David K. Wyatt

จดหมายเหตุพระราชกิจรายวัน

พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ภาค ๓

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์พระราชทาน
ในงานพระราชทานเพลิงพระศพ
เจ้าดารารัศมี พระราชชายา
ปีระกา พ.ศ. ๒๔๗๖

พิมพ์ที่โรงพิมพ์สยามพณิชยการ ถนนสีลม พระนคร

คำนำ

กระทรวงวังแจ้งความมาว่าในงานพระราชทานเพลิงพระศพพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอรุณวดี พระเจ้าพี่นางเธอ พระองค์เจ้าอรประพันธ์รำไพ และเจ้าดารารัศมี พระราชชายา ในเดือนมีนาคมปีนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก่อนที่จะเสด็จไปประเทศยุโรปและอเมริกา ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ มีพระราชดำรัสสั่งไว้ว่า ให้พิมพ์หนังสือพระราชทานแก่ผู้ไปในงาน ขอให้กระทรวงธรรมการเลือกหาหนังสือที่เกี่ยวกับ ๓ พระองค์ที่ออกพระนามนี้พิมพ์ทูลเกล้า ฯ ถวายตามพระราชประสงค์ กระทรวงธรรมการได้มอบให้กองหอสมุดในกรมศิลปากรจัดการเรื่องนี้ หอสมุดเห็นว่าจดหมายเหตุพระราชกิจรายวันซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงจดไว้เป็นเหมาะ เพราะใน ๓ พระองค์นี้ พระองค์ ๑ เป็นพระเจ้าน้องนางเธอ พระองค์ ๑ เป็นพระเจ้าลูกเธอ องค์ ๑ เป็นพระราชชายาในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระองค์นั้น จึงได้จัดหนังสือเรื่องนี้พิมพ์ทูลเกล้า ฯ ถวายโดยลำดับเป็นภาคๆ ภาคนี้เปนภาคที่ ๓

พระราชกิจรายวันนี้ เดิมอยู่ในหอพระสมุดหลวงเมื่อ พระบาท สมเด็จ พระมงกุฎเกล้า เจ้า อยู่หัว เสด็จ สวรรคตแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในรัชกาลปัจจุบัน ทรง

พระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานหอพระสมุดหลวงมาเป็นสมบัติหอสมุดสำหรับพระนคร หนังสือเรื่องนี้มีอยู่ ๑๐ เล่ม เป็นพระราชกิจรายวัน ตั้งแต่ปีฉลู จุลศักราช ๑๒๓๙ (พ.ศ. ๒๔๒๐) ถึงปีกุญ จุลศักราช ๑๒๔๙ (พ.ศ. ๒๔๓๐) รวม ๑๐ ปี แต่ขาดปีขาลจุลศักราช ๑๒๔๑ ไปปี ๑ พระราชกิจรายวันเหล่านี้ที่เป็นพระราชนิพนธ์โดยไม่ต้องสงสัย มีในเล่มแรก ๒๕๕ หน้า ต่อนั้นไปเห็นจะเป็นผู้อื่นจด จึงใช้ราชาศัพท์เช่น "เสด็จออกขุนนาง" หรือ "เสด็จประพาส" เป็นต้น แต่ก็เข้าใจว่ายังเป็นพระราชนิพนธ์ คือตรัสสั่งให้อาลักษณหรือใคร ๆ จดเป็นต้นว่า ตรัสเล่าว่า "วันนี้ออกขุนนาง มีคนนี้คนนั้นมาหา" ผู้จดก็เติมราชาศัพท์ลงไปว่า วันนี้เสด็จออกขุนนาง มีคนนี้คนนั้นมาเฝ้า ที่สังเกตว่ายังเป็นพระราชนิพนธ์อยู่นั้น ด้วยยังมีบางแห่งที่สะกิดให้สังเกตเป็นต้นว่า "จิตรเจริญ" (ซึ่งเป็นพระนามเดิมของสมเด็จเจ้าฟ้ากรมพระนริศรานุวัดติวงศ) ไม่มีคำว่า "พระองค์เจ้า" ดังนี้เป็นต้น เห็นได้ว่าตรัสสั่งให้จด คุณค่าของหนังสือเล่มนี้เป็นอย่างไร ถ้าอ่านไปแต่ฉะเพาะวันหนึ่ง ๆ จะเห็นความไม่ติดต่อและไม่ค่อยได้เรื่องราวอะไรนัก เพราะวันหนึ่ง ๆ มีมากเรื่อง มีต้นไม่มีปลาย มีปลายไม่มีต้น อะไรต่ออะไรเหล่านี้ ถ้าอ่านไปหลาย ๆ วัน จึงค่อย ๆ มีเรื่องราวติดต่อกันขึ้นบ้าง ข้อนี้ไม่สำคัญเท่าใดนัก ข้อสำคัญมีอยู่ว่า

พระราชกิจ รายวัน ๆ ละเล็ก ละน้อย นี้แหละเป็นต้นเหตุให้รู้ว่าเรื่องใหญ่ ๆ เช่นออกพระราชบัญญัติกฎหมาย หรือกิจการแผ่นดินต่าง ๆ อันปรากฏอยู่ในราชกิจจานุเบกษาเป็นต้นนั้นเกิดขึ้นอย่างไร นักโบราณคดีจะเห็นคุณค่าแห่งหนังสือนี้ถ่องแท้ ในเมื่อเขียนพงศาวดารของประเทศสยามยุคนี้ ได้ลองสอบเรื่องสั้น ๆ อันมีอยู่ในรายวันนี้ กับจดหมายเหตุที่ปรากฏเป็นเรื่องราวแล้วเท่าที่จะสอบได้ เพื่อจดบอกไว้ที่เชิงกระดาษก็ไม่มีเวลาพอ ด้วยเวลาพิมพ์หนังสือนี้กระชั้นนัก จึงพิมพ์ลงไว้เพียงเท่าต้นฉบับ ถ้ามีโอกาสจะได้จัดทำต่อไป.

หอสมุดสำหรับพระนคร.

วันที่ ๒๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๗๖

จดหมายเหตุพระราชกิจรายวัน

พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

วันพุธ ขึ้นค่ำ ๑ เดือน ๙ ปีฉลูนพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

กรมพิชิตนำสารบบความนครบาลปีชวดที่จะแบ่งให้ตำรวจชำระมา ได้แบ่งให้ตำรวจชำระ ๔๘ เรื่อง ความเสร็จสำนวนพิจารณาแล้วยังแต่จะตัดสิน ๒๘ เรื่องนั้นคืนไป รวมความ ๗๖ เรื่อง พระนายศรีเอาหนังสือเมซั่นส่งแบบสูบน้ำขุดคลองมาให้ดู ได้มีหนังสือส่งแบบไปให้คุณสุรวงศ์ดูฉะบับหนึ่ง ท่านภูธราภัย พระยาศรี พระยาจ่าแสนย์เข้ามาพูดเรื่องจะตอบตราพระสุริยภักดี แล้วท่านภูเอาบัญชีมรดกพระยาจ่าแสนย์ที่จะแบ่งมาให้ช่วยตัดสินด้วย เขียนหนังสือถวายสมเด็จกรมพระที่กรุงเก่าขอตำราสระสนานใหญ่ กับขอให้เจ้าจรเป็นผู้ตรวจการในกรมช้างด้วย กรมพระนเรศยื่นริโปดสารบบลูกขุนปรึกษาชี้ขาด ตั้งแต่แรมค่ำเดือน ๘ ถึงขึ้นค่ำเดือน ๙ ความเก่ารับแล้ว ๘ ยัง ๑๒๒ รวม ๑๓๐ ใหม่ ๗ รวม ๑๓๗ ตระลาการรับไป ๘ คงค้าง ๑๒๙ คุณสุรวงศ์เขียนหนังสือไปรเวตมาฉะบับหนึ่งว่าจะขอเข้ามาหาที่หลังสมเด็จเจ้าพระยา ออกขุนนาง พระยาเสนานุชิต เมืองตะกั่วทุ่ง บอกเข้ามา ๒ ฉะบับ ๆ หนึ่ง ว่าพระ

บริสุทธิ์โลหภูมินทรไปช่วยราชการเมืองภูเก็ตตายจะทำศพในปี่ฉลูนี้ฉะบับหนึ่งขอนายเล่ห์อาวุธเปนเจ้าเมืองตะกั่วป่า ขอนายจั๋งบุตร์เปนปลัด ท่านเล็กเอาหนังสือพระยาอัษฎงค์ตอบว่าเด็กที่จะไปเรียนหนังสือนั้นถึงเมืองสิงคโปร์แล้ว นายกวดยื่นริโปดความใน มหาดไทย จำนวน เดือน ๘ เดิม ๗๕ ใหม่ ๑๓ รวม ๘๘ แล้ว เก่า ๑๔ ใหม่ ๗ รวม ๒๑ คงเก่า ๖๑ ใหม่ ๖ รวม ๖๗ เรื่อง กับสมุดสารบบความเรื่องราวฟ้องอุทธรณ์ เดือน ๘ ข้างแรม อีก ๑๓ เรื่อง เซ็นวิสุงคามสิมา ๒ อนุญาตบวช ๔

วันพฤหัสบดี ขึ้น ๒ ค่ำ เดือน ๘ ปีฉลูนพศก จุล-ศักราช ๑๒๓๙

เจ้าปรีดา เข้ามาหาได้ถามด้วยกฎีวัดราชประดิษฐและรายงานต่าง ๆ กับได้ให้เงินเจ้ากัน หม่อมชื่น รางวัลรักษาช้าง เงิน ๒ ชั่ง คุณแพนำหนังสือของเจ้าพระยาภาณุวงศ์มาให้ฉะบับหนึ่งเปนสำเนาหนังสือมิศเตออับกากงซุลสยามเมืองกัลกัตตาขอบใจที่ตั้งเปนกงซุลและได้รับหนังสือที่มีไปถึงคอเวอนแมนต์อินเดียได้ส่งแล้วสมเด็จเจ้าพระยามาหาได้พูดด้วยเรื่องเมืองภูเก็ตและเมืองอื่น ๆ กรมพิชิตอ่านตัดสินความ กับได้สั่งให้มนุษย์เข้ามาเปนผู้เก็บและรวมริโปดความกรมต่าง ๆ ทุก ๆ กรมพระยามหามนตรีมาหาบอกข่าวว่าจ่าผลาญซึ่งไปราชการเชียงใหม่กลับมาตายที่กรุงเก่า กับคำตัดสินความนายเอมนายจุ่นโจทย์

หาว่านายปลื้มนายอยู่หมื่นภักดีชุมพลจำเลยว่าลักกระบือ โจทย์ไม่ยอมสืบความเป็นแพ้ ออกขุนนาง พระยาศรีอ่านบอกเมืองเชียงใหม่ว่าเรื่อง ความผู้ร้ายปล้น หม่องไปเมื่อเดือน ๗ สืบได้ความว่าผู้ร้ายปล้นนั้นเป็นยางแดงได้เงินไป ๑๔,๐๐๐ รูปี คนตาย ๒ คน ได้ความที่คนเก็บของ ๆ หม่องไปนั้นเอง หลวงบริบาลบอก ๓ ฉะบับ ๆ หนึ่งเมืองมรแมน มีหนังสือมาว่า หม่องแข็งหม่องซวยจาน เป็นความกับมิศฟอก หม่องแข็ง หม่องซวยจานแพ้ หม่องแข็งหม่องซวยจานเป็นเจ้าหนี้ค้างเงินหม่องซวยกงหม่องน่อง ซึ่งเป็นเจ้าหนี้ เจ้าเชียงใหม่ให้เจ้าเชียงใหม่ใช้เงินนั้น เจ้าเชียงใหม่ได้ตอบหนังสือไปว่า หม่องน่องได้ทำป่าไม้เจ้าเชียงใหม่ เงินเจ้าเชียงใหม่ค้างหม่องน่องหนี้ไปมรแมนให้ส่งตัวหม่องน่องเข้ามา ฉะบับหนึ่งเมืองมรแมนมีมาว่า หนานอุตมะ หนานมหาไชยปล้นช้างให้ชำระ ฉะบับหนึ่งว่าได้ชำระความในศาลแล้วไป ๓ เรื่อง ยัง ๒๐ เรื่อง กรมภูธรเศยื่นจำนวนศาลที่ยังไม่ส่งสัจให้ชขาด ๑๑ ศาล สั่งพระยารองเมืองให้ทำแผนที่บ้านจันทัต สวัสดิ์ ประวัติ ได้ให้หีบทองอย่างหัวหมื่น พระยารองเมืองเพิ่มยศ ให้ซองรูปกาไหล่พระนรินทรที่ได้ช่วยสืบผู้ร้าย จมื่นสมุหพิมานยื่นความที่ตัดสินแล้วไป ๓ เรื่อง รับหนังสือคุณสุรวงศ์ ตอบส่งแผนที่แบบเรือสูบน้ำขุดคลองคืนมา ว่าเรือขุดคลองที่อู่หลวงก็ใช้ได้เหมือนกัน แต่ผิดที่ไม่มีสะตรูเท่านั้น

วันศุกร์ ขึ้น ๓ ค่ำ เดือน ๕ ปีฉลูนพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

พระยาจ่าแสนย์พระยาศรีเอาตราที่จะมีถึงพระสุริยภักดี มาอ่านไม่ชอบใจให้ความไปเรียงมาใหม่ เซ็นอนุญาตบวช ๗ ฉะบับ พระนายศรีเอาแหวนทับทิมที่ให้ไปทำที่ยุโรปมาคืนให้ ๑๐ วง กับกรมนเรศเอาหีบเครื่องแต่งตัวผู้หญิงที่สั่งมาให้ ๖ หีบ กรมพิชิตอ่านตัดสินความเรื่อง ๑ พระยารองเมืองเอาแผนที่ที่บ้านจันทัตไชยามาให้ดูกับที่ตึกดินใหม่ด้วย กรมอดิศรขอหม่อมชิตเป็นแบนมาศเตอ กับยื่นจำนวนทหารแตรคงรับราชการ ๔๓ จำหน่าย ๑๘ รวม ๖๑ คน ออกขุนนาง พระนรินทรยื่นงบเดือนภาษีฝิ่น ร้อยชักสาม จำนวนเดือน ๗ หลวงเทพราชธาดาคัดกฎหมายเรื่องปรับเรียงตัวมาให้ ได้เขียนหนังสือถึงสมเด็จเจ้าพระยาสอดข้อคัดกฎหมายของหลวงเทพราชธาดายื่นลักษณวิวาทมาตรา ๔๐ รับฟ้องมาตรา ๑๐ ไปด้วย พระยาจันทบุรียื่นเรื่องราวเตือนความที่นั้นเสียดสีพระยาศรีอยู่บ้าง โลกที่ไปบอกพระอาทิตย์ยกพรุ่งนี้ อ้ายจิตรหลานพระยาราชภักดีลาบวช นายเสนอเอาของสานที่จะเอาไปเอกซหิบิเชนเมืองฝรั่งเศสมาให้ จ่ายงเอาหนังสือมิศนิวแมนมีมาถึงว่าด้วยกราสม้าที่สั่งมิศนอกซ์นั้นมาถึงให้ไปรับ ได้สั่งให้จ่ายงไปรับมา หลวงนายเดชยื่นคัดฟ้องมรดก กาพย์ส่งรูปที่มิศเตอชูเมเกอเขียน ๒ รูป พระรูปทูลกระหม่อม ๑ เข้ามาให้ ว่ามิศเตอชูเมเกอตาย พระยาภาษยื่นบัญชีทหารเดิม ๗๙๐ คน จำหน่าย ๓๑๘ คน

คงรับราชการ ๔๗๒ คน กับบัญชีนอกกรม แต่คนรับราชการอยู่ในทหารมหาดเล็กเป็นคน ๘๙ คน กับได้รับหนังสือพระยาอัษฎงค์ ๒ ฉะบับ ๆ หนึ่งขอบใจที่ถามข่าวเมียตายกับบอกค่าเช่าตึกที่ถนนบิสโรดเดือนละ ๖๖ เหรียญเช่า ๓ ปี ฉะบับหนึ่งข่าวว่าการที่จะตั้งกงซุลจีนที่เมืองสิงคโปร์เกาะหมากว่าอังกฤษจะยอม กับรายพระนายไวยและมหาราชาเมืองโยโฮตาย กับได้ข่าวว่าเซอเบิ่นเซ็นจะเป็นเจ้าเมืองเมืองสิงคโปร์ คอลอแนแอลแซนเป็นเจ้าเมืองบาฮิมาเซ็น ใบสั่งหนึ่งฉะบับฎีกา ๕ ฉะบับ ค่ำไปเผ้าเสด็จยายถวายหีบเครื่องแต่งตัว

วันเสาร์ ขึ้น ๔ ค่ำ เดือน ๘ ปีฉลูนพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

กรมพิชิตอ่านตัดสินความเรื่องหนึ่ง กับเรื่องราวพระยาจันทบุรี ให้กรมพิชิตไปชำระพร้อมกับพระยาศรี พระยาธำแสนย์พระยาศรี เอาร่างตราเข้ามาได้แก้แต่งความใหม่ ให้พระสุริยภักดีไปตรวจในเมืองพวนถ้าเห็นพวกฮ่อให้ตีให้แตก ถ้ามากเหลือกำลังให้บอกลงมา ถ้าอ่อนน้อยแตกแล้วให้มอบราชการเมืองพวนให้ท้าวขันตี ราชการเมืองหลวงนั้นมอบเจ้ามหินทรเทพแล้วให้กลับมากรุงเทพ ฯ อนึ่งพระยาเมืองขวาเมืองลา เมืองเชียงรุ้ง จะส่งครัวลงมาเมืองหลวงพระบางว่าข่ากำเริบสงบแล้วนั้น ให้ปรึกษากับเจ้าหลวงพระบาง เมื่อเห็น

การนั้นสงบเรียบร้อยแล้วควรส่งลงมาได้ก็ให้ส่งลงมา กับเจ้าหลวงพระบางขอศิลาปากนก ๕๐๐๐ นั้น ได้สั่งให้พระยาศรีส่งขึ้นไป กับให้มีหนังสือของท่านภูธราภัยถึงพระสุริยภักดีเป็นไปรเวตอีกฉะบับหนึ่ง ชี้แจงการให้เข้าใจชัด พระยาอภัยรณฤทธิ์เอาความขัดข้องมาให้ ๔ เรื่อง ได้เขียนหนังสือสั่งไป ๓ เรื่อง ออกขุนนาง พระนรินทรอ่านบอกเมืองปราณที่ให้จับผู้ร้ายปล้นบางขุนนนท์นั้น ได้ตัวส่งเข้ามา พระยาพิพัฒยื่นริโปดความในกรมท่าจำนวนเดือน ๘ เดิมความเก่า ๔๗ ใหม่ ๒๐ รวม ๖๗ เรื่อง แล้ว ๑๕ เรื่องส่งตามกระทรวง ๕ เรื่องเป็น ๒๐ คงค้าง ๔๗ เรื่อง มหาดเล็กลาบวช ๒ คน ใช้เงินค่ากราสม้าที่สั่งมิศนอกซ์ ๓๐๕ บาทสลึงเฟื้อง กับได้เขียนจดหมายขอบใจมิศนอกซ์ฉะบับหนึ่ง ให้จ่ายงไป เขียนหนังสือตอบพระยาอัษฎงค์ที่ได้รับหนังสือ ๒ ฉะบับ นายพลพ่ายขอเลขหลวงโยธาบริบาล (เกิด) ลง ทนาย ๖ สม ๙ ทาส ๕ รวม ๒๐ คนสั่งให้ วันนี้สวดมนต์ที่โรงหล่อ ๆ พระเจดีย์วัดนิเวศน์ธรรมประวัติ

วันอาทิตย์ ขึ้น ๕ ค่ำ เดือน ๘ ๘ ปีฉลูนพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

เวลาเช้า ๔ โมงเศษ ไปหล่อพระเจดีย์วัดนิเวศน์ธรรมประวัติที่โรงหล่อ พระองค์ดิฐทำรูปสีผึ้งพระพุทธรูปพระสาวกให้ดูด้วย ได้สั่งให้แก้พระพักตร์พระสาวกเบือนเข้าไปหาพระ

พุทธรูปหน่อยหนึ่ง เวลา ๕ โมงเศษกลับ แย้มเมียสำเร็จพระขรรค์เอาลูกเงาะมาให้ ลูกเงาะของเขาดีเป็นที่หนึ่งได้เอามาให้เสมอ จึงได้เขียนหนังสือถึงพระยาไชยสุรินทรฉะบับหนึ่ง ให้สักหลังโฉนดสวนเงาะของแย้มยกอากรให้ทั้งโฉนด ได้ตัดสินความมรดกจีนน่อมรายหนึ่ง รับหนังสือสมเด็จเจ้าพระยาตอบเรื่องปรับทั่วคนนั้นเห็นชอบด้วย แต่ปลายความนั้นที่เหมือนไม่ไว้ใจผู้ปรับใหม่ เจ้าพระยาภาณุวงศ์มาหาพูดเรื่องน้ำมันปริกโตรเลียมที่พระยาอัษฎงค์พูดมา ส่งสำเนาหนังสือพระยาอัษฎงค์มาด้วย กับพระยาอัษฎงค์บอกเรื่องเงินเหรียญแดง ส่งตัวอย่างเข้ามาว่าเดี๋ยวนี้ มีเข้ามาที่ สิงคโปร์ มากกับได้พูดเรื่องจะทำปิ่นป้อมและเรื่องพระสุริยภักดีและจมื่นทิพเสนาด้วย ได้ทำหนังสือให้พระยาอภัยรณฤทธิ์หมายลูกความที่ขัดข้องนั้นฉะบับหนึ่งได้แต่ง ออกขุนนาง พระยาศรีอ่านบอกเมืองปราจิณขอวิสุงคามสีมา เมืองวิเชียรขอปลัดเมือง พระนรินทรอ่านบอกเมืองตะกั่วป่าส่งภาษี ๕ อย่าง เมืองพังงา ๒ ฉะบับ ๆ หนึ่งส่งเงินค่านา ฉะบับหนึ่งส่งเงินภาษี ๕ อย่าง เมืองภูเก็ตส่งเงินภาษีดีบุก ภาษีหางเข้า เมืองระนองส่งเงินภาษี ๕ อย่างกับเงินค่าตราดีบุก เมืองกาญจนดิฐส่งเงินภาษี เมืองราชบุรีบอกจับอ้ายอินผู้ร้ายลักโคได้ พระยาพิพัฒอ่านบอกเมืองนครชัยศรีส่งผู้ร้ายปล้นจีนมี เมื่อเดือน ๑๑ ปีชวด หลวงชาติสุเรนทรยื่นริโปดความกรมกระลาโหมจำนวน

เดือน ๘ รวมความเก่า ๔๘ ความใหม่ ๑๓ รวม ๖๑ เรื่องแล้ว ๒๘ คง ๓๓ เรื่อง ตั้งขุนนาง ๖ คน จ่าแรงรับราชการเป็นจมื่นทิพรักษา ๑ นายรื่นลูกพระยาศรี เป็นจ่าแรงรับราชการ ๑ พระปริยัติธรรมธาดา เป็นพระยาปริยัติจางวาง ๑ นายเบี้ยลูกท่านกรมท่าเป็นนายฉัน ๑ หมื่นนิเวศน์เป็นขุนนิเวศทวาราธิบาล ๑ หลวงเพ็ชรจักรสิทธิเดชปลัดเมืองปทิว เป็นพระพรหมสงครามจางวางด่านเมืองชุมพร ๑ พระยาราชเสนายื่นจำนวนเลขพระยาจ่าแสนย์หลวงคเชน ขอสม ๑๐ ขอทาส ๓ รวม ๑๓ รองสรรพวิไชย ขอสม ๒ ขอทาส ๑ รวม ๓ ขุนมหาวิไชย ขอสม ๔ ขอทาส ๔ รวม ๘ รวม ๒๔ สั่งให้พระยาศรีบอกว่าได้ข่าวว่าจมื่นทิพเสนาหนีไปเมืองเขมร ขุนพิพิธอักษรยื่นเรื่องราวขอนายจำลองบุตรมารดาเป็นช่าง พระยาอนุรักษ์ชำระสั่งให้อยู่ในทหารมหาดเล็ก เมื่อมีการในอาลักษณจึงยกมาสั่งความนายเขียว หมื่นศรีรักษาฟ้องมรดกอำแดงเบียม ทุนทรัพย์ ๑๓ ชั่งเศษ สั่งให้ว่าไป กาพย์เข้ามาตามด้วยการทหารได้กระดุมหัวนกหงิมสำรับหนึ่ง

วันจันทร์ ขึ้น ๖ ค่ำ เดือน ๘ ปีฉลูนพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

กรมพิชิตอ่านตัดสินความ เจ้าพระยาภาณุวงศ์มาหาเอาหนังสือ กงซุลฝรั่งเศสมาให้ บอกการ ซึ่งจะทำเตลิกราฟนั้น

แต่หนังสือนั้นบาดหลวงแปลเข้าใจไม่ได้ ได้ส่งกลับไปให้ท่านกรมท่าแปลใหม่ กับหนังสือละมาชมีมาขอขึ้นเงินอีก ๔๐๐๐ เหรียญ ว่าขาดทุนที่ค่าทำบัวปลายเสาและค่าห่อไม่ได้คิด แล้วท่านกรมท่าพูดว่า จะเอาคนวังหน้าทำป้อม แต่ให้อยู่ในบังคับท่านกรมท่า กับสมเด็จเจ้าพระยาขอให้จดหมายสั่งป้อมเสือซ้อนเล็บ ป้อมนาคราชเป็นของท่านกรมท่า พระยามหามนตรีเอาเรื่องราวมรดกสารพัดช่างมาให้ ได้ส่งคืนไปให้พ้องศาลหลวง แต่งหนังสือ คุณสุรวงศ์มาหาพูดเรื่องทำป้อมอาวุธต่าง ๆ และอื่น ๆ ออกขุนนาง พระไพรัชนำหนังสือราชการในกรมท่ามีไปมาถึง พระยาศรีอ่านบอกเมืองนครนายก ๒ ฉะบับ ๆ หนึ่งว่าความเก่าใหม่ได้ชำระแล้ว ๓๐ เรื่อง ยังค้าง ๒๓ เรื่อง ฉะบับหนึ่งได้ตั้งตำบลโคกระบือขึ้นทั้งเก่าใหม่เป็น ๘ ตำบล กับเมืองอ่างทองบอกจ่าหาญ หลวงเมืองคุมอ้ายพรามไปถึงเมืองอ่างทองวันพุธแรม ๔ ค่ำ เดือน ๘ ได้ส่งตัวไปแล้ว พระยาพิพัฒเอาสำเนาหนังสือกงซุลฮอลันดาบอกว่ากวินตายวันที่ ๓ เดือนยูน ที่ว่าการกงซุลจะลดธงพรุ่งนี้ ได้สั่งให้ลดธงตามเคย กรมพิชิตยื่นริโปตศาลรับสั่งจำนวนเดือน ๘ แล้วเก่า ๑๐ ใหม่ ๒ รวม ๑๒ เรื่อง ยังคงค้างความเก่า ๓๕ ใหม่ ๑๖ รวม ๕๑ เรื่อง หลวงนายศักดิ์ทูลมหาดเล็กลาบวช ๑

วันอังคาร ขึ้น ๗ ค่ำ เดือน ๙ ปีฉลูนพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

ได้เรียกพระครูพราหมณ์เข้ามาถาม ด้วยหนังสือพราหมณ์ กรมพิชิตอ่านตัดสินความ หลวงจักรยานพากัปตันเดนเข้ามาหา รับที่ห้องเขียว ได้สั่งให้ไปทำแผนที่ป้อมปากน้ำทุก ๆ ป้อม ตั้งแต่ปากน้ำเข้ามา จมื่นวิชัยยุทธทำหนังสือมาขอซื้อดุมเสื้อทหาร ได้สั่งให้ซื้อแต่ให้หมั่นรักษาหน่อย เขียนหนังสือถึงพระยาเวียงในเรื่องตึกดินฉะบับหนึ่ง หลวงนรินทรนำหนังสือท่านกลางมาให้ฉะบับหนึ่ง ว่าอำแดงวรภรรยาจีนหัวมาร้องว่ากงซุลฮอลันดามาเอาตัวจีนหัวไป ด้วยจีนติดขวันผู้เข้าหุ้นส่วนกันทำภาษีสุกร ภาษีเกลือไปฟ้องกงซุลด้วยเงินหุ้นส่วน กงซุลมาเอาตัวจีนหัวไปว่าเป็นสับเยกต์ แล้วถามจะเอาบัญชี จีนหัวว่าบัญชีกงซุลให้คนมาริบที่บ้านขนของไป อำแดงวรมาร้องว่าไม่ได้เป็นสับเยกต์ เธอได้ส่งเรื่องราวอำแดงวรมาให้ด้วย ได้เขียนจดหมายตอบฉะบับหนึ่ง ส่งเรื่องราวคืนไปว่าให้ท่านกลางมีหนังสือถึงกงซุลถามความให้มิศเตอหลุยลงไปแต่อย่าให้ผิดทางกรมท่าที่จะพูดเสียเป็นแต่สืบความเท่านั้น กับเธอได้ส่งเรื่องความอำแดงปุกรายที่น้องอำแดงเปียมเป็นความกับขุนผลาญไพรินทร กับเรื่องราวจีนยุ้นขอทำภาษีเรือจ้างคนเดียวอีกฉะบับหนึ่ง ได้เซ็นไปว่าเรือจ้างนี้เห็นว่าเป็นเบี้ยค่ากับเข้าเล็กน้อยของคนที่อยู่ริมน้ำทั้งปวงให้ยกไว้ก่อน

ให้เงินค่ารูปภาพย์ที่มิศซูเมเกอเขียน ๑๗๐ เหรียญ ออกขุนนาง แขกฉ่ำ แขกช้าง ขอที่นาของแม่เพย ตำบลหลอแหล คนละ ๒๐ ไร่ พระยาศรีอ่านบอกเมืองพรหมว่าจับกระบือนายทิบคุมมาไม่มีหนังสือพิมพ์รูปพรรณว่าซื้อมาแต่นายภู่ แล้วภายหลังจึงได้หนังสือพิมพ์ว่าซื้อมาแต่ลพบุรี เมืองอินทรอีก ๒ ฉะบับ ๆ หนึ่งเหมือนกันแต่ภายหลังได้ตั๋วรูปพรรณไม่ถูกกับโคกระบือได้ส่งตั๋วพิมพ์นั้น ลงมากรุงเทพ ฯ ฉะบับหนึ่ง บอกด้วยอ้ายพรามหลวงสัพกร ที่จ่าหาญคุมขึ้นไปได้ให้กรมการส่งต่อไปแล้ว ได้สั่งรายกระบือเมืองพรหมนั้นให้ภาคทัณฑ์ไว้ และชี้แจงเสียให้ทราบในพระราชบัญญัติ แต่รายเมืองอินทรนั้นให้สอบกับรูปพรรณเดิม วันนี้เตือนพระยารองเมืองให้เร่งทำคุกใหม่ พระนรินทรอ่านบอกเมืองไชยาส่งปี้จีน ๒๗๓ คน เป็นเงิน ๑๓ ชั่ง ๑๔ ตำลึง ๑ บาท หลวงจงพยุหปลัดกรมเขนทองซ้ายลาบวช พระยาพิพัฒบอกเมืองพนัศนิคมส่งเงินปี้จีน ๓๒๘ คน เงิน ๑๖ ชั่ง ๑๐ ตำลึง กับได้สั่งพระนรินทรให้บอกคุณสุรวงศ์ ด้วยพระยาโคราช จะกลับขึ้นไปให้ชี้แจงสั่งการที่จะทำทางเสียให้ตลอด กับสั่งพระยาโคราชให้ไปพบกับพระยานครเขื่อนขันธ์ ให้เขาชี้แจงทางเสียด้วย

วันพุธ ขึ้น ๘ ค่ำ เดือน ๙ ปีฉลูนพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

พระครูพราหมณ์มาพูดด้วยหนังสือพราหมณ์ อาลบาศ

เตอมาหาพูดเรื่องทำถนนทำคลองไปปากน้ำ และนำคำแปลบัญชีค่ารถไฟที่เมซั่นส่งมาให้สมเด็จเจ้าพระยา กับคำแปลหนังสือพิมพ์เรื่องลอดดาบีมีหนังสือถึงปรินซ์กอจ กอป รูเซียและได้พูดถึงเรื่องจะร้องสุราลายเซ็นไปต่างประเทศ กรมขุนบดินทร นำเรื่อง ความ หม่อม ราชวงศ์ สวัสดิ ผัวหม่อม ราชวงศ์ลมุนเมีย ว่าขายตัวอยู่กับหม่อมราชวงศ์เล็กเงิน ๑ ชั่ง ๑๐ ตำลึงแล้วหนีไปโคราชไม่ได้กราบทูลและทูลกรมพระเทเวศร์ แล้วกลับลงมากรุงเทพ ฯ ความนั้นก็ว่ากันแล้ว แต่โทษที่ขึ้นไปโคราชไม่ได้บอกใครนั้นยังไม่ได้ทำ อีกเรื่องหนึ่งความอำแดงบัว อำแดงหมา โจทย์ หม่อมราชวงศ์น้อย จำเลย ว่าด้วยที่นาหม่อมราชวงศ์น้อยเอาตราแดงไว้เสีย ลูกขุนและพระยาธรรมสารนิติปรึกษาแย้งกันขัดข้อง เขียนหนังสือถึงคุณสุรวงศ์ฉะบับหนึ่งเรื่องสำเนาหนังสือจะร้องสุราลายเซ็นไปต่างประเทศอาลบาศเตอว่านั้น ออกขุนนาง พระวุฒิการยื่นบัญชีพระองค์เจ้าหม่อมเจ้าที่จะบวช ได้สั่งชุมพลให ไปช่วยกรมพิชิตในศาลฎีกาฝึกหัดไว้ เซ็นใบสั่งฉะบับหนึ่ง วันนี้เล่นมโหรี พระยาภาษนำรูปเขียนที่เยอรมันมาให้ ไม่สู้เหมือน

วันพฤหัสบดี ขึ้น ๔ ค่ำ เดือน ๘ ปีฉลูนพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

ได้รับหนังสือคุณสุรวงศ์ เรื่องคอเรสปอนเดนที่จะตีพิมพ์

ส่งไปประเทศละ ๓ แผ่นนั้น เธอยังไม่เห็นด้วย อีกฉะบับหนึ่ง บอกด้วยจีนหัวได้เขียนตอบไปฉะบับหนึ่ง แล้วเขียนถึงท่านกรมท่าด้วยอีกฉะบับหนึ่ง กรมขุนบดินทรเข้ามา ได้เซ็นความหม่อมราชวงศ์สวัสดิ์ หม่อมราชวงศ์ลมุนซึ่งหนีไปโคราชว่าไปก็ไม่ได้หลบลี้หนีหาย แล้วไปก็นานไม่มีใครว่ากล่าว และไม่ได้ไปทำความอะไรให้เรียกทัณฑ์บลไว้ กับกรมขุนบอกว่ามีผู้ยื่นเรื่องราวฟ้องหม่อมราชวงศ์ชุ่มใน ทหารมหาดเล็กยังเอาตัวไม่ได้ ได้จดหมายให้กาพย์ส่งตัวไป

วันนี้ได้สั่งจ่าชำนาญ จ่าห้าว จ่าแผลง จ่าเขมง จ่าเร่งให้ออกจับเด็กเล่นกลางถนนที่ห้ามไว้ในหมายประกาศ

เจ้าพระยาภาณุวงศ์ มาหาได้ พูดเรื่องจีนหัว กับ กงซุลวิลันดา

สมเด็จพาหม่อมเจ้ามาลาบวช แล้วได้พูดเรื่องจีนหัวกับกงซุลวิลันดา แล้วได้สั่งพระยามหามนตรีได้จัดทหารไปรักษาบ้านจีนหัว และให้ไปเอาตัวอ้ายดิดเป็นผู้ยุยงให้จีนติดขว้นฟ้องกงซุลเอาตัวจีนหัว อ้ายดิดแต่ก่อนเป็นหลวงสวัสดิ์นคเรศแล้วไปอยู่ในกรมท่าซ้าย ให้พระยามหามนตรีไปฟังความที่บ้านเจ้าพระยาภาณุวงศ์

ได้เขียนหนังสือถึงวังหน้าให้ทำป้อมปากน้ำ

เวลาค่ำ ออกไปที่พระที่นั่งอมรินทร แต่งตัว อิฟนิงเดรสติดตราจุลจอมเกล้า ทำขวัญนาค เกษมศรี ศรีสิทธิ ทอง-

แถม ชุมพล รดน้ำสังข์ แล้วไปพูดกับท่านภูธราภัย คุณสุรวงศ์ เจ้าพระยามหินทร และออกขุนนางด้วย

จ่าชำนาญนำหนังสือพระยามหามนตรีมาให้ ว่าไปเอาตัวอ้ายดิดมาแล้ว ได้จัดทหาร ๓ โหลให้พระศักดาไปรักษาบ้านจีนหัว ได้สั่งพระยามหามนตรีให้จัดอำเภอไปช่วยพระยามหามนตรีรักษาด้วย เจ้าพนักงานหอรัษฎายื่นรายเดือน ๆ ๘

วันนี้ให้รางวัลช่างทองทำของแต่งตัวศรีวิไลย พระภักดีทำเข็มขัดเงิน ๒ ชั่ง ขุนพินิตอลังการทำใบไม้ ๑ ชั่ง ขุนสังวาลมุธิดาทำปล่ำ ๑ ชั่ง วันนี้ลงมือชำระความนครบาลค้างปีชวดอัฐศก ตรวจชำระที่ทิมดาบกรมวัง อนันตสมาคม

วันศุกร์ ขึ้น ๑๐ ค่ำ เดือน ๘ ปีฉลูนพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

เวลาเที่ยงออกไปวัดพระแก้วบวชนาค คุณแพนำหนังสือท่านกรมท่ามาให้ฉะบับหนึ่ง ว่าเมื่อวานนี้กลับไปถึงบ้านได้รับหนังสือกงซุลฮอลันดาลาไปเที่ยวทะเลสักเดือนหนึ่ง แต่ตัวกงซุลนั้นไปเสียแต่เช้าแล้ว ได้จัดให้พระวิสูตรวารีไปตามได้กลับมาไปด้วยเรือกระมุทมาลา กับมิศเตอโฮเวลสิเกรตรีที่ว่าการแทนมีหนังสือมาฉะบับหนึ่ง ว่าพวกจีนกำเริบจะแย่งชิงคนโทษนั้น ได้คอเวอนแมนต์สยามช่วยรักษา เจ้าพระยาภาณุวงศ์ตอบไปให้ส่งจีนหัวมา กับสืบได้ความว่าจีนไซ่เป็นคนคุกเก่า

แต่ไปเปนนายกงษีสุกรของจีนหัวตระเตรียมพวกเพื่อนประมาณ ๗๐ คน ๘๐ คน เครื่องสาตราอาวุธ ว่าถ้ากงซุลมาปล้นโรงกงษีเหมือนบ้านจีนหัวแล้วจะสู้ ได้ส่งสำเนาหนังสือมิศเตอโฮเวลมีมาและตอบไปมาด้วย

สมเด็จเจ้าพระยามาได้พูดเรื่องจีนหัว

ได้ให้พระยาภาษไปถามเตลิกราฟเมืองสมุทว่า กงซุลฮอลันดาไปแล้วหรือยัง ได้ตอบมาว่าออกปากน้ำไปแล้ว

วังหน้ามาได้พูดเรื่องทำป้อมและจีนหัว

เวลาบ่าย ๕ โมงเศษถวายของแล้วกลับ พบพระยารองเมืองที่ข้างโบสถ์ ได้สั่งให้สืบความเรื่องจีนไซ่และให้คิดห้ามปรามเสีย

ได้รับหนังสือวังหน้าตอบการทำป้อม

รับหนังสือพระยามหามนตรีฉบับหนึ่งว่าได้รับเรื่องราวอำแดงวรฟ้อง พวกจีนติดขวัน นายดิด มาแต่ท่านกรมท่าและจะขอถามอ้ายดิดเปนคำให้การ กับได้ทราบข่าวเรื่องจีนไซ่เตรียมคนนั้น ไม่ไว้ใจได้จัดทหารไว้เปนการลับ พระยามหามนตรีคุม ๑๐๐ จมื่นวิชัยยุทธ ๑๐๐ หลวงสารภัณฑ์ ๑๐๐ เตรียมพร้อมไว้ กับให้ทหารม้าคอยฟังข่าวการ และหลวงบริคุตสืบการในสำเพ็ง หลวงบริคุตได้จดหมายที่สืบได้ความนี้มาให้ด้วย

พระโทรเลขส่งคำเตลิกราฟมาแต่เมืองสมุทว่า เรือที่ไปตามกงซุลนั้นไปถึงไม่ทัน เรือออกปากน้ำไปเสียแล้ว จะตามออกไปอีกหรือไม่นั้น ได้สั่งให้ตามออกไป

วันนี้ทำขวัญนาคหม่อมเจ้าไม่ได้ออกไปให้สมเด็จเวียนเทียนแล้วท่านกลางกับสมเด็จพาเจ้าที่จะบวชเข้ามารดน้ำสังข์ห้องเขียว เจ้าทัศนาในกรมหลวงมหิศวรินทร ๑ เจ้าสิงคารในกรมอมเรนทร ๑ เจ้าเจ๊กในกรมมเหศวร ๑ เจ้าชายงามเจ้าชายเล็ก ในกรมวิศณุนารถ ๒ คน เจ้าสิงห์ในพระองค์เณร ๑ เจ้ารัญในพระองค์ชุมแสง ๑ ได้พูดเรื่องจีนหัวกับสมเด็จและท่านกลาง

ท่านกรมท่าส่งสำเนาหนังสือที่ ๒ กงซุลฮอลันดาตอบแข่งขึ้นมาอีกฉะบับหนึ่ง ว่าจะส่งจีนหัวแต่ให้ไทยรับประกันเมื่อกงซุลมาให้ส่งไปว่าความที่ว่าการกงซุล ท่านกรมท่าตอบไปฉะบับหนึ่งว่าด้วยกงซุลไม่ส่งตัวแล้วการผิดชอบเกิดขึ้นคอ-เวอนแมนต์ไม่รับเป็นธุระ ได้เขียนหนังสือตอบท่านกรมท่าฉะบับหนึ่ง

จ่าชำนาญจับเด็กเล่นจุดประทัด ๓ คนที่สะพานช้างโรง-สี สั่งให้ขังไว้ ๒๔ ชั่วโมงแล้วให้บิดามารดามารับเรียกค่าธรรม-เนียมตามพระราชบัญญัติ พระยามหามนตรียื่นคำสารภาพอ้ายคิด แต่ข้อที่พาที่ ๒ กงซุลไปค้นของ ๆ จีนหัวนั้นไม่รับ

วันเสาร์ ขึ้น ๑๑ ค่ำ เดือน ๘ ปีฉลูนพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

รับหนังสือท่านกรมท่าฉบับหนึ่งบอกด้วยพระวิสูตรวารี ซึ่งไปตามกงซุลนั้น พบที่สันดอนกงซุลฮอลันดายอมเข้ามากับพระวิสูตรวารีในเรือกระมุท แล้วจะมาหาเจ้าพระยาภาณุวงศ์ในเวลาเช้า ๔ โมงวันนี้ แต่หนังสือที่ท่านกรมท่าที่มีไปคืนนี้นั้น ที่ ๒ กงซุลยังไม่ตอบมา

เขียนหนังสือถึงคุณสุรวงศ์ฉบับหนึ่ง พูดเรื่องจีนหัวและจีนไซ่เปิ้นไปรเวต

จ่าชำนาญจับเด็กสามคน อ้ายเผือก อ้ายคร้าม อ้ายพลอยเล่นทอยกองที่ถนนบ้านหม้อ จ่าแผลงจับเด็กสามคนเล่นไม้หึ่งถนนหลวงวัดมหาธาตุ จ่าเขมงจับเด็กสามคนเล่นทอยกองที่ถนนวัดบุญศิริ ได้สั่งไปเหมือนวันก่อนทั้ง ๓ ราย

บวชนาคที่วัดพระแก้วนั้น ได้สั่งให้สมเด็จบวชไปก่อนแล้ว เวลาบ่ายไปถวายของ

เมื่อก่อนไปวัดเจ้าพระยาภาณุวงศ์มาหาเอาหนังสือกงซุลวิลันดาตอบหนังสือที่มีไปถึงที่ ๒ กงซุลเมื่อคืนนี้ ว่าจีนหัวเปิ้นสัปเยกต์เพราะได้หนังสือที่นิเทอแลนด์อินเดีย แต่บัดนี้เขาไม่ยอมเปิ้นสัปเยกต์จึงได้ส่งตัวคืนมา แต่ขอให้ไทยทำโทษที่ดูถูกคอเวอนแมนต์นิเทอแลนด์

กงซุลเยอรมันมาหาพูดเรื่องจีนหัว และวันนี้ให้เงินค่ารูปมิศเตอชูเมเกอที่ก่อนนี้ไป ๑๗๐ เหรียญ เงินยังขาดอยู่อีก ๑๐๐ เหรียญได้ให้ไป

ได้เขียนหนังสือถึงท่านกรมท่าฉะบับหนึ่งที่วัดพระแก้ว ให้รับจีนหัวมาแต่ของนั้นอย่าเพิ่งริบเพราะเรายังไม่ได้ยกโทษจีนหัวปรากฏ เป็นแต่ให้ทำบัญชีแล้วเอาไปไว้ที่บ้าน ทหารนั้นอย่าเพ่อถอนก่อน แต่ข้อที่กงซุลว่ามีหนังสือเป็นสัปเยกต์นั้นต้องชำระ ให้เรียนปรึกษาสมเด็จเจ้าพระยาจัดการไป

วันอาทิตย์ ขึ้น ๑๒ ค่ำ เดือน ๘ ปีฉลูนพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

ได้รับหนังสือท่านกรมท่าฉะบับหนึ่งว่าได้ไปปรึกษาสมเด็จเจ้าพระยาเห็นว่าจีนหัวนั้นต้องชำระ เพราะกงซุลว่ามีหนังสือเกาวนาเยนรัลและบีศโปต ไม่ได้ความอย่างไรให้ไปเอาหนังสือที่กงซุลมาสอบเมื่อจีนหัวผิดให้ทำโทษตามสมควร แต่ของ ๆ จีนหัวที่กงซุลริบไปนั้น ให้ลงไปรับเมื่อขาดไม่ครบจำนวน ให้มีหนังสือต่อว่ากงซุล เมื่อกงซุลตอบมาอย่างไรจึงมีหนังสือส่งคอเรศปอนเดนไปยังคอเวอนแมนต์ แต่การซึ่งดูถูกแผ่นดินและเสียประโยชน์นั้นไม่ว่า ได้มีหนังสือไปรเวตถึงท่านกรมท่าฉะบับหนึ่งด้วยการที่จะชำระจีนหัวนั้นจะให้ใครเป็นตระลาการ ถ้าจะให้พระยามหามนตรีชำระดีไม่ดีก็จะ

ว่าอย่างนั้นอย่างนี้ กับเรื่องเสียประโยชน์และการภาษีที่จีนหัวจีนติดขวันทำ กงซุลดูถูกจับตัวเอาเองนี้ จะไม่ว่าบ้างเลยหรือ ท่านกรมท่าตอบมาฉบับหนึ่ง ว่าตระลาการนั้นให้พระมหา-เทพพระพิเรนทรชำระที่บ้านก็ได้ กับเรื่องภาษีเป็นการสำคัญจะต้องพูด

กรมพิชิตอ่านตัดสินความ จมื่นพิชัยยุทธพาทหารมาลาบวช ๒ คน

พระยาศรีพระยาจ่าแสนย์เข้ามาอ่านตราถึงพระสุริยภักดี ดังที่ให้ความไปครั้งก่อนแต่แก้ความใหม่บ้างเล็กน้อย แต่ซึ่งงดโทษพระศรีสำโรงเสียนั้นเบานัก ได้สั่งให้ถอดเสียไปทำการแก้ตัวใหม่

รับ หนังสือ ท่านภูธราภัย ฉะบับหนึ่ง ว่าด้วยให้ตราเจ้า-มหินทรเทพ ม.ส.ม. และราชบุตร น.ช. แต่เจ้าอุปราชและเจ้าราชสัมพันธวงศ์นั้นมีความผิดไม่ควรให้

พระอมรทำริโปดที่ไปยิงปืน ๑๒ นัด เรือหาญหักศัตรูมายืนยิง ๔ นัดที่เกาะสีชัง ทำแผนที่และเอาลูกปืนและศิลาที่แตกมาให้ดูด้วย เจ้าพระยามหินทร พระยารองเมืองเอาแผนที่โรงรถใหม่ที่บ้านเจ้าวรรณวังหน้ามาให้ดู เป็นตกลงให้เจ้าพระยามหินทรทำโรงรถใหม่ว่า ๔ เดือนจะให้แล้ว

เซ็นความอำแดงบัว อำแดงหมาโจทย์ หม่อมราชวงศ์น้อยจำเลย กรมขุนบดินทรยื่นขัดข้องแต่คราวก่อนนั้น ได้สั่งเอาตามคำลูกขุน

ออกขุนนาง พระโทรเลขนำหนังสือพระยาสุรเสนาบอกส่งเงินค่าเช่าตึกวัดประยูรวงศ์ แต่เดือนยี่ปีกุนสัปตศก ถึงเดือน ๕ ปีฉลูเป็น ๓๕ ชั่ง

พระศรีภาพสมุดถามเลข นายนุช นายทอด นายหนู สั่งให้สักเป็นไพร่หลวง

พระมหาสงครามนำหนังสือคุณสุรวงศ์ที่จะทำการตึกดิศขอเลขจ่าย ๓๐ คนให้พระมหาสงครามเป็นนายงานทำการ

ให้สัญญาบัตร์นายภู่ลูกจางวางม่วงเป็นหลวงพิทักษ์ภูเบศปลัดจางวางซ้ายกรมรักษาพระองค์ แล้วให้เงินไปทำภูมิขุนนาง ๒ ชั่ง ค่ำไปพุทธมณเฑียรทำบุญวันประสูติแม่เพย จ่าชำนาญจับอ้ายจีนหินไพร่หลวงยามในเป็นเจ้ามือ อ้ายคง อ้ายดี เป็นผู้แทงเล่นปั่นอี่แปะท่าขุนนางค้นได้โปและของต่าง ๆ ให้เฆี่ยนอ้ายจีนหิน ๓๐ ที ให้ค้นทุนกำไรดูถ้าเงินเกิน ๔๐ บาทให้ยึดไว้ ๔๐ บาท ถ้าน้อยกว่าให้แจกกับผู้ที่จับตามสมควร กับการได้เสียกันอย่างไรให้เลิกกันเสีย ตัวคนนั้นให้เจ้าหมู่และมูลนายรับตัวไป

วันจันทร์ ขึ้น ๑๓ ค่ำ เดือน ๘ ปีฉลูนพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

แย้มภรรยาสำเร็จพระขรรค์ทำหนังสือมาว่า หนังสือที่ไปให้พระยาไชยสุรินทรสักหลังโฉนดสวนเงาะให้นั้น พระยา

ไชยสุรินทรสักให้แต่โฉนดเดียว ส่วนเขามี๘โฉนดเงาะนั้นบ่ถูกรายไปทุกโฉนดเงินอากรปีหนึ่ง ๑ ชั่ง ๗ ตำลึง ๓ บาท ได้จดหมายถึงพระยาไชยสุรินทรให้สักหลังโฉนดให้หมดที่มีต้นเงาะ

ท้าวแพนำหนังสือเจ้าพระยาภาณุวงศ์มาว่า สมเด็จเจ้าพระยาขอให้พระยาเจริญชำระความจีนหัวที่เป็นสัปเยกต์ กับเมื่อเช้าได้ให้กัปตันเอมพาจีนหัวไปรับของที่บ้านกงซุล และเมื่อคืนนี้ได้ทราบข่าวว่ากงซุลจะไปเที่ยวทะเล ได้มีหนังสือห้ามไว้ ครั้นเช้ามีหนังสือตอบมาฉะบับหนึ่ง แล้วเจ้าพระยาภาณุวงศ์มีตอบไปอีกฉะบับหนึ่ง ได้คัดสำเนาหนังสือส่งมาแล้วได้เขียนหนังสือตอบเจ้าพระยาภาณุวงศ์ฉะบับหนึ่ง เขียนถึงพระยาเจริญสั่งให้ไปชำระความจีนหัวที่บ้านเจ้าพระยาภาณุ-วงศ์ฉะบับ ๑

เวลาค่ำออกไปที่พระที่นั่งอมรินทรสวดมนต์ฉลองเทียนพระวุฒิการเอาบัญชีพระบิณฑบาตวันพรุ่งนี้มายื่น

พระนรินทรเอาร่างตรา ถึงหลวงโกษานุการสวัสดิหลวงศรีมหาราชาให้กลับมากรุงเทพฯ แล้วให้ทำบัญชีผู้มีความชอบมาด้วย

อีกฉะบับหนึ่ง ถึงพระยาจางวางเมืองภูเก็ต ให้พระยาราชวังสัน เป็นข้าหลวง เมืองภูเก็ต เมืองถลาง ให้เสมอใจกลับมา

อีกฉะบับหนึ่งถึงหลวงโยธาธิบาลบัญชา และพระนราธิราชภักดีเมืองระนอง ให้หลวงโยธากลับมากรุงเทพ ฯ และส่งพระนราไปเมืองนคร และให้คุมคนโทษเข้ามาด้วย

แล้วอ่านบอกเมืองราชบุรีบอกน้ำฝนต้นเข้า พระยาโชฎึกพูดเรื่องความในศาลกรมท่าซ้าย จะทำอนุญาตให้ แล้วได้พูดเรื่องอ้ายดิดและจีนหัว

กาพย์เข้ามาเอาบัญชีเอศติเมตเบี้ยเลี้ยงทหารมาให้ กับขอกอปราลในทหารม้าขึ้นอีก ๒ คน เพราะรักษายามไม่พอ

จ่าเร่งงานรัดรุด จับได้เด็ก หนูฉุน หนูกุ้ย เล่นทอยเทศด้วยอีแปะที่กลางถนนเจริญกรุงใต้วัดญวนตลาดน้อยรายหนึ่ง อีกรายหนึ่งจับได้ หนูตอง หนูหมา เล่นไม้หึ่ง ที่ถนนเจริญกรุงริมสามแยกเหนือวัดสามจีน อีกรายหนึ่งจับได้ หนูปอ อ้ายคชเล่นไม้หึ่งริมเชิงสพานช้างหัวตะเข้ ได้สั่งไปให้ทำตามคำสั่งเดิมทั้ง ๓ ราย

จ่าห้าวจับได้หนูพึก หนูเล็ก เล่นจุดประทัดตามถนนรายหนึ่ง อีกรายหนึ่งจับหนูอ่ำ หนูแจง เล่นทอยกองกลางถนนได้สั่งไปทำตามที่สั่งเดิม

วันอังคาร ขึ้น ๑๔ ค่ำ เดือน ๘ ปีฉลูนพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

วันนี้ตื่นนอนเช้าไปใส่บาตร์ แล้วออกพระที่นั่งอมรินทรเลี้ยงพระแล้วกลับ

คุณแพเอาหนังสือกงซุลฝรั่งเศสมีเรื่องเตลิกราฟกะราคาของซึ่งให้เจ้าพระยาภาณุวงศ์ไปแปลนั้นมาให้ กับเรื่องกงซุลวิลันดาที่ให้กัปตันเอมพาจีนหัวไปรับของนั้น ได้มาแล้ว แต่จีนหัวนั้นเป็นหนี้หลวงและเจ้าหนี้อื่นมีมาก ไม่ใคร่จะไว้ใจ กับส่งร่างเรื่องภาษีที่จะมีไปถึงกงซุลมาให้ดู อีกฉะบับหนึ่งส่งสำเนาหนังสือกงซุลฝรั่งเศสว่าด้วยจีนฮีสัปเยกต์ฝรั่งเศสขายสุราและสินค้าที่เมืองฉะเชิงเทรา เจ้าเมืองกรมการห้ามไม่ให้คนซื้อ

ได้มีหนังสือถึงสมเด็จเจ้าพระยา เตือนให้จัดขุนหมื่นที่จะหัดปืนให้ท่านเล็กว่า กับส่งสำเนาหนังสือกงซุลฝรั่งเศสเรื่องเตลิกราฟไปคิด

แล้วได้มีตอบเจ้าพระยาภาณุวงศ์ฉะบับหนึ่ง เรื่องจีนหัวและกงซุลฝรั่งเศสมีหนังสือมา

แล้วจดหมายถวายสมเด็จฉะบับหนึ่ง ส่งหนังสือเจ้าพระยาภาณุวงศ์ไปให้ท่าน กับให้ไปเอาตัวจีนติดขวันตัวเจ้าภาษีมาด้วย แล้วท่านตอบมาฉะบับหนึ่ง ได้เขียนหนังสือส่งต้นหนังสือสมเด็จไปให้เจ้าพระยาภาณุวงศ์ แล้วได้บอกเรื่องจะไปเอาตัวจีนติดขวันด้วย

กัปตันลอบตัสเอาแผนที่แม่น้ำเมืองไซ่ง่อนมาให้ หลวงราชมณีทำตู้ต้นไม้มาให้ ๒ ต้น

เจ้าต่าง บอกเรื่องที่จะเขียน วัดปากอ่าวที่พระสาสนโส-ภณกะมา

ท่านกลางทำจดหมายมาขอตระลาการชำระความในบ้าน แต่จะขอเงินเดือนด้วย ได้มีจดหมายตอบไปให้หาตัวตั้ง แต่เงินเดือนนั้นให้เอาเงินที่เก็บไว้นั้น ให้เป็นคราว ๆ ครั้นจะให้ศาลอื่นยังมีมาก กับให้คิดตัดสินความหลวงพิพิธเสียด้วย

ออกขุนนาง พระนรินทรอ่านบอกเมืองนครเขื่อนขันธ์ว่าด้วยกำนันอำเภอกรุงเทพฯ เมืองสมุทรุกเขตต์แดนไปได้สั่งให้ทำแผนที่มาดู กับพระนรินทรเอาร่างสุราที่จะร้องไปต่างประเทศส่งกรมท่ามาให้แก้ แล้วส่งคืนไป

พระไพรัช เอาหนังสือท่านกรมท่า กับคำให้การจีนหัวว่าเอาหนังสือหลานปลอมให้การหมดสำนวนมาใช้ ได้ตอบท่านกรมท่าฉะบับหนึ่งเรื่องจะโต้ ที่จีนซื้อหนังสือหลายที่จีนหัวว่านั้น ให้ปรึกษาสมเด็จเจ้าพระยา สุขุมาลย์ขอเลขบุศบง ๑๐๙ คน สั่งให้

วันพุธ ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๕ ปีฉลูนพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

เวลาเช้า ๓ โมงเศษใส่บาตร์ แล้วออกไปวัดพระแก้วจุดเทียนพรรษาถวายพุ่มแจกเทียน แล้วไปที่หอราชกรมานุสรหอราชพงศานุสรแล้วกลับ

คุณแพ นำหนังสือ สมเด็จเจ้าพระยา ท่าน กรมท่า มาให้สมเด็จเจ้าพระยาตอบรายขุนหมื่นตัด ซึ่งจะหัดปีนให้ท่านเล็กคุมนั้น ขอผัดปีหน้าเพราะขึ้นขุนหมื่นจ่ายเดือนเสีย ๔ เดือน ๕ เดือนแล้ว และบัญชีซึ่งพระยาศรี พระนรินทรยืนนั้นก็ยังไม่ได้หักตายหนีด้วย เมื่อปีหน้าจัดใหม่ก็จะหักตายหนีทีเดียวกับเรื่องเตลิกราฟนั้น ให้ตอบไปวังยังรอไว้ก่อนเพราะได้ตัดเสาข้างฝ่ายตะวันตกไว้แล้วประการหนึ่ง ทางเขมรก็ไม่มีราชการอะไร แล้วส่งสำเนาหนังสือกงซุลฝรั่งเศสคืนมาด้วย

ท่านกรมท่า ตอบว่าได้ไป เรียน สมเด็จเจ้าพระยา ด้วยเรื่องที่จะทำโทษจีนหัวนั้น ท่านเห็นว่ายังไม่ควรจะทำก่อนความแล้ว ประการหนึ่งถ้าทำเข้าก็เสียฝ่ายเรา เขียนหนังสือถึงสมเด็จเจ้าพระยาเรื่องจะให้กาพย์ไปอินเดียฉะบับหนึ่งเขียนถึง ท่านกรมท่าให้สืบ ชื่อจีน สับเยกต์ ที่ จีนหัวให้การให้ตลอดกับบอกเรื่องจะให้กาพย์ไปอินเดียด้วย พระนายสรรเพธนำหนังสือนายเล่ห์อาวุธเตือนที่จะออกไปเมืองตะกั่วทุ่ง แล้วออกอนันตสมาคมขึ้นรถไปวัดพระเชตุพนจุดเทียนพรรษาถวายพุ่มในพระอุโบสถแล้วไป ที่วิหารและตำหนักสมเด็จพระปรมานุชิต และกุฎีสมเด็จพระวันรัตที่ไว้ศพ แต่วิหารเหนือให้จัดเอาไปแล้วกลับมาแวะวังสราญรมย์เยี่ยมท่านเล็กเจ็บหน่อยหนึ่งกลับเข้าวัง

วันพฤหัสบดี แรม ๑ ค่ำ เดือน ๘ ปีฉลูนพศก จุล-
ศักราช ๑๒๓๙

เวลาเช้าใส่บาตร์แล้ว ออกอมรินทรเลี้ยงพระและสดับปกรณ์พระบรมอัฐ แต่เปลื้องเครื่องพระแก้วนั้นไม่ได้ไป ท่านกรมท่ามาหาได้พูดกันเรื่องที่จะให้พระนายศรีออกไปบัตเตเวียตามความเห็นสมเด็จเจ้าพระยา เขียนหนังสือถึงท่านภูธราภัยฉะบับหนึ่งบอกที่จะให้กาพย์ไปอินเดีย ได้เรียกพระนายศรีมาหาสั่งที่จะให้ไปบัตเตเวียพูดเรื่องสับเยกต์ พระยาศรีได้นำแผนที่ซึ่งกัปตันลอบตัสฝากมาให้ เป็นแผนที่ที่จะวางปืนและตอร์ปี่โดรักษาปากน้ำเจ้าพระยา ได้ให้เงินกาพย์สำหรับซื้อของไปอินเดีย ๕๐๐ เหรียญ

ออกขุนนาง พระนรินทรอ่านบอกหลวงศรีมหาราชาเมืองภูเก็ตว่า จีนหัวหน้าส่งปืนดี ๔๓ ชำรุด ๒๒ รวม ๖๕ กับครัวซึ่งแตกตื่นไปนั้น วันอังคารขึ้น ๒ ค่ำเดือน ๘ กลับมาแล้ว ๒๐ ครัว พระยาราชวังสันลาไปเป็นข้าหลวงรักษาเมืองภูเก็ตเมืองถลาง เปลี่ยนเสมอใจ แล้วเอาร่างร้องสุราลายเซ็นส่งไปกรมท่าให้สั่งไปต่างประเทศมาให้แก้ เขียนหนังสือถึงคุณสุรวงศ์ฉะบับหนึ่งส่งหนังสือกงซุลฝรั่งเศสเรื่องเตลิกราฟไปให้คัดไว้สำหรับออฟพิศ เช่นฎีกา ๓ ฉะบับ ใบสั่ง ๑ ฉะบับ แซงชั่น ๑ ฉะบับ วันนี้ฟังเทศน์ที่ห้องเหลืองมหาเขมาภิรโตเปรียญ ๕ ประโยค วัดโสมนัสวิสัชนาในทุติยภาณวาร ในมหาปทาน

สูตรที่ ๑ ในคัมภีร์ทีฆนิกายมหาวรรคผูก ๒ สุมังคลวิลาสินีอรรถ-กถาผูก ๓ กรมอดิศรยืนหนังสือไปรเวตปรับทุกข์ที่ไม่มีการว่า

วันศุกร์ แรม ๒ ค่ำ เดือน ๘ ปีฉลูนพศก จุล-ศักราช ๑๒๓๙

กรมพิชิตอ่านตัดสินความ คุณแพนำหนังสือท่านกรมท่ามาให้ฉะบับหนึ่ง ว่าด้วยล่ามที่จะให้ออกไปบัตเตเวียกับพระนายศรีนั้น สมเด็จเจ้าพระยาท่านเห็นควรจะให้เดอซาไป กับกงซุลฝรั่งเศสมีหนังสือ มาว่าจะต้องไปอยู่บัตเตเวียกงซุลใหม่จะเข้ามา ขอเวลามาหา กับจะร่างหนังสือตอบกงซุลฝรั่งเศสเรื่องเตลิกราฟนั้น ยังไม่ทราบความเห็นสมเด็จเจ้าพระยาขอต้นหนังสือไปร่าง เขียนหนังสือตอบเจ้าพระยาภาณุวงศ์ฉะบับหนึ่ง ว่าด้วยล่ามกับนัดให้กงซุลฝรั่งเศสมาวัน ๔ ค่ำ ๕ ค่ำ กับส่งความเห็นต้นหนังสือสมเด็จเจ้าพระยาไปด้วย พระนายศรีพูดด้วยเรื่อง จะไปบัตเตเวีย และเอาแบบเรือ กัปตันลอบตัสเขียนอย่างเห็นที่บอมเบมาให้ เขียนหนังสือถึงมิศเตออาลบาศเตอฉะบับหนึ่ง ให้ถามราคาเมซันตามแบบนั้น พระยาอภัย-รณฤทธิ์ มาหาบอกด้วยความนครบาล ที่ตำรวจชำระแล้วไป ๒๔ เรื่อง พระยาอนุรักษ์เอาคำให้การนายจิตรกัปตัน ทหารกองดับเพลิงซึ่งเป็นชู้กับแดง เมียอุณากรรณให้ไปเอาตัวมาถามนั้น

วันเสาร์ แรม ๓ ค่ำ เดือน ๙ ปีฉลูนพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

วันนี้ตัดผมแล้วกรมพิชิตอ่านตัดสินความ พระยามหามนตรีมาหา พูดเรื่องชำระความนครบาลแล้วขึ้นเก่าใหม่เป็น ๓๐ เรื่อง พระยารองเมืองเอาแผนที่บ้านไชยามาให้ดู ได้เซ็นสั่งไปในแผนที่ให้เอาที่เดิม กรมภูธเรศยื่นสารบบลูกขุนชี้ขาดแต่ขึ้นค่ำถึงแรมค่ำเดือน ๙ เป็น ๑๕ รวมเก่า ปรึกษาแล้ว ๑๑ ยังไม่ได้ปรึกษา ๔๕ ตระลาการรับแล้ว ๒๔ ใหม่ปรึกษาแล้ว ๒๖ ยังไม่ได้ปรึกษา ๒๐ รวม ๔๖ ตระลาการรับแล้ว ๘ คง ๓๘ รับหนังสือท่านกรมท่า ส่งสำเนา หนังสือซินยอกาโลสเอวแยเนียวโกเรียดาสิลวา ราชทูตโปรตุเกศเจ้าเมืองมะเกาเข้ามา ๒ ฉะบับ ฉะบับหนึ่งว่าเดือนโนเวมเบอจะนำตราเครื่องราชอิสสริยยศเข้ามากรุงเทพฯ ฉะบับหนึ่งว่าด้วยสุราลายเซ็นที่กงซุลตอบนั้นเป็นถูกต้อง กับสำเนาหนังสือกงซุลสยามที่เมืองปีนังว่าด้วยลูกค้าเมืองปีนังตื่นสลัดว่ามีที่เมืองปลิศเมืองปะเหลียนเมืองตรังเป็นจีนปนไทยว่าได้พบกับเสมอใจบอกแล้ว เสมอใจว่าจะให้เรือพิทยยมไปตรวจ กับต้นร่างนังหสือตอบกงซุลฝรั่งเศสเรื่องเตลิกราฟมาให้แก้ด้วย เขียนหนังสือตอบท่านกรมท่าฉะบับหนึ่ง เขียนหนังสือถึงคุณสุรวงศ์ด้วยอีกฉะบับหนึ่ง ส่งต้นร่างหนังสือตอบกงซุลฝรั่งเศสให้แก้

เวลาบ่าย ๔ โมงออกไปที่สนามหญ้า พระพิทักษ์อุไทยเขตต์เอาหมีคนมาให้ แล้วขึ้นรถไปแวะวังสราญรมย์หน่อย

หนึ่งเยี่ยมท่านเล็กแล้วไปวัดราชประดิษฐจุดเทียนพรรษา และถวายพุ่มได้สั่งให้เจ้าปรีดาแก้กุฎีลดลงให้ต่ำ แล้วไปวัดราช-บพิธจุดเทียนพรรษาและถวายพุ่ม พระองค์ดิฐเอาพระพุทธรูปและพระสาวกวัดนิเวศน์ธรรมประวัติมาให้ดูด้วย แล้วไปวัดบวรนิเวศถวายพุ่มในโบสถ์ แล้วไปที่พระเจดีย์ และวิหารพระศาสดา พระศรีมหาโพธิ์ แล้วถวายพุ่มกุฎี เกษมศรี ศรีสิทธิ์ชุมพลศรีเสาวภางค์ ทองแถม แล้วกลับเข้าวัง

วันอาทิตย์ แรม ๔ ค่ำ เดือน ๘ ปีฉลูนพศก จุล-ศักราช ๑๒๓๙

เวลาเช้าไปวังสราญรมย์กินเข้าเช้าที่นั้นแล้วกลับมา พระยาศรีเอาบอกเมืองตาก มาอ่าน ๑๐ ฉบับ ๆ หนึ่งว่าด้วยอ้ายพรหมหนี ฉบับหนึ่งขอเงินเดือนคนรักษาด่าน ๔ ตำบล ฉบับหนึ่งว่าเมื่อปีจอพระยาอนุชิต พระยากระลาโหม พระรัตน-โกษา ตั้งด่าน ๔ ตำบลจัดคนไว้ยังขาดจำนวนอยู่ พระยาสุจริตชักคนเดิมเข้าครบจำนวน กับว่าด้วยเขตร์แดนเมืองเชียงใหม่กินล้ำแดนเมืองตากลงมา ฉบับหนึ่งส่งเงินค่าตอไม้ ฉบับหนึ่งว่าด้วยเมืองมรแมนมีหนังสือมาว่าด้วยที่จะเก็บเงินค่าตอไม้ต้นละ ๖ รูเปียนั้น ว่าปีนี้ได้ทำไม้กันแล้วขอให้เก็บต่อปีหน้า ฉบับหนึ่งว่าพระไชยสงครามซึ่งไปสืบจับนายน้อยไม่ได้ตัว ทราบว่านายน้อยลาวไปปล้นเขตต์แดนอังกฤษๆ

จับไปขอทำโทษนายด่าน ฉะบับหนึ่งเมืองมรแมนมีหนังสือมาด้วยส่งความหม่องเบียกล่าวโทษพระพลกับหม่องคอแฮ ฉะ-บับหนึ่งเมืองมรแมนมีมาให้สืบจับผู้ร้ายหนีมา ฉะบับหนึ่งหลวงเทพอาญาเชิญตราราชสีห์ไป ว่าด้วยพะม่าหม่องมัวจับไม้คุมมา ฉะบับ หนึ่ง จัด เรือ จัด คน ส่ง พระ ยาเทพ ไป เชียงใหม่ เมื่อ วัน พฤหัสบดี แรม ๓ ค่ำ เดือน ๘ พระเทพบอกลงมาฉะบับหนึ่งว่าด้วยพระยาสุจริตพากรมการมาทำสัญญาตอไม้ ด้วยเรื่องที่จะเก็บต้นละ ๖ รูเบี่ย และส่งสัญญาลงมารัตติไฟ แล้วบอกด้วยราชบุตรได้มารับที่ท่าปุย พระยาเทพได้ไปแต่วันพฤหัสบดี แรม ๓ ค่ำ เดือน ๘ แล้วพระนายศรีมาพูดด้วยเรื่องที่จะให้ไปบัตเตเวีย พระโทรเลขพาพระยารามกำแหง พระยาดำรงค์ราชพลขันธ์ กัปตันลอบตัส มิสเตอเดวิซัน เข้ามาลาไปทำแผนที่บางสะพานน้อย แล้วนำหนังสือกงซุลฝรั่งเศสว่าด้วยเรื่องเตลิกราฟมาคืนด้วย จดหมายถึงท่านกลางด้วยจ่ายวดขอที่บ้านอากร และพรหมบริรักษ์ขอที่อากรอุ่น ให้เจ้าพนัก-งานไปทำแผนที่มาดู กรมภูธเรศเอาความหม่อมเจ้าระเบียบฟ้องขุนแผ้วภูวดลชายชู้เอมคนกลางมาให้ ออกขุนนาง พระไพรัชเอาหนังสือราชการกรมท่ามาให้ ๒ เล่ม

พระยาอภัยรณฤทธิ์มาบอกด้วยความนครบาลแล้วอีก ๒ เรื่องรวม ๓๒ เรื่อง พระนรินทรคัดสำเนาหนังสือสำหรับตัวคนสัปเยกต์ที่มีตำหนิชัดเจนซึ่งว่ากับกงซุลอังกฤษให้ ทำนั้นมา

กับหนังสือร่างแล้วคืนไป สั่งขุนนางมหาดไทย กระลาโหม กรมท่า ให้ตระลาการมารับใบสัจที่ลูกขุนปฤกษาแล้วมาก

จดหมายไปรเวตถึงคุณสุรวงศ์ด้วยการขุดคลองฉะบับหนึ่ง ฟังเทศน์แล้วรับหนังสือพระยาสุจริตส่งสำเนาบอกกับหนังสือไปรเวต ๒ ฉะบับๆหนึ่งว่าด้วยคิดจะตั้งศาลต่างประเทศและทำทางฉะบับหนึ่ง ส่งต้นหนังสือพระยาศรีมีไปด้วยจะให้ลูกหลวงศรีทิพบาลเปนกรมการ

วันจันทร์ แรม ๕ ค่ำ เดือน ๘ ปีฉลูนพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

กรมพิชิตอ่านตัดสินความ แล้วตัดสินความเจ้าระเบียบให้กรมภูธเรศไปด้วย จมื่นราชามาตย์นำหนังสือพระยาเจริญแจ้งความด้วยปุกร้องฎีกา กล่าวโทษนั้นซึ่งไม่ให้ทาสไปเพราะผิดธรรมเนียม ได้เขียนหนังสือสั่งให้พระยาเจริญคืนทาสให้เขาไป แต่คนหลวงที่เปนประกันนั้น ให้ยกไว้ พระมหาเทพนำคำปฤกษาโทษพระยานครไชยศรีหลวงมนตรีนุชิตหมื่นพินิตโควินเสมียนพลัด รายความมอญ ๔ คนฟ้องด้วยโคหายมาให้ พระอมรส่งหนังสือขอสั่งสะแนบแซกสำหรับทหารสั่งให้สั่ง ท่านเล็กเขียนหนังสือมาขออนุญาตจะให้ชื่อเรือไฟเอาชื่อศรีวิไลย แต่เติมใหม่ว่า "ศรีวิไลยประภาวสิทธิ์" ได้เขียนหนังสือถึงท่านเล็กยอมอนุญาตให้ฉะบับหนึ่ง

วันนี้ได้รับหนังสือมิศเตอ อิเดน แลบเตอแนน เกาวนาเบงคอลฉะบับหนึ่ง ตอบได้รับหนังสือและความเชียงใหม่ก็ตอบ แต่ให้เอาเมืองเชียงใหม่ไว้ในอำนาจให้ได้คำเดียว ออกขุนนาง พระยาศรีอ่านบอกเมืองนครสวรรค์น้ำฝนต้นเข้าฉะบับหนึ่ง อ้ายพรามคุมไปเมืองตากได้ส่งไปพ้นเมืองแล้วฉะบับหนึ่งๆ ขอตั้งเมืองในเขตต์เมืองหนองลหาร พระยาโคราชลาขึ้นไปเมือง

วันอังคาร แรม ๖ ค่ำ เดือน ๘ ปีฉลูนพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

ท่านกรมท่ามาหา เอาหนังสือมิศเตอเฟาล์กงซุลเมืองร่างกุ้ง ส่งต้นหนังสือสิเกรตารีของชีฟคอมมิชั่นเน่อเมืองร่างกุ้งตอบ ส่งสำเนาเข้ามาด้วย หนังสือสิเกรตารีของชีฟคอมมิชั่นเน่อนั้นตอบความไม่พูดถึงเรื่องหม่องไปเลย พูดแต่เห็นว่าถูกต้องแล้ว แอดสิสแตนคอมมิชั่นเน่อเมืองผาปูนได้สืบเป็นแน่ว่าไทยไม่ได้จัดการอย่างไร ถ้าไทยจะจัดการให้เรียบร้อยแล้ว ก็ให้ทำการตามหนังสือสัญญาที่ไปทำอินเดียเท่านั้น กงซุลฝรั่งเศสมาหาลาไปบัตเตเวีย ออกจากที่กงซุลแล้วได้พูดเรื่องเตลิกราฟด้วย เขียนคำตัดสินความมอญ ๔ คนให้พระมหาเทพไป ออกขุนนาง พระยาศรีอ่านบอกเมืองหล่มศักดิ์ส่งเงินแทนส่วยครั่ง ๓๓ ชั่ง ๗ ตำลึง ๒ บาท พระสุริย

วงศาเจ้าเมืองหล่มศักดิ์มาเฝ้า ได้ให้ไม้นั้ว และคำอนุญาต เซ็นในเรื่องราวพระพิเรนทรให้เลื่อยไม้ส่งนายด่าน เขียนหนังสือถึงคุณสุรวงศ์ ๒ ฉะบับ ปรึกษาไปรเวตเรื่องเมืองเชียงใหม่ฉะบับหนึ่ง อีกฉะบับหนึ่งเรื่องเตลิกราฟที่พูดกับกงซุลฝรั่งเศส เขียนถึงท่านกรมท่าด้วยฉะบับหนึ่งเรื่องเตลิ-กราฟเป็นไปรเวตเหมือนกัน

วันพุธ แรม ๗ ค่ำ เดือน ๘ ปีฉลูนพศก จุล-ศักราช ๑๒๓๙

แต่งหนังสือราชกรัณยานุสรหน่อยหนึ่ง พระนายเอาดุมและสายนาฬิกาห้วนกหงิมที่ส่งไปทำปารีสมาให้ กับแผนที่ศาลากับมอนิเมนและฐานต้นโพธิ์วัดนิเวศน์ธรรมประวัติมาให้ดูด้วย พระยาอภัยรณฤทธิ์มาถามด้วยจะปูศิลาพื้นพิมานรัตยาหรือไม่ ได้สั่งให้ปูศิลาที่เหลืออยู่เดิมว่าจะปูวัดราชบพิธแล้วเปลี่ยนใหม่นั้นไปปู รับหนังสือคุณสุรวงศ์ ๒ ฉะบับ ๆ หนึ่งตอบด้วยเมืองเชียงใหม่ว่าควรจัดการให้เติมหนังสือสัญญาไปตรวจให้ตลอด ฉะบับหนึ่งว่าด้วยตอบเตลิกราฟกงซุลฝรั่งเศสนั้นควรตอบ แต่ยกเสียคำเดียวที่ว่า มีทุนรอนพอ กับเธอส่งหนังสือ สมเด็จเจ้าพระยา มาแต่ราชบุรี ตอบด้วยเรื่องให้คนไปบัตเตเวียฉะบับหนึ่ง กับส่งต้นหนังสือสมเด็จเจ้าพระยา

ถึงคุณสุรวงศ์ ขนาบมา ๒ ฉะบับ ๆ หนึ่ง ว่าด้วย การพูด ตกลง แล้วว่าจะให้คนไปเหตุใดจึงเห็นไปอย่างนั้น ฉะบับหนึ่งคุณสุรวงศ์ส่งจำนวนไม้ที่วังหน้ากะไปจะทำรางปืนไปให้ดูว่าจะจ่ายหรืออย่างไร ขนาบมาว่าการควรหรือไม่ควรจะจ่ายก็แล้วแต่การไม่ต้องถามมากมาย เหลือที่จะบังคับ เขียนหนังสือตอบไปฉะบับหนึ่ง การซึ่งจะให้คนไปบัตเตเวียเป็นตกลง กับให้จ่ายไม้รางปืนและส่งต้นหนังสือสมเด็จเจ้าพระยาไปด้วย

คุณแพนำหนังสือท่านกรมท่าส่งต้นหนังสือกงซุลฝรั่งเศสว่าแอดมิรัลเมืองไซ่ง่อนให้เรือมารับของเอกซหิบิเชนให้ส่งไปลงเรือสิงคโปร์เดือนเซบเตมเบอร์ สำเนากงซุลอังกฤษฉะบับหนึ่ง ว่าด้วยพะม่าจับช้างพังที่ตำบลเขาบิตะกองได้ช้างหนึ่ง สูง ๘ ฟีต ๓ นิ้ว ที่ศีร์ษะ ไหล่และท้องตลอดถึงเข่าสีขาว ประทัดหลังและใต้เข่าลงไปสีดำเขาจะขายจะต้องการหรือไม่ กับว่าจะเป็นช้างเผือกหรือไม่ กับท่านกรมท่าแปลหนังสือพิมพ์เมืองสิงคโปร์ฉะบับหนึ่งว่าด้วยเมืองอินเดียฝนไม่ตกถึง ๓ เดือนแล้วเข้าแพง อีกฉะบับหนึ่งหนังสือกงซุลอเมริกันขอให้บ่อนเบี้ยหลังบ้านย้ายไปอยู่ที่อื่น กับต้นหนังสือมิสเตอเฟาล์ ถึงคอมมิชั่นเน่อเรื่องความหม่องโป๊ฉะบับหนึ่ง กับต้นร่าง หนังสือ เรื่องจีนหัว จะส่งไป นิเทอแลนด์ ฉะบับหนึ่ง เขียนหนังสือถึงท่านกรมท่าฉะบับหนึ่ง ว่าด้วยคนจะไปบัตเตเวียนั้นเป็นตกลงให้ไป รับหนังสือท่านกลาง ๒ ฉะบับ ๆ

หนึ่งว่าด้วยความนายแจ้งขายอีป่านกับอำแดงปริกเมียจางวางพึ่ง แล้วกลับเอาไปขายอำแดงเทศเมียกัปตันวอแลนเป็น ๒ เจ้าเงินขอทำโทษ ฉบับหนึ่งว่าผู้ร้ายวิ่งราวจีนเฮ่ง ชำระซัดอ้ายเทียนเป็นทหารปืนปากน้ำกับอ้ายจิ๋วคนในตราง พระยาพิไชยบุรินทรขัดข้องเอาตัวยังไม่ได้ และจดหมายมาอีกฉบับหนึ่งว่าได้ตัวอ้ายจิ๋วแล้ว ได้จดหมายตอบเธอฉบับหนึ่งส่งสำเนาหนังสือกงซุลอเมริกันให้ไปย้ายที่บ่อนเบี้ยด้วย ออกขุนนางพระยาศรีอ่านบอกเมืองฉะเชิงเทราว่า เลขลูกหมู่ทหารหนีเข้ามาสักในกรุงเทพ ฯ ๑๓ คน แต่ไม่ทราบหมู่ ๓ คน ขอคืนไปสักตามหมู่ พระยาพิพัฒบอกเมืองสมุทสงครามว่าจีนหวยจอดเรืออยู่แล้วยิงตัวตาย คืนเรื่องเขียนวัดปรมัยยิกาวาสให้เจ้าต่างไปถวายเสด็จยายทอดพระเนตรแล้วไปเขียน เขียนสั่งให้พระพิเรนทรเอาคนโทษไปขนศิลาปูปราสาท เจ้านิลว่าด้วยเลขพระองค์ประไพภักตร์เฝ้าศพมี ๔ คน สัสดีจะเอาเงินค่าราชการได้สั่งให้ทำตามเคย เซ็นฎีกา ๑๑ ฉบับ แก้ใบสั่งฉบับหนึ่ง พังเทศน์

วันพฤหัสบดี แรม ๘ ค่ำ เดือน ๙ ปีฉลูนพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

รับหนังสือท่านกลาง ส่งคำให้การอ้ายจิ๋ววิ่งราวมา ให้ดูพระยาเวียงในยื่นหางว่าวจำนวนเลขไพร่หลวงล้อมวังจ่ายเดือน

๘ คน ๒๓๙ คน พระยาอินทรเทพบอกข่าวผู้ร้ายเจาะหน้าอุดเรือจีนหะลักเงินไป ได้ตัวอ้ายจีนหว่าง อ้ายอิน อ้ายจีนเหลียญมาชำระแล้วเซ็นฎีกา ๓๔ ฉะบับ แซงชั่น ๑ ฉะบับ

ออกขุนนาง นายรองบำเรอนำหนังสือเจ้าพระยามหินทรว่าด้วยเลขพระองค์ประไพภักตร์ ได้สั่งให้ยอมหักให้เปนเผ้าศพ เพราะรับสั่งเสด็จยาย หนังสืออีกข้างหนึ่งเปนเรื่องราวกรมอดูล พระองค์ประไพภักตร์ กับคำตัดสินแล้วคืนไป พระศรีกาฬสมุดเอาร่างหมายเก็บเงินข้าราชการต่าง ๆ มาให้ดูแล้วคืนไป ให้เงินค่ารูปเขียนน้ำมันห้างมูลเลอ ๔๖ แผ่น ค่ากระถางห้างยุเลียน ๒๓๗ กับกาพย์ไปใช้เงิน ๒๓ ชั่ง ๓๔ บาท วันนี้พังเทศน์

วันศุกร์ แรม ๙ ค่ำ เดือน ๘ ปีฉลูนพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

พระยามหามนตรีมาหาคัดเรื่องราวอำแดงวอนภรรยาจีนหัวกับคำให้การนายดิตมาให้ กับบอกว่าเรือโสรวารเรือนกอินทรีถึงคราวกำหนดเข้าอู่ได้เอาไปเข้าอู่พระวิสูตรแล้ว เปนค่าจ้าง ๙ ชั่งเศษสั่งให้เบิก แล้วว่าเจ้าภาษีนายอากรที่เงินหลวงค้างส่งของแต่ปีวอกมาจนถึงปีชวดจะขอเบิกเงินแล้วจะรับตัวเงินไปบ้างส่งบ้าง ได้สั่งให้กรมนเรศไปถามสมเด็จว่าควรจะจ่ายอย่างไร

น้าฉายเฉิดขอเงินทำบ้านได้สั่งให้ ๕๐ ชั่ง เวลาบ่ายขี่รถ

ไปเที่ยวลงทางถนนบำรุงเมือง เลี้ยวริมกำแพงไปถึงหน้าคุกใหม่ ให้กาพย์เข้าไปดูว่าเรือนแล้ว ๒ หลัง วางและแล้วหลังหนึ่งแล้ว เลยไปดูบ้านท่านเล็ก แล้วไปทางหน้าวัดราชบุรณแล้วมาทาง หน้าสุทไธสวรรย์แล้วกลับเข้าวัง

ออกขุนนาง พระนรินทรลาพระพลสงครามจางวาง ด่านเมืองชุมพร ให้เครื่องยศถาดหมากคนโทเงินเสื้อผ้า จดหมายบลอกโนตถึงสมเด็จบอกด้วยจะบวชหลวงนายฤทธิ์ เทวาธิราช พระศรีกาพสมุดเอาหนังสือเจ้าพระยามหินทรมา ให้ว่าขุนนานาคสมุห์บาญชีในกรมนายิ่นเรื่องราวกล่าวโทษนุด อาหารว่าเปลี่ยนชื่อคนตำบลบ้าน ข้อ ๑ ว่าบังเลขไพร่หลวงไว้ ไม่จ่ายราชการ ข้อ ๑ นุด อาหารให้ขุนนานาคทำหางว่าวรับ หนังสือพิมพ์คุ้มสักไป ๑๒๐ เอาไปแจกให้ขุนหมื่นตัด ๑๒๐ คน ขึ้น ๑๒๐ คน สั่งไปให้ชำระ ตัดสินความอำแดงปุกเรื่องหนึ่ง กับสั่งความมรดก ๒ ฉะบับ พระยาภาษนำหนังสือเซอร์แอนครู คลากว่าด้วยเรื่องต้นไม้ และส่งหนังสือพระยาอัษฎงค์บอกด้วย ส่งหนังสือเซอร์แอนครูคลากมาแล้วว่าเซอร์วิเลียมเยอรอย จะ ไปเป็นเจ้าเมืองเซาต์ออสเตรเลีย เซอเป็นเซลจะเป็นเจ้าเมือง สิงคโปร์เซอเหนรีออดจะเป็นเจ้าเมืองเวสต์ออสเตรเลีย กาพย์ จดหมายเข้ามาส่งตัวอย่างเตนและถ้วยทองเหลือง แล้วจด- หมายตอบไปฉะบับหนึ่งให้ทำเตน ๖๑ เตน ทำถ้วยทองเหลือง สำหรับตัวทหารให้มีทุกคน สมเด็จจดหมายตอบเรื่องเทวา-

ธิราชกับหลวงนายฤทธิ์ที่จะบวช หลวงนายเดชยื่นขัดข้อง หลวงโกษัยพัสตรโจทย์อำแดงชุมจำเลย

วันเสาร์ แรม ๑๐ ค่ำ เดือน ๙ ปีฉลูนพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

พระยาศรีเอาหนังสือสัญญาที่พระยาสุจริตส่งลงมารัตติไฟนั้นมาอ่านดูความในนั้น หม่องโคไม่ยอมให้เก็บต้นละ ๖ รูเปีย เพราะได้สัญญาไว้กับพระอินทคีรีแต่เดิมยังไม่หมด ประการหนึ่งความในบอกก็ไม่ชัดว่าสัญญานี้หม่องโคยอมแล้วหรืออย่างไร แต่ความในบอกยังเถียงกันอยู่ ได้สั่งให้มีตราขึ้นไปและร่างสัญญาไปให้ซักถามดูอีกก่อน

พระมหาเทพเอาคำให้การผู้ร้ายที่จับได้ชื่ออ้ายบ้วยบ่าวพระนานาลักน้ำมันปริกโตรเลียมของจีนอูเฉีย ได้สั่งให้เฆี่ยน ๓๐ ส่งคุกกำหนดปีหนึ่งพ้นโทษ พระอินทรเทพเอาความอ้ายอินอ้ายจีนหว่างอ้ายจีนเหลียญเจาะหน้าอุดเรือ จีนหะ ลักเงินให้เฆี่ยนคนละ ๕๐ ส่งคุกกำหนด ๒ ปี แล้วให้สักอ้ายอินซึ่งไม่มีสังกัดมูลนายเป็นทหารเกณฑ์หัด อ้ายจีนหว่างอ้ายเหลียญนั้นให้มูลนายรับตัวไปทุนทรัพย์คืนเจ้าของ เกษมสันต์มาว่าด้วยคลังชำรุดไม่มีที่เก็บเสื้อผ้า และขอเย็บเสื้อตำรวจและจัดช่างสนะใหม่ รับหนังสือเจ้าพระยาภาณุวงศ์ว่า กงซุลวิลันดาไปบัตเตเวียเสียแต่คืนนี้แล้ว ไปด้วยเรือไฟเสเลิศเซียน หนังสือ

ลามาต่อรุ่งเช้า ว่าจะไป ๒ เดือน ส่งสำเนาหนังสือมาด้วยกับสำเนาหนังสือเมซันมีไปรเวตไปถึงมิสเตอเบดแมนฉะบับหนึ่ง บอกด้วยเรื่องจีนว่าไม่มีเงินจะเสียค่าเรือกันโบต จะกู้เงินที่ลอนดอนก็ไม่มีใครยอมให้ เขียนตอบเจ้าพระยาภาณุวงศ์ฉะบับหนึ่งว่าด้วยกงซุลวิลันดา และเรื่องหนังสือที่จะมีไป

ออกขุนนาง พระนรินทรอ่านบอกเมืองนครเขื่อนขันธ์ ส่งเงินค่านาครั้งหนึ่งเงิน ๘๐ ชั่ง แล้วเซ็นฎีกาเงิน ๔ ฉะบับใบสั่งหนึ่ง ฟังเทศน์

วันอาทิตย์ แรม ๑๑ ค่ำ เดือน ๘ ปีฉลูนพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

พระยาราชมาหาได้พูดเรื่องนาที่ขุดคลองใหม่ทางแสนแสบจะให้จองอย่างใหม่ ให้พระยาราชกับพระชลธารไปคิดและทำประกาศ เจ้านายทำหนังสือมาเรี่ยไรทำเขื่อนวัดมหาพฤฒาราม ๔ ชั่งให้ พระยาอภัยรณฤทธิ์เอาความขัดข้องพระอินทรเดชมา อาลบาศเตอมาพูดเรื่องจะมีหนังสือถึงเซอรแอนครูคลากได้ให้พงศาวดารเชียงใหม่ไปแปล กับฝากล็อกเก็ตตรา จ.ป.ร. ให้แหม่มด้วย แล้วยื่นหนังสือเมซั่นขอเงินที่ขาดทุนค่าแชที่พระยาภูเก็ตส่งเงินค่าอัฐไม่ทัน แต่อาลบาศเตอไกล่เกลี่ยเสียว่า ขอให้ ๆ เงินเดือน เมซั่น เหมือนเซอรยอนเบาริง ๑๐๐ ชั่ง เสียก็เห็นจะแล้ว พระสุพรรณเอาสังวาลย์

มรกดของศรีวิไลยมาให้ คุณแพเอาหนังสือท่านกรมท่ามาให้ ๒ ฉะบับ ๆ หนึ่งว่าด้วยคำให้การจีนหัวใหม่ เล็กฉะบับหนึ่งว่าด้วยหนังสือที่จะเขียนไปไม่แรงอะไร แล้วจดหมายตอบไปฉะบับหนึ่งแก้หนังสือนั้นด้วย ถ้าตกลงอย่างไรให้คัดกอบี้มาด้วย

ออกขุนนาง พระไชยบูรณปลัดเมืองพิษณุโลกลากลับไปเมือง ได้ถามถึงวิหารพระชินราช ว่าชำรุดฝากับระแนง สั่งให้เขาไปตรวจแล้ว ให้บอกรายงานลงมาจะซ่อม เซ็นความมรดกฉะบับหนึ่ง แล้วไปพุทธมณเฑียรทำบุญวันสวรรคตพระพุทธเลิศหล้า กรมขุนบดินทรยื่นเรื่องราวหม่อมเจ้าวัชรินทในกรมสิทธิ์ฟ้องมรดกว่าหม่อมเจ้าวัฒนาผู้พี่กับย่าเก็บของไว้ ได้สั่งให้กรมขุนบดินทรเรียกโจทย์จำเลยมาเปรียบเทียบกันก่อน เมื่อไม่ตกลงให้ชำระตามธรรมเนียมความมรดก

วันจันทร์ แรม ๑๒ ค่ำ เดือน ๘ ปีฉลูนพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

พระเกษม ขึ้นริโปด ความแพ่งกระเษม จำนวน เดือน ๘ ความเดิม ๙๕ ใหม่ ๑๑ รวม ๑๐๖ แล้ว ๑๕ คง ๙๑ เรื่อง พระเทพผลู เอาคำลูกขุน ปรึกษาโทษ จีนโตะกนโทษหนีแทงจีนเต็งด้วยสิ่วตาย กรมพิชิตอ่านตัดสินความเรื่องหนึ่ง

ออกขุนนาง แล้วตัดสินผ่อนโทษอ้ายจีนโตะไม่ให้ฆ่า เพราะมันเป็นคนโทษผู้คุมขายให้จีนเถ้าแก่ไปสีเข้า มันได้ความร้อนรนเหลือกำลังจึงได้หนี เมื่อเป็นการจวนตัวเข้าก็ทำเป็นการพลั้งมือ ประการหนึ่งกับจีนเต็งก็ไม่มีสาเหตุอะไรกัน จึงให้เฆี่ยน ๓ ยกส่งคุก แต่ผู้คุมซึ่งขายคนโทษนั้นคราวนี้เป็นเหตุคราวแรกยกโทษไว้ ต่อไปถ้ามีขึ้นจะให้มีโทษ

จดหมายถึงพระยาไชยสุรินทรฉะบับหนึ่ง ว่าด้วยนมอิ่มมาพูดด้วยมีผู้รับเหมาทำเรือนฝากระดาน ราคาหลังละ ๕ ชั่ง ๓ หลัง ให้พระยาไชยสุรินทรสอบปากดู ถ้าเห็นควรราคาแล้วให้เอาเงินพระคลังข้างที่ทำให้ ถ้านมอิ่มตายเรือนนั้นต้องตกสำหรับสอนสืบไป รับหนังสือแหม่มอาลบาสเตอขอบใจที่ให้ล็อกเก็ต

วันอังคาร แรม ๑๓ ค่ำ เดือน ๘ ปีฉลูนพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

พระยาราช พระศรีเทพโภช พระชลธาร มาหาเอาร่างประกาศจองนาคลองแสนแสบมาให้ดู ให้ชื่อคลองนครเนื่องเขตต์ พระนายศรีมาพูดไปรเวตเรื่องหนังสือที่จะมีไปบัตเตเวีย ได้จดหมายถึงท่านกรมท่าฉะบับหนึ่ง ว่าที่จะมี

หนังสือไปถึงเกาวนาเยเนอราลนั้นความไม่มีให้พระนายศรีพูด ถ้าเขาว่าเข้าใจแล้ว พระนายศรีมิกลับมาเปล่าหรือ ให้คิดพูดให้มีทางไว้ดีกว่า กับว่าด้วยเดอซาล่ามด้วย กรมนเรศเอาบัญชีเงินค้างจีนเจ้าภาษีที่พระยามหามนตรีว่าจะขอเบิกเงินหักส่งนั้น จะส่งเงิน ๕๐๐ ชั่ง ขอตัวเงินไป ๔๐๐ ชั่ง แต่เงินค้างคราวตั้งหอรัษฎาแล้วยังมาก สมเด็จท่านขอหักในคราวค้างใหม่ให้หมด เมื่อเหลือแต่ค้างใหม่แล้วจึงจะยอมให้ตัวเงินไป จดหมายถึงพระยามหามนตรีฉะบับหนึ่ง สั่งให้เบิกเงินรายนี้ แล้วจดหมายถึงอาลบาศเตอฉะบับหนึ่ง ถามด้วยเครื่องจักรสีเข้าที่สีเดือน๑ได้ ๗๐๐-๘๐๐เกวียน แล้วแกตอบมาว่าเดินวันละ ๑๒ ชั่วโมง สีได้เดือนละ ๘๐๐ เกวียน ราคา ๑๖๐๐ ปอนด์ สี ๗๐๐-๘๐๐ จักรเดินทั้งกลางวันกลางคืนราคา ๑๒๐๐ ปอนด์

ออกขุนนาง พระยาศรีอ่านบอกพระยามหาอำมาตย์ พระยาโคราชเมืองปักธงไชยส่งเงินแทนส่วยทอง พระนรินทรอ่านบอกเมืองกาญจนบุรีน้ำฝนต้นเข้าแล้วนำหนังสือคุณสุรวงศ์มาให้ว่าวังหน้าส่งแบบเหล็กทำรางปืนป้อมปากน้ำมาขอให้พนักงานจ่าย เพราะไม่มีเอสติเมต จึงได้จดหมายถึงพระยาสมบัตยาธิบาล ให้เป็นผู้เบิกเงินซื้อของและจ่ายของ สั่งของที่จะทำนั้นให้กำแซงชั่นยื่นคลัง ถ้าทำไม่ได้ไม่มีกตัญญูต่อแผ่นดิน แล้วจดหมายถึงกาพย์ให้ตั้งทหาร ๑๕ คน พึงเทศน์

วันพุธ แรม ๑๔ ค่ำ เดือน ๘ ปีฉลูนพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

ท่านภูธราภัย พระยาจ่าแสนย์ พระยาศรีมาหา มีบอกพระศรีเสนามาแต่เมืองพิไชย ๓ ฉบับๆหนึ่งว่าด้วยราษฎรทำนาไม่ได้ เก็บเงินค่านาได้เอาไปยืมจ่ายซื้อสะเบียงก็ไม่พอ ฉบับหนึ่งเกณฑ์สะเบียงไปตามหัวเมืองขัดเสียไม่ส่ง ได้ส่งต้นหนังสือมาฉบับหนึ่ง ส่งต้นหนังสือพระสุริยภักดี และเจ้าหลวงพระบางบอกลงมา พระสุริยภักดี พระยาพิไชย บอกด้วยฮ่อยังไม่เลิกไป เจ้าเมืองพวนบอกมาได้จัดทัพไปช่วยแต่เข้าที่จะจ่ายกองทัพไม่มี เจ้าหลวงพระบางยืมเงิน ๑๐๐ ชั่ง กับฝากหมาฮ่อลงมาให้ ๒ ตัว ขาวตัวหนึ่ง ดำตัวหนึ่ง เจ้าหลวงพระบางมีศุภอักษรมาว่าเข้าในเมืองทำไม่ได้ ไม่มีเข้าจะจ่ายกองทัพ ยืมเงิน ๑๐๐ ชั่ง กับมีบอกเมืองฉะเชิงเทรามาฉบับหนึ่ง ว่านายนุดมาช่วยนวดเข้านายจ้อยบิดานายนุดหลาน นายนุดเอาตะพดไล่ตีควายไปถูกนายนุดเข้าเจ็บ ๓ วันตาย นายนุดหลานไม่ได้แกล้ง ส่งนายจ้อยนายนุดเข้ามาแต่ไม่ติดใจว่า ได้สั่งไปให้เสียค่าปลุกตัวเผาผีเสียเปนเลิกแล้วต่อกัน หลวงเทพราชธาดายื่นสารบบความแพ่งกลางเดือน ๗ เดิม ๓๑ ใหม่ ๘ รวม ๓๙ แล้ว ๕ คง ๓๔ เดือน ๘ เดิม ๓๔ ใหม่ ๕ แล้ว ๑ คง ๓๘ เรื่อง จดหมายถึงพระเทพผลู พระยารองเมือง ให้ทำบัญชีคนซึ่งเปนทาส ตั้งแต่ปีฉลู

ปีฉลูเบญจศก ๑๒๑๕ และปีฉลูนพศกนี้ รวม ๒ ปีทั้งตัวทาสและนายเงินในแขวงกรุงเทพ ฯ มีเท่าไรมายื่นใน ๑๕ วัน มีไปคนละฉะบับ ท่านกรมท่าส่งสำเนาหนังสือถึงเกาวนาเยเนราลนิเทอแลนด์อินเดียถามความเห็น และล่ามนั้นว่าจะให้หมอสมิทไปเขียนตอบแก้หนังสือไปฉะบับหนึ่ง กับส่งหนังสืออาลบาศ-เตอขอเพิ่มเงินเดือนเมซั่นไปด้วย จดหมายถึงพระยาราชให้แต่งข้าหลวงของนาคลองนครเนื่องเขตต์ และถามด้วยทุนเลี้ยงครัวพวน

ออกขุนนาง หลวงนริศร์เอาหนังสือท่านกลางมาให้ว่าจับอ้ายปลอดผู้ร้ายปล้นบางเขนได้ พระนรินทรยื่นงบเดือนภาษีผึ้น ร้อยชัก ๓ เดือน ๘ พระศรีกาฬสมุดนำจดหมายเจ้าพระยามหินทรมายื่นว่า พระกระเษมจับตัวนายเปลี่ยนข้อมือ ขวา ส่งเสด็จยายให้สรรเพธไปขอ ได้สั่งว่าเป็นเวลาให้เจ้าหมู่นำสักลางทีจะยังไม่ทันประการหนึ่ง เสด็จยายท่านมาขอแล้ว ให้ยกถวายแต่ให้เจ้าหมู่นำสักเสีย พระยาพิพัฒอ่านบอกเมืองนนท์บอกกำหนดทำศพปลัด พระพิเรนทรยื่นคำลูกขุนปรึกษาความนายม่วงเรื่องหนึ่ง พระยาภาษทำหนังสือมายื่นเรื่องเงินเดือนมิศเตออาลบาศเตอเดือน ๔ ปีจอ ว่ายังไม่ได้ แต่ปีนั้นมีอธิกมาสเงินนั้นเบิกครบ ๗๐ ชั่งแล้ว แต่แกร้องว่าทำการเต็มเดือนให้เงินพระยาภาษฝากไปให้มิศเตอร์ซิลเดียนโอวิน ๔๐๐ เหรียญโปรเฟสเซอรัชวัล ๒๕๐ เหรียญ หลวงนายเดชยื่นความมรดก

๒ ฉะบับ ขุนเจนกระบวนหัด ๑ อำแดงเบี้ยม ๑ จดหมายถึงกาพย์สั่งตั้งทหาร ๕ คนกับเจ้ากระจ่างให้อยู่ในอินเขอเนีย

วันพฤหัสบดี แรม ๑๕ ค่ำ เดือน ๙ ปีฉลูนพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

วันนี้ปิดทองหนังสือแล้ว พระยาราชมาหาพูดเรื่องประกาศจองนา และถามด้วยปีนกองทัพอยู่ที่สระบุรี ๒๐๐๐ จะให้กองมอญไปรับหรือกรมการส่ง ขอผัดจะถามคุณสุรวงศ์ก่อน แล้วยื่นบัญชีจ่ายเสบียงครัวพวนเป็นเงิน ๒๙๕ ชั่ง ๑๗ ตำลึง ๓ สลึง เดิม ๑๗๗๗ ตาย ๓๓๖ คง ๑๔๔๑ คน

แล้วจดหมายถึงคุณสุรวงศ์ ถามด้วยรายปีนพระยาราชว่า กับเขียนถึงเปมาศเตอทหารมหาดเล็กอีกฉะบับหนึ่ง ว่าด้วยเงินเดือนกาพย์ที่เป็นผู้รับพระบรมราชโองการ

สั่งเงินเดือนสารประเสริฐขึ้นอีก ๒๐ เป็น ๕๐ บาททั้งเก่ากับหลวงพินัยนิติสาตร์ศาลต่างประเทศ เดือนละ ๔๐ บาท แต่ยกเอาเงินเดือนขุนพิทักษ์ธานินทรเดิมมา ๓๐ บาท คงเพิ่ม ๑๐ บาท

หลวงนริศร์เอาจดหมายท่านกลางมาให้ ๒ ฉะบับ ว่าด้วยเรื่องอีสำฤทธิ์ เมียอ้ายปลอด ผู้ร้ายว่าเป็นความเกี่ยวอยู่ในศาลยังไม่แล้ว พระยารองเมืองจะมาเอาตัวจะให้ส่งความไปด้วยหรือ กับว่าโปลิศจับคนถือมีด

ออกขุนนาง พระยาพิพัฒอ่านบอกเมืองนนท์จับกระบือ ๕ รายไม่มีหนังสือสำหรับตัว ว่าเจ้าของตำบลไม่อยู่ คือที่อ่างทอง กรุงเก่า ๒ ราย ไม่ได้ไปซื้อขายที่ตำบลอีก ๓ รายมีแต่ชื่อเจ้าของเก่า รายที่ตัวตำบลไม่อยู่ได้สั่งให้ต่อว่ามหาดไทย แต่รายที่ไม่ได้ไปทำที่ตำบลไว้ว่ากล่าวชี้แจงเสียเพราะไม่เข้าใจชัดให้ภาคฑัณฑ์ไว้ก่อน

พระนรินทร นำจดหมาย คุณสุรวงศ์ ลาไปเที่ยวทะเล ๒ อาทิตย์ ว่าจะไปสามยอด

เจ้าลพบุตรสรรเพช เอาความของสรรเพชมาให้ สั่งให้ราชวรินทรไปสืบว่าไปถึงไหนใครเป็นตระลาการ

กาพย์จดหมายฉะบับหนึ่ง ว่าด้วยพื้นและเหมาทำสำรับและเข้าม้า คืนม้า ม้าเจ้าของ

วันศุกร์ ขึ้น ๑ ค่ำ เดือน ๙ ปีฉลูนพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

พระยาศรีเข้ามาอ่านตราถึงเมืองตากตอบที่มีมา ๑๐ ฉะบับนั้น กับได้ร่างสัญญาหม่องโคทำป่าไม้ พระอินทคีรีส่งขึ้นไปใหม่ด้วย พระยามหามนตรีเข้ามาหาว่าด้วยชำระความ พระชลธารเอาประกาศจองนาคลองนครเนื่องเขตต์ที่ตีพิมพ์มาให้ดู เขียนหนังสือถึงกาพย์ฉะบับหนึ่งสั่งด้วยทำครัวให้เหมากับพื้น ให้ซื้อเข้าม้าให้เบิกม้าเจ้าของ เบิกของหลวงให้มีแต่ตัวเดียว ถ้า ๒ ตัวก็ให้รับราชการเหมือนม้าหลวง อย่าให้เอาไปเลี้ยงบ้าน รักษาให้เหมือนกฎหมายกวอตเตอมาศเตอ กับเขียนถึงพระยาสุจริตฉะบับหนึ่ง ตอบที่ได้รับหนังสือไปรเวต ๒ ฉะบับว่าด้วยศาลต่างประเทศและเรื่องหนังสือพระยาศรี

พระยาภาษส่งหนังสืออาลบาศเตอ ๒ ฉะบับ ๆ หนึ่งว่าด้วยแผนที่คลองเปรมประชากร ส่วนตัวยังทำไม่แล้ว เพราะการมาก แต่ส่วนเจ้าปฤษฎางค์นั้นแล้ว ๆ แล้วว่าด้วยเจ้าปฤษฎางค์ไม่มีเงินเดือนด้วย ฉะบับหนึ่งว่าด้วยเงินเดือน ๆ ๔ ปีจอที่ยังไม่ได้นั้น ส่วนตัวมีการมาก ได้สั่งหมอสายให้ไปชี้แจงไกล่เกลี่ยให้เข้าใจ รับหนังสือกาพย์ว่าด้วยหลวงสรจักรลาไปรักษาพระยาธรรมจรรยาที่ป่วย ตอบไปฉะบับหนึ่งยอมให้ไปแต่เงินเดือนเป็นหาฟเป การให้เปซายันว่าแทนเพิ่มเงินเดือนขึ้นอีก

๘ บาทเปน ๓๒ บาท พระนายศรีเอาหนังสือเจ้าพระยาภาณุวงศ์ ชี้แจงความประสงค์ที่ให้ออกไปพูดด้วยคอเวอนแมนต์เมือง บัตเตเวียมาให้ดู กรมภูธเรศยื่นสารบบใบสัจรับมา เดิม ๖๒๓ เรื่อง แต่มีตัวลูกแต่ไม่มีตัวความ ๑๔๗,๔๗๖ ตระลาการยื่นบาญชีว่า สังค้างพระยาไกรศรีแต่ตรวจดูที่รับมาไม่มี ๕๖ เรื่อง

ออกขุนนาง พระนรินทรอ่านบอกเสมอใจฉะบับหนึ่ง ส่งสำเนาหนังสือพระนราฉะบับหนึ่ง พระยารัตนเศรษฐีฉะบับหนึ่ง คำให้การจีนเตียวจีนเตียบฉะบับหนึ่ง ว่าด้วยจีนเตียวจีนเตียบตั้งกองประชุมพวกจีนในกงษีที่เมืองระนองล่วงคำประกาศพระนายไวย แล้วส่งหนังสือคุณสุรวงศ์ตอบด้วยว่าจะจัดกองมอญขึ้นไปรับปืนที่สระบุรี พระพิเรนทรรวมความนครบาลปีมะแม วอก ระกา จอ กุน ชวด ฉลูนพศก รวม ๒๙๙ เรื่อง กับคำลูกขุนปฤกษาความอำแดงไทยโจทย์นายสิตนายสาตเขียนจันเล็กจันใหญ่ รั่ง,นา,เซง,จำเลยว่า ด้วยนายสิตเอาจอบตีนายคล้ำตาย นายเสอยื่นจำนวนคนคุก รับหนังสือกรมอดิศรว่าด้วยจะจัดทหารแตรฉะบับหนึ่ง ได้เขียนหนังสือสั่งกาพย์ว่าแตรให้กรมอดิศรว่าไปตามเดิม เซ็นฎีกา ๓ ฉะบับ ตั้งกาพย์เปนผู้รับพระบรมราชโองการ เมื่อคืนนี้ยายแก่คนหนึ่งอาศัยอยู่เรือนทับทิมพนักงานพระแสงนั่งผูกคอตายที่หน้าต่าง ได้สั่งให้เจ้าของเรือนสมโภชประตูวัง พึงเทศน์

วันเสาร์ ขึ้น ๒ ค่ำ เดือน ๙ ปีฉลูนพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

ท่านกลางมาหาพูดเรื่องที่บ้านซึ่งพรหมบริรักษ์ และจ่ายวดขอ พระยาอภัยรณฤทธิ์มาพูดด้วยขัดข้องความนครบาลศาลชาติสุเรนทร ได้สั่งให้เอาตามนั้นเป็นถูกต้อง เขียนหนังสือถึงกรมอดิศร ว่าด้วยแตรนั้นไม่ได้ถอดถอนอะไรให้คุมไปตามเดิม กรมพิชิตยื่นริโปดความ เดือน ๘ ความเดิม ๕๑ ความใหม่ ๙ ความแล้ว ๑๔ เรื่องคงพิจารณารวม ๖๐ เรื่องนั้น ๔๘ เรื่องอีกฉะบับหนึ่ง รวมความยื่นเดิมทั้งเก่าใหม่ที่แล้วไปในจำนวนเดือน ๖, ๗, ๘, แล้ว ๖๘ ใหม่เดือน ๘ แล้วอีก ๒๗ เรื่อง รวมเป็น ๙๕ เรื่อง จมื่นวิชัยยุทธยื่นจำนวนปืนสไนเดอจ่ายทหารรวม ๑๒๓๓ บอกกับขุนอมรศักดาวุธลาไปเยี่ยมบิดาเมืองพระพิศณุโลก ๒ เดือน กาพย์จดหมายมาบอกว่านายศรพลลาไปแต่งงาน

ออกขุนนาง พระศรีอ่านบอกเมืองสุพรรณฉะบับหนึ่งว่ามีผู้ร้ายปล้น ๔ ราย ตั้งแต่เดือน ๗ แรม ๘ ค่ำถึงเดือน ๘ ขึ้นค่ำผู้ร้ายนั้นจับตัวยังไม่ได้ๆแต่เจ้าสำนักที่เมืองอ่างทอง ได้สั่งให้พระพรหมบริรักษ์ออกไปชำระ กับได้สั่งให้กระลาโหมกรมท่ามีตราไปเมืองนครชัยศรีและกาญจนบุรี ช่วยสืบจับผู้ร้ายด้วย

พระยาพิพัฒโกษา ลาเจ้าหมื่นศรีสรรักษ์ และ นายหนูไป

ราชการเมืองบัตเตเวีย ให้เสื้อยศและกระบี่กับดุมเสื้ออิฟนิง-เดรสและกั๊กเป็นไปรเวตด้วย

คืนคำปรึกษาซึ่งพระพิเรนทรมาให้ไปฉะบับหนึ่ง กับกาพย์จดหมายว่าด้วยเสื้อทหารไม่พอกับคน แล้วจดหมายตอบกาพย์ด้วยเรื่องเสื้อทหารให้มีให้ครบตัวทหาร และให้คิดจ้างจีนเย็บเพราะลอรีแพงนักด้วยฉะบับหนึ่ง เซ็นใบสั่ง ๓ ฉะบับ พระยาภาษนำหนังสือที่จะมีไปถึงคอลอเนลแอนซันฉะบับหนึ่ง เซ็นชื่อแล้วให้เจ้าหมื่นศรีถือไป เจ้าหมื่นศรีนำหนังสือเสมอใจมาให้ว่าด้วยลูกพระยาไชยสุรินทรนำบาญแผนกสุราเมืองสมุทสงครามกาญจนบุรีราชบุรี ที่ถอดจีนอุ่นนายอากรจีนแหยมประกันจีนเทงเจียงตัวอากร จีนตาดรับประกัน ทำใหม่ ๔ เดือน ๓๙๘ ชั่ง ๕ ตำลึง กาพย์ยื่นริโปดทหาร ในริโปดมีว่านายแฉล้มบิดพลิ้วได้จดหมายตอบไปให้ เรียกมาว่าเสียสักครั้งหนึ่งก่อน กับให้คิดแบ่งดิวิชั่นด้วย ฟังเทศน์ด้วย

วันอาทิตย์ ขึ้น ๓ ค่ำ เดือน ๘ ปีฉลูนพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

พระยามหามนตรี พระอินทรเทพ พระพรหมบริรักษ์มาพูดด้วยเรื่องเจ๊กวิ่งราว กงซุลโปรตุเกศมาหาว่าเจวนจะไปขอให้ชำระความเสียให้แล้วเร็วๆ กับพูดเรื่องตราเครื่องราชอิสสริยยศว่าราชทูตเข้ามาครั้งแผ่นดินทูลกระหม่อมได้รับไปจะ

ขอเปลี่ยนอย่างใหม่ (เปนการจองเอาเพราะได้คิดสอบปีตรา ออกแล้วปด) ได้ตอบไปตกลงเปนยอมกัน แล้วเขียนหนังสือถึงท่านกรมท่าฉบับหนึ่ง บอกเรื่องที่กงซุลโปรตุเกศมาพูด เขียนหนังสือถึงเซอแอนครูคลากไปรเวต และส่งต้นคอเรศปอนเดนเรื่องความหม่องไป๊ไปด้วย กับมิศเตออิเดนเลบเตอแนนเกาวนาด้วยฉบับหนึ่ง ลูกหญิงทองมาให้ชื่อประสบ-สุวรรณ พระยาราชว่าด้วยเข้าเพงน้ำน้อยกลัวจะเกิดโจรผู้ร้ายเพราะโรงสีแย่งกันซื้อมาก ซื้อขายกันเดียวนี้ถึง ๔๐ ทนาน ๙๐ สัดเปนเกวียน เข้านาทุ่งเกวียนละ ๑๕ ตำลึง นาปีกเกวียนละ ๑๖ ตำลึง ๑ บาท นาสวนเกวียนละ ๑๖ ตำลึง ๓ บาท ได้เขียนหนังสือถึงท่านกรมท่าให้เร่งปรึกษาสมเด็จเจ้าพระยา จะได้ออกไปประกาศปิดเข้าเสีย ส่งต้นหนังสือพระยาราชไปด้วย

ออกขุนนาง พระยาศรีอ่านบอกเมืองพระตะบองว่าลูกค้าไปค้าสืบได้ความว่า นักองค์วัดถามาตั้งอยู่เมืองตะโพง-ขมุง นโรดมจัดทัพไปรบวัดถาจะยอมแล้วจะอยู่ที่เมืองตะ-โพงขมุง นโรดมไม่ยอมจัดคนและเรือไปรับ จะให้มาอยู่เมืองพนมเปญ ภายหลังวัดถาหนีเสียก่อนนโรดมให้ตามจับ พระนรินทรอ่านบอกเมืองราชบุรีส่งเงินค่านาสิ้นจำนวน พระยาพิพัฒอ่านบอกเมืองนครชัยศรีจับหม่อมหลวงแฉล้มคุมกระบือไปไม่มีหนังสือสำหรับตัวและเดินทางว่าไม่ทราบหมายประกาศกรมการ ได้สั่งไปให้ว่ากันเสียเพราะพ้องกันเอง เจ้า-

พระยามหินทรยื่นจำนวนเกณฑ์เลขสมกำลัง ๕ จำนวน แต่จำนวนฉลูสิ้นปีจึงจะบอก คง ๔ จำนวน คน ๑๕๙๔๑๗ คน ยกไม่เกณฑ์ ๕๘๑๒ คน คิดเงิน ๒๕๙ ชั่ง ๑๓ ตำลึง ๓ บาท ๒ สลึง คงเกณฑ์ ๑๕๓๖๐๕ คน เก็บ ๕๐๕๗ ชั่ง ๑๖ ตำลึง ๓ บาท ยก ๒๕๒๘ ชั่ง ๑๘ ตำลึง ๑ บาท ๒ สลึง รวม ๗๕๘๖ ชั่ง ๑๕ ตำลึง ๒ สลึง พระยาศรีนำหนังสือพระยาคทาธรไปรเวตบอกมาถึงว่า สืบราชการเมืองเขมรว่าคับแค้นเข้ามาก ได้คัดสำเนาไว้ด้วย กรมมหาดไทยยื่นริโปดความเดือน ๕ ความเดิม ๖๗ ใหม่ ๑๖ รวม ๘๓ นั้น แล้วไป ๒๐ เรื่อง คงค้าง ๖๓ เรื่อง กาพย์จดหมายมา ๓ ฉะบับ ๆ หนึ่ง ว่าด้วยจะเหมาทำสำรับเลี้ยงทหาร ฉะบับหนึ่งว่าด้วยจัดแบ่งเซกชั่นและจดหมายถึงทหารที่หนีให้มาหา กับหมึกปากกาจะให้ซื้อจ่ายหรือเป็นของนายกอมปนี กับได้ส่งจำนวนแบ่งเซกชั่นมาด้วย ได้จดหมายตอบไปฉะบับหนึ่ง เซ็นใบสั่งหนึ่งใบ พระเศวตวรสรรพางค์เจ็บเป็นไข้สารสมทมแต่วานนี้ เวลาเช้า ๒ โมง ตายเวลา ๘ ทุ่มเศษ

วันจันทร์ ขึ้น ๔ ค่ำ เดือน ๘ ปีฉลูนพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

ท่านกรมท่าส่งสำเนาหนังสือกงซุลฝรั่งเศส ว่าด้วยเรือรบอันติลมเข้ามาส่งกงซุลคนใหม่ จดหมายถึงพระยาเทพประชุนข้าหลวงเมืองเชียงใหม่ฉะบับหนึ่ง ส่งสำเนาหนังสือ

มิศเตอเฟาลถึงสิเกรตรีร่างกุ้งฉะบับหนึ่ง สิเกรตรีร่างกุ้งตอบฉะบับหนึ่ง กับสำเนาหนังสือถึงคุณสุรวงศ์ฉะบับหนึ่ง คุณสุรวงศ์ตอบฉะบับหนึ่ง กับสำเนามีไปถึงมิศเตออิเดนแลบ-เตอแนนเกาวนาเบงคอลฉะบับหนึ่ง มิศเตออิเดนมีตอบมาฉะบับหนึ่ง รวม ๖ ฉะบับด้วยกัน ให้ไปคิดราชการ กับที่ปรึกษากับพระยาสุจริตเรื่องทำทางและเขตต์แดนเมืองเชียงใหม่เห็นการอย่างไรให้บอกมาด้วย

เขียนหนังสือ ถึงพระสุจริตให้ แต่งกรมการ เอาหนังสือขึ้นไปให้พระยาเทพ แล้วเขียนถึงท่านกลางอีกฉะบับหนึ่งเตือนชำระความที่กงซุลโปรตุเกศเตือน พระยาภาษเอาหนังสือแครฮานมาให้ฉะบับหนึ่ง ว่าพวกเจ้าพนักงานเอกซหิบิเชนได้มีหนังสือมาเชิญเขาไป แบ่งที่ตั้งของ พร้อมกันกับพวกเมืองเอเชียทั้งปวง เขาไม่อาจไปเพราะยังไม่ได้ตราตั้งเจ้าพนักงานนั้นจึงมีตอบมาอีกฉะบับหนึ่งว่าดูเหมือนไทยจะไม่ไปตั้งของเขาส่งสำเนาเข้ามาด้วย แล้วเขียนหนังสือถึงเจ้าพระยาภาณุวงศ์ให้มีตราตั้งเหมือนหมอจันดเลเสีย พระยานุรักษ์ยื่นบัญชีทาสจำนวน ปีฉลู เบญจศก ๑๒๑๕ ที่จะ ช่วยให้ กรมนเรศ รวม บัญชีกรมพิชิตอ่านตัดสินความเรื่องหนึ่ง ท่านกลางจดหมายมาว่าน้าฉายเฉิดอ้อนวอนให้ช่วยขอเงินกลางปีให้ เขียนหนังสือถึงสมเด็จ สั่งให้ยกเงิน กรมพระเทวศให้ น้าฉายเฉิด ปีละ ๕ ชั่งหม่อมเจ้าหญิงประสบสุวรรณเลูกทองปีละ ๕ ตำลึง ให้แต่ปี

หน้าไป พระยาศรีจดจำนวนพวกลาวฝ่ายเหนือไปทัพยังไม่ได้ตรามาให้

ออกขุนนาง พระยาศรีบอกลา พระพรหมบริรักษ์ หลวงศรีราชสงคราม ไปชำระผู้ร้ายสุพรรณ พระจงรณฤทธิ์ปลัดเมืองสวรรคโลกถือหนังสือพระสุริยภักดีมาลากลับขึ้นไปเมืองหลวงพระบาง พระนรินทรนำกอบีคำร้องสุราลายเซ็นที่กงซุลโปรตุเกศ ฝรั่งเศส วิลันดาไม่ยอม ไปยังท่านกรมท่าให้ส่งคอเวอนแมนต์ ให้เงินพระองค์วรรณวังหน้าค่าเรือนที่ไล่ที่ทำโรงรถ ๑๐ ชั่ง คืนคำลูกขุนปรึกษาพระพิเรนทรเอามาให้ตำรวจไปให้พิเรนทร หลวงเทพราชธาดา หลวงนายเดช หลวงไกร-นารายน์ จ่ายงยื่นบัญชีทาส เซ็นใบสั่งจ่ายงาช้าง ๑ ฉะบับ ฎีกาด้วยฉะบับหนึ่ง แล้วกรมเจริญมานัดด้วยจะแห่ต้นโพธิไปวัดเทพศิรินทรวัน ๑๑ ค่ำ ท่านเล็กเขียนหนังสือมาเตือนด้วยทหารลูกหมู่

วันอังคาร ขึ้น ๕ ค่ำ เดือน ๘ ปีฉลูนพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

รับเรื่องราวขุนวิถีธรรมสัญจรเรื่องหนึ่ง ท่านกรมท่าจดหมายมาขอกำหนดวันกงซุลฝรั่งเศสจะเฝ้าฉะบับหนึ่ง กับส่งสำเนาหนังสือมองซิเออเดอเวียนกงซุลใหม่แจ้งความฉะบับหนึ่ง สำเนาหนังสือเมซั่น ๒ ฉะบับว่าด้วยยังไม่ได้มากรุงเทพฯ

และเรื่องจีนฉะบับหนึ่งว่าด้วยตั้งห้างวิลกินซอน เป็นห้างหลวง ตามสั่งไปฉะบับหนึ่ง ส่งสำเนาหนังสือห้างวิลกินซอนขอบใจ มาด้วยจดหมายตอบท่านกรมท่าฉะบับหนึ่ง นัดให้มาวัน ๙ ค่ำ กับเขียนถึงพระยามหามนตรีด้วยอีกฉะบับหนึ่ง ให้ทำบัญชี ทหารลูกหมู่ที่จะให้ท่านเล็กว่าการมาให้

ออกขุนนาง พระยาศรีอ่านบอกน้ำฝนต้นเข้าเมืองลพบุรี ว่าฝนแล้งมากทั้งมีตัวหนอนกินด้วย จะได้สักส่วนเสียห้า ส่วน พระยาพิพัฒอ่านบอกเมืองสมุทปราการจับกระบือเมือง ฉะเชิงเทราผิดพระราชบัญญัติ ชาติสุรินทรยื่นริโปดความเดือน

วันพุธ ขึ้น ๖ ค่ำ เดือน ๙ ปีฉลูนพศก จุลศัก-ราช ๑๒๓๙

เขียนหนังสือถึงเจ้าพระยามหินทรถามด้วยทาสพ้นค่าตัว เก็บค่าราชการอย่างไร แล้วเขียนหนังสือถึงพระยาราชให้ซื้อ ที่นาริมบางปอิน ๑๕๐๐ ไร่ กับกระบือด้วย ๑๐๐ ตัว สำหรับจะ ได้ให้ทาสที่จะช่วย คุณแพนำร่างประกาศปิดเข้าและหนังสือ ถึงกงซุลต่างประเทศที่ท่านกรมท่าส่งมาให้ เขียนหนังสือตอบ แล้วแก้ไปด้วยฉะบับหนึ่ง กาพย์จดหมายบอกมาด้วยคนออด รีเวนออกนั้น ว่าให้เปลี่ยนกันเข้ามาวันละคนทุก ๆ กอมปนี เงินเดือนเป็นหาฟเป แต่หมอนั้นว่ารักษาไม่เต็มมือ ได้อาศัย หมอคนทหารในกอมปนี ๖ และยาหมอกาวัน จมื่นวิชัยยุทธ

มาบอกด้วยเลขสมัคทหารเมืองเพ็ชร์ ๑๐๐ คน ออกไปพระที่นั่งอมรินทร ทำขวัญนาคเทวาธิราช และ หลวง นายฤทธิ์ พูดกับสมเด็จเรื่องเมืองเชียงใหม่ พระยาพิพัฒอ่านบอกเมืองนนท์จับกระบือ กับพระอินทราสาเจ้าเมืองพนัศนิคมให้

วันพฤหัสบดี ขึ้น ๗ ค่ำ เดือน ๘ ปีฉลูนพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

วันนี้เปลี่ยนสมุดใช้กระดาษใหญ่เป็นราชการวันแรกเช้า ๕ โมงเศษไปวัดพระแก้วบวชนาคเทวาธิราชหลวงนายฤทธิ์บ่าย ๒ โมงเศษกลับ รับหนังสือท่านกรมท่าฉะบับหนึ่ง ว่าด้วยประกาศปิดเข้าครั้งปีชวดฉอศกนั้นผิดกันกับครั้งนี้ เพราะห้ามไทยก่อนฝรั่งเดือนหนึ่ง แต่ครั้งนี้คิดจะผ่อนให้เสมอกัน อนึ่งได้ให้พระศรีธรรมสาสนเอาร่างประกาศไปให้สมเด็จเจ้าพระยาดูที่ราชบุรี เขียนหนังสือตอบไปฉะบับหนึ่งว่าพระศรีธรรมสาสนกลับมาให้ออกประกาศเถิด

กรมพิชิตนำขัดข้องลูกขุนร้องด้วยลักษณพยานข้อ๗ซึ่งสมเด็จเจ้าพระยาตั้งไว้ ว่าให้รับอุทธรณ์พยานขึ้นลูกขุนปรึกษา บัดนี้พยานอุทธรณ์ต่อกันไปเหลือที่จะสั่งฟ้อง ได้เขียนจดหมายถึง สมเด็จเจ้าพระยา ที่เมืองราชบุรี ส่งคำลูกขุน ร้องไปให้ตรึกตรองด้วย พระยาราชมีหนังสือมาฉะบับหนึ่ง ตอบที่จดหมายไปเมื่อวานนี้ ว่าที่นาที่บางปอินจะซื้อมากนั้นไม่ได้

เพราะไม่มีที่ จะขอขึ้นไปตรวจดูการ เห็นจะต้องขุดคลองจึงจะได้ที่นา แต่กระบือนั้นจะให้กรมการจัดซื้อให้ได้ ได้จดหมายตอบไปฉะบับหนึ่งว่าด้วยซื้อที่นา ซื้อกระบือ และการบรรจุพระเจดีย์วัดนิเวศน์ธรรมประวัติ และทำพิธีพิรุณศาสตร์ที่บางปอินด้วย เขียนหนังสือถึงพระองค์ดิฐฉะบับหนึ่ง สั่งให้ไปถามฤกษ์บรรจุพระเจดีย์ที่สมเด็จกรมพระ และที่จะหล่อพระชนม์พรรษา วัน ๖ ค่ำนั้นเป็นได้ เจ้าพระยามหินทรตอบเรื่องเลขทาสที่ถามไปว่า เลขทาส พ้นค่าตัวแล้ว ต้องสัก เป็นสมเก็บข้า-ราชการตามหมู่หรือตามสมัค แต่ครั้งนี้จะเป็นการทำบุญแล้วก็แล้วแต่จะโปรด กรมนเรศเอารายงานบางปอินมาให้ดู

กาพย์เขียนหนังสือมาว่า หม่อมราชวงศ์เจริญนั้นพระยาภาสขอให้ไปทำบางกะโลที่บางปอิน แต่เงินเดือนนั้นเป็นหาฟเป การนั้นนายกอมปนีรับไป เขียนตอบฉะบับหนึ่งยอมให้หม่อมราชวงศ์เจริญไปทำการ และหมอนั้นจะเพิ่มขึ้นอีก ๒ คนผลัดเปลี่ยนกันกับริโปดทุก ๆ วันนั้นให้จดแต่สั้น ๆ ทีแรกจึงลงชื่อกับจำหน่าย

ออกขุนนาง นายเล่ห์อาวุธลาไปว่าราชการเมืองตะกั่วทุ่ง พระยาพิพัฒอ่านบอกเมืองพนัศนิคมส่งเงินค่านา พระวุฒิการบอกรายปาราชิกอ้ายแจ้รับเป็นสัจ เขียนหนังสือถึงท่านเล็กบอกด้วยเปลี่ยนสมุดกอบี้วันแรกตามเคย สารประ-

เสริฐเอาหนังสือเจ้าพระยาภาณุวงศ์มาให้ ว่าไปวิสิตตอบกงซุลฝรั่งเศสใหม่ ๆ ว่ากระแดนแฉลยังมาไม่ทัน แต่กงซุลเห็นว่าเผ้าวันนั้นเป็นวันใหญ่อยากจะรับเอกซกวาดเตอเสียด้วย เขียนตอบไปฉะบับหนึ่งว่าจะให้เอกซกวาดเตอไปก่อนนั้นเก้ออยู่จะมีแต่คำสปีชรับกงซุลเท่านั้น แต่การที่เขาจะว่าไม่เชื่อนั้นให้ชี้แจงความในเอกซกวาดเตอเสียด้วย สั่งความมรดกวันก่อนให้หลวงนายเดชไป ๒ เรื่อง

วันศุกร์ ขึ้น ๘ ค่ำ เดือน ๙ ปีฉลูนพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

ท่านใหญ่นำธูปเทียนขึ้นมาลาว่าชายสุภสวัสดิ์ของเกษมสันต์ตายแล้วลาไปรดน้ำด้วย เขียนหนังสือถึงพระยารองเมืองฉะบับหนึ่ง ว่าด้วยที่พระวินัยรักขิตหน้าบ้านลาวกรมม้าคลองเปรมประชากร ว่าจมื่นไกรเพ็ชรพาพวกไปปลูกเรือนได้ไปว่าพระยารองเมืองตัดสินไม่ตกลงเอามายกให้ศรีวิไลยนั้น ความอย่างไรให้บอกมาให้ทราบ กับเตือนเรื่องทาสที่จะช่วยด้วยรับหนังสือท่านกรมท่าว่าพระศรีธรรมสาสนกลับมาแต่ราชบุรีสมเด็จเจ้าพระยาตอบมาเห็นด้วยในการปิดเข้านั้น ส่งต้นหนังสือสมเด็จเจ้าพระยาเข้ามาได้คัดไว้ฉะบับหนึ่ง กับได้เรียกล่ามกงซุลมาชี้แจงเรื่องเอกซกวาดเตอด้วย เขียนตอบท่านกรมท่าให้ออกประกาศวันแรมค่ำเดือน ๙ ปิดเดือน ๑๐ แรม

๒ ค่ำ กับที่ไม่ต้องให้เอกซกวาดเตอนั้นดีแล้ว เขียนหนังสือถามข่าวชายสุภสวัสดิ์ของเกษมสันต์ตายฉะบับหนึ่ง เย็นขี่รถไปทางถนนบำรุงเมืองแวะวัดเทพศิรินทร แล้วกลับทางถนนเจริญกรุงแวะสวนสราญรมย์เก็บกรรณิกาหน่อยหนึ่งกลับ พระองค์ดิฐเขียนหนังสือเข้ามาว่าไปเฝ้าสมเด็จ ท่านกำหนดวันที่จะตั้งพิธีพิรุณศาสตร ที่บางปอิน วันแรม ๑๐ ค่ำ ๑๓ ค่ำ สิ้นการพิธีบรรจุพระเจดีย์ทีเดียว แต่จะหล่อพระชนม์พรรษาวันแรม ๒ ค่ำนั้นขอเลื่อนไปวันขึ้น๔ค่ำเดือน๑๐ให้พ้นเขตต์จันเสียหน่อย ส่งเงินถวายสมเด็จช่วยในการทำวัด ๑๐๐ ชั่ง ทองฝากกล้องเป็นรูปผู้หญิงนอนเป็นกล้อง ๓ คันมาให้ ได้สั่งเงินให้ทองทำบ้านครั้งที่ ๔ เป็นสิ้นจำนวนเงิน ๒๐ ชั่ง แล้วเขียนจดหมายไปด้วยฉะบับหนึ่ง รับสำเนาคำสปีชกงซุลฝรั่งเศสส่งมาแต่ท่านกรมท่า วันนี้น้ำประเสริฐศักดิ์เอาความพระรจนากับหลวงอุทยานาธิกรที่ชำระมาให้ พึงเทศน์ มหาบุญเทศน์

วันเสาร์ ขึ้น ๔ ค่ำ เดือน ๙ ปีฉลูนพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

กาพย์มีหนังสือมาว่าด้วยตระลาการในทหาร เดิมพระยาภาษจ้างหลวงสิทธิพลไชย นอกราชการ กับให้นายจินมหาดเล็กเวรศักดิ์เป็นสารวัดมาช่วยชำระ กาพย์ขอนายจินไปเป็นตระลาการขาดทีเดียว แต่หลวงสิทธิพลไชยนั้น ขอยกเสีย

เพราะการนั้นมีน้อยได้เขียนจดหมายตอบไปฉะบับหนึ่งยอมตามนั้น กับได้สั่งให้คิดจัดทหารที่จะไปบางปอินแรม ๗ ค่ำเสียด้วย

ออกอมรินทรแต่งตัวเต็มยศทหารมหาดเล็ก เจ้าขุน-นางเสื้อเยรบับเข้มขาบ มองซิเออชาเลเดอเวียเนกงซุล ๑ ล่าม ๒ ออฟพี่สเซอในเรือแอนติลบ ๖ คน รวม ๙ คน กงซุลสบีช แล้วเราก็สบีชตอบ พระยาศรีมหาจดสารบบความนครบาลเคาน์ซิลชำระมาให้เดิม ๕๙๑ แล้ว ๑๘๕ ส่งกลับไป ๔๐๘ เรื่องแล้วออกตัวด้วยเรื่องกรมทหารเมืองสุพรรณบอกว่าอ้ายปลอดผู้ร้ายจำไว้คุกออกไปได้ไปทำร้ายที่เมืองสุพรรณ แต่ไม่ทราบว่าไปได้ด้วยเหตุใด ได้สั่งพรหมบริรักษ์พร้อมกันกับพระยามหามนตรีว่าให้คิดจับตัวถ้าเหลือกำลังแล้วแต่การ แต่ยังไม่ได้มาบอกสั่งไป แต่อ้ายปลอดหนีไปได้นั้นได้ความผู้คุมให้มีประกัน วันนี้สั่งเงินค่าของ ๔ ฉะบับ สั่งเงินให้ขุนมหามณเฑียรานุรักษ์ช่วยการทิ้งกระจาดเจ้า ๑๐ ตำลึง

พระเทพผลูเอาคำปรึกษาวางบทความอ้ายจีนอ้ายโจทย์อ้ายจ๊อก อ้ายบั๊น อ้ายปาน อ้ายบุ้ย อ้ายเบ๊า อ้ายริ่น จำเลยไปย่องเบาฆ่าจีนเหียบตาย อ้ายปานเป็นผู้ลงมือ

วันอาทิตย์ ขึ้น ๑๐ ค่ำ เดือน ๙ ปีฉลูนพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

กรมพิชิตอ่านตัดสินความอุทธรณ์ตระลาการเรื่องปาราชิกเรื่องหนึ่ง แล้วพูดเรื่องความนครบาลเก่า เขียนหนังสือ

ถึงท่านยมราช ต่อว่าด้วยความนครบาลปีจอและปีกุนสัปตศก ที่ยื่นกรมพิชิตมีแต่โจทย์จำเลยหนีเสียเป็นอันมาก ครั้นจะให้ตำรวจชำระโจทย์จำเลยก็ไม่มีก็จะค้าง จึงยอมให้ท่านยมราชกับพระพิเรนทรเป็นผู้ช่วยชำระการต่อไปอย่าให้เป็นดังนี้ได้อีก ฉะบับหนึ่งสั่งประหารชีวิตอ้ายปานที่พระเทพผลยื่น ท่านกรมท่าส่งสำเนาหนังสือมิศเตออับกากงซุลเมืองกัลกัตตาบอกด้วยคอเวอนแมนต์อินเดียรับเป็นกงซุลแล้วออกประกาศด้วย ได้ส่งประกาศนั้นมาด้วย

ออกขุนนางพระยาศรีอ่านบอกพระยาประทุมเทวาเมืองหนองคายว่าไปสืบราชการเมืองเชียงขวาง ได้ความอย่างบอกพระสุริยภักดีนั้น แล้วพระยาศรีบอกว่าพระปรีชาให้ปลัดเมืองปราจิณคุมตัวจมื่นทิพเสนาเข้ามาได้สั่งให้จำแล้ว ให้พระยาอภัยรณฤทธิ์พระยามนตรีพระยาศรีชำระ ๆ สองอย่างไม่ได้ราช-การหนึ่ง กับที่มีผู้ฟ้องหนึ่ง พระยาพิพัฒอ่านบอกเมืองนนท์ว่า เผาศพหลวงสยามขยันนนทเขตต์ แล้วยื่นหนังสือฉะบับหนึ่ง ว่าเมืองนครชัยศรีบอกเข้ามาว่าขุนราชภักดีกำนันบ้านอ้อมใหญ่มาลุแก่โทษ กล่าวโทษขุนสุพรรณภาษีว่าตั้งพวกประชุมกันเป็นตั้วเหี่ยหลายแห่ง

พระศรีกาฬสมุด ยื่นขัดข้อง กรมสัสดีด้วยเจ้าพนักงานรับเงินกรมพระคลังมหาสมบัติจะให้ยื่นรายคนให้เลอียดผิดกับข้อพระราชบัญญัติกรมสัสดี กับจะให้เผาเงินส่งนั้น เจ้าพนัก

งานสัสดีไม่มีเงิน ใช้การประโยชน์สิ่งใดไม่ได้ เขียนหนังสือถวายสมเด็จว่าด้วยคิดสอบเครื่องตวงวัดซึ่งที่สั่งมาแล้วให้ออกประกาศเสียฉะบับหนึ่ง อีกฉะบับหนึ่งส่งต้นหนังสือขัดข้องกรมสัสดีไปให้ท่านตัดสิน วันนี้คุณสุรวงศ์กลับมาถึงแต่ทะเล ได้เขียนหนังสือคัดสำเนาหนังสือเมืองนครชัยศรีบอกส่งไปให้คิดด้วย กาพย์มีหนังสือมาฉะบับหนึ่ง ว่าด้วยคเดตดิศเข้ามาอยู่ในวัง กับแตรนั้นไม่รู้จำนวนเข้าเวรตรวจไม่ได้ และส่งตัวอย่างริโปดมาด้วย ตอบไปถึงกาพย์ฉะบับหนึ่ง ว่าให้คเดตเข้าเวรกับเพิ่มเงินเท่าซายันต์ออกเดือนหาฟ่เป่ กับจดหมายถึงกรมอดิศรด้วยอีกฉะบับหนึ่ง ว่าให้ยื่นจำนวนแตรเข้าเวรกับผู้รับพระบรมราชโองการเสีย พึ่งเทศน์ โหรทั้งปวงคำนวณจันทรุปราคาวัน ๑๔ ค่ำมายื่น

วันจันทร์ ขึ้น ๑๑ ค่ำ เดือน ๙ ปีฉลูนพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

กรมพิชิตอ่านตัดสินความ รับหนังสือพระยาราชแต่เปิดดูเป็นบัญชีค่านาจำนวนปีจอฉศกที่ได้ส่งคลังมหาสมบัติเงินฉะบับหนึ่ง อีกฉะบับหนึ่งตั้งแต่ปีกุนตรีศกถึงปีระกาเป็นปีๆไป

เวลาบ่าย๔โมงเศษไปวัดเทพศิรินทรทางถนนเจริญกรุงแล้วเลี้ยวทางหน้าบ้านหมอสาย ไปนั่งที่พลับพลาเรียกกระบวนแห่ๆแล้วเกือบย่ำค่ำ ขึ้นเสลี่ยงไปในวัดจุดเทียนรับศีล แล้ว

ควงต้นโพธิ์ขึ้น พอขึ้นบนฐานแล้ว ไปดูให้เอาลงที่เวลาเกือบทุ่มสวดมนต์แล้วกลับทางถนนบำรุงเมือง รับหนังสือกาพย์ว่าด้วยนายฤทธิ์โปรโวตซายันต์จับนายเป๋าทหารแตรเมาสุราด่าด้วย เขียนหนังสือตอบฉะบับหนึ่งให้พร้อมกับกรมอดิศรชำระได้จริงให้ทำโทษ คุณสุรวงศ์ตอบด้วยเรื่องขุนสุพรรณภาษีประชุมจีนตั้งพวกเป็นตัวเหียฉะบับหนึ่ง ว่าขอตั้งพระยาโชฎึกพระยารองเมืองพระนรินทร หาจีนหัวหน้ามาทำทานบนอย่างสมเด็จเจ้าพระยาทำเมื่อปีมะโรงสัมฤทธิศก พระวุฒิการจดจำนวนพระ ๓ คณะที่รับฉะบับและลานไป สร้างคัมภีร์วัดนิเวศน์ธรรมประวัติ ๑๐๕ คัมภีร์นั้นแล้วไป ๕๔ คัมภีร์ ฟังเทศน์

วันอังคาร ขึ้น ๑๒ ค่ำ เดือน ๘ ปีฉลูนพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

เขียนหนังสือถึงคุณสุรวงศ์ฉะบับหนึ่ง ว่าที่จะตั้งตระลาการ ๓ นาย เรียกจีนหัวหน้ามาทำทานบนนั้นก็ดีแล้ว แต่ขอเติมท้ายหน่อยหนึ่งว่า การซึ่งจีนประชุมกันนี้มักจะเป็นการโจรผู้ร้ายและเป็นอันตรายแก่ภาษีอากร ถ้าเหตุเกิดขึ้นแล้วขอให้เสนาบดีช่วยกันให้มาก ๆ อย่าเฉยเสีย รับหนังสือคุณสุรวงศ์ฉะบับหนึ่ง ว่าคูลนิตทำแผนที่ตัวอย่างตึกดินใหม่แล้วขอเข้ามาหาพร้อมกับพระมหาสงครามด้วย สมเด็จเจ้าพระยามีหนังสือตอบมาฉะบับหนึ่ง ด้วยเรื่องลูกขุนร้องขัดข้อง

ลักษณพยาน แต่ท่านเห็นความดีแล้วแต่เติมที่ขาดบ้างเล็กน้อย แล้วท่านมาหาด้วยกลับแต่ราชบุรี เรื่องขัดข้องลูกขุนนั้นตกลงเป็นให้รับค้านพยาน แต่ต้องสืบว่าจริงหรือไม่จริงให้ตระลาการมีอำนาจ แต่ข้อที่ตระลาการเข้ากับลูกความแล้วให้ฟ้องได้ในกำหนด ๗ วัน กับเรื่องต่าง ๆ ได้ปรึกษาอีกหลายเรื่อง

ท่านกรมท่า ส่งสำเนาหนังสือ เมซั่นว่าด้วยมีผู้จะรับการแทนแครฮานในการเอกซหิบิเชนฝรั่งเศส ซึ่งแครฮานป่วยนั้น กับเรื่องเด็กไปเรียนหนังสือเยอรมันนั้นยังไม่ได้รับหนังสือท่านกรมท่า อีกฉะบับหนึ่งสำเนามิสเฟาล์กงซุลสยามที่ร่างกุ้งบอกว่าส่งหนังสือและหีบเพลง ๓ หีบของบาบูสะอินโดรมะหุน-เตกออยู่ที่กัลกัตตามาให้ แต่ได้รับหนังสือหีบเพลง ๓ หีบยังไม่ได้ เขียนตอบท่านกรมท่าฉะบับหนึ่ง ว่าด้วยแขกให้ของนั้นยังไม่ได้รับให้รอตอบไว้ก่อน แต่หนังสือเมซั่นนั้นได้สอบ กับหนังสือ แครฮานมีมานั้น วันสูงกว่าเมซั่น ๆ เขียนทีหลัง กับเรื่องเด็กนั้นเห็นท่านเล็กจะมีหนังสือไป กับสมเด็จเจ้าพระยาท่านพูดว่าควรจะมีไวสกงซุลหรือแอกติงกงซุลที่มร-แมน ให้มิศเตอเฟาล์หาคนตั้ง รับหนังสือพระยาราชบอกด้วยที่นาวัดนิเวศน์ธรรมประวัติซื้อได้ กับกรมนเรศเอาหนัง-สือแกรซีฟ้องหลวงวิเศษว่าให้เจ้าปูนขายปูนราคาแพง กับเจ้าภาษีเก็บเงินภาษีเป็น ๒ ชั้นมาให้ดู ได้ตอบพระยาราช

ฉะบับหนึ่ง ว่าจะซื้อที่นาต่อฤดูหน้า กับส่งสำเนาหนังสือแกรซ์ร้องที่กรมเนรศไปให้ว่ากล่าวเสียให้แล้วด้วย รับหนังสือกาพย์ว่าด้วยชำระนายเบ้าได้ตามหา ขอทำโทษอย่างสูง กับหลวงศัลยุทธไปบ้านเกินกำหนด ๑๐ มินิต นายสารการเกิน ๒ ชั่วโมงกับ ๔๕ มินิต ได้ตอบฉะบับหนึ่งให้ทำโทษ กับหลวงศัลยุทธนั้นเป็น ๒ หนแล้ว แต่เวลาน้อยให้ยกโทษเสียก่อน ถึงนายสารการนั้นเกินเวลามาก แต่เป็นการคราวแรกยกไว้

ออกขุนนาง พระยาศรีอ่านบอกเมืองนครสวรรค์ ๒ ฉะบับ ๆ หนึ่งว่าคนคุมช้างมา ๒ ช้าง พัง ๑ พลาย ๑ กำนันไปถามว่ามีตั๋วพิมพ์หรือ คนก็โดดหนีไป ได้ออกประกาศให้เจ้าของมารับช้างก็ยังไม่มีใคร ฉะบับหนึ่งน้ำฝนต้นเข้า หลวงเทียรมราชมาเอาผ้าแดงเหนือลงมาให้ ๒๐ ผืน พระนรินทรอ่านบอกเมืองราชบุรี น้ำฝนต้นเข้า เซ็นฎีกา ๒ แซงชั่น ๒ หลวงนายเดชสั่งคัดฟ้องมรดกเซ็นไปให้ชำระเรื่องหนึ่ง

วันพุธ ขึ้น ๑๓ ค่ำ เดือน ๙ ปีฉลูนพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

วันนี้ได้สั่งสรรเพธให้เป็นเจ้าหมู่คนที่จะช่วยในวันเฉลิมพระชนม์พรรษา กับสั่งให้กรมพิชิตเป็นผู้ช่วยวางเงินและถามไถ่ที่อัฎฐวิจารณ์ศาลาด้วย พระมหาสงครามกับกูลนิตเอา

แผนที่ตึกดินและตัวอย่างมาให้ดู แล้วคูณิตเอาแบบพระที่นั่งต่าง ๆ ให้ดูด้วย วันนี้สั่งให้รื้อหลังคาพระที่นั่งสมมติเทวราช-อุปบัติทำห้องกินเข้าด้วย พระยาจ่าแสนย์เข้ามาบอกว่าพระยานุภาพไตรภพบอกมาฉะบับหนึ่ง ว่าพระมโนจำนงเจ้าเมืองมโนไพรฟ้องมาว่า พระสุริยภักดีกรมการเมืองเก็บเข้าแก่ราษฎรคนละ ๕ ถัง ส่งให้กองทัพพวกนักองค์วัดถา ได้สั่งให้เอาตัวมาชำระ กับพระนครพราหมณ์บอกถึงพระยาจ่าแสนย์ว่าจับผู้ร้ายได้ ผู้ร้ายซัดต่อ ๆ ว่าคนนั้นคนนั้นปล้นที่นั้น ๆ จะให้ชำระต่อไปหรืออย่างไร ได้สั่งไปว่าถ้าไม่มีโจทย์แล้วก็ไม่ต้องชำระเพราะจะเป็นการสาวความยาวนัก แล้วยื่นสารบบความรวมทั้งเก่าใหม่ที่ได้ยื่นมาแล้วจนถึงเดือน ๘ เดือน ๘ ขึ้นค่ำ ความเก่า ๑๐๒ ใหม่ ๒๙ รวม ๑๓๑ นั้นชำระแล้ว เก่า ๔๖ ใหม่ ๑๔ รวม ๖๐ ยังคงค้างเก่า ๕๖ ใหม่ ๑๕ รวม ๗๑ เรื่องยังเร่งโจทย์จำเลยกับขุนศาลอยู่ยังไม่ได้ตัว สั่งเงินให้กรมพระนเรศทำพระที่นั่งบางปอินในสวน ๕๐ ชั่ง ย่ำค่ำไปวัดพระแก้วแล้วไปท้องสนาม สมเด็จท่านเอาพระคันธารราฐที่เป็นตัวอย่างพระชันษาเดิมนั้น ท่านเอาเงินมุ่ลไปหล่อไว้มาให้ ได้ตั้งในเตียงมณฑล แล้วถวายผ้าพระครองแล้วรับศีลถวายเทียนเสด็จจุดเทียนไชยแล้วประกาศพระสวดมนต์ ไปที่หอพระคันธารราฐบูชาแล้วกลับมาที่พลับพลา ให้สวัสดิ์ไปจุดเทียนที่เทวรูป

ออกขุนนาง พระยาศรีอ่านบอกน้ำฝนต้นเข้ากรุงเก่า ให้กรมนเรศไปเอากระดาษมาเขียนหนังสือถึงคุณสุรวงศ์เรื่องตึกดินที่สมเด็จเจ้าพระยาว่า สมเด็จยื่นจันทรุปราคาแล้วได้พูดราชการต่าง ๆ เวลา ๔ ทุ่มเศษกลับ จมื่นวิชัยยุทธเขียนหนังสือว่าด้วยจัดออฟฟีสเซอนอนเวรเป็น ๓ ผลัด ๆ ละ ๑๕ วัน รับคำให้การจมื่นทิพเสนา

วันพฤหัสบดี ขึ้น ๑๔ ค่ำ เดือน ๘ ปีฉลูนพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

เทวัญยื่นจันทรุปราคา เขียนหนังสือถึงพระยารองเมืองให้วางคนระวังโจรผู้ร้ายเพราะจะปิดเข้า กลัวคนที่ทำกินทางนั้นจะไม่มีที่ทำกินก็จะเกิดวิ่งราวปล้นกันขึ้น ถ้ามีแล้วขอให้รู้โดยเร็ว พระยาเจริญมาหาได้ให้คำลูกขุนขัดข้องลักษณพยานไปให้ช่วยแก้ กับหนังสือสมเด็จเจ้าพระยาตอบด้วย พระยาเจริญว่ากงซุลฝรั่งเศสส่งบิลห้างดีเบควดตีมาว่า ค้างเงินกรมพระเทเวศซื้อของและเจ้าขาวซื้อ ว่าเป็นของกรมพระบ้างเป็นเงิน ๓๐๐ เหรียญเศษ กับมีค่าดอกเบี้ยและเสียค่าธรรมเนียมกงซุลด้วย จดหมายถึงสมเด็จกรมพระฉะบับหนึ่งให้ท่านสอบสวนใช้เขาเสีย คุณสุรวงศ์ตอบหนังสือวานนี้มาฉะบับหนึ่งว่าขอพระยาราชสงคราม พระสามภพพ่ายไปปึก ให้พระมหาสงครามทำตามแบบคูณิต ถ้าเห็นว่าการช้าก็ให้เจ้ากรมปลัด

กรมไพร่หลวงเปนนายด้านก็เห็นจะได้ จดหมายถึงท่านภูธราภัยฉะบับหนึ่ง คุณสุรวงศ์ฉะบับหนึ่ง ท่านกรมท่าฉะบับหนึ่ง ให้คิดกำชับหัวเมืองด้วยโจรผู้ร้ายในการที่จะปิดเข้าครั้งนี้ แต่ฉะบับคุณสุรวงศ์นั้น ว่าด้วยตึกดินข้างท้ายด้วย กับจดหมายถึงท่านยมราชให้บังคับกองตระเวนซ้ายขวา และโปลิศกรุงเทพ ฯ ฉะบับหนึ่ง พระยามหามนตรีบังคับทหารรักษาถนนฉะบับหนึ่ง กาพย์จดหมายมาว่าได้ทำโทษนายเบ้าเสพสุราแล้ว กับส่งแปลนโรงทหารม้าที่แกรซีคิดจะทำที่คลังทหารนั้นมาด้วยให้งดไว้ก่อน กับแซงชั่นซ่อมแซมโรงด้วย ได้ส่งให้กรมนเรศไป วันนี้วันโกนแต่ปิดทองด้วยเพราะหนังสือคั่งมาก

กลางวันไฟไหม้โรงสีเข้าหมอสายกับเจ๊สัวพึก หน้าบ้านพระองค์สายประเดี๋ยวดับ แต่งตัวแล้วแต่ไม่ได้ออกไป พระยาภายมาบอก ว่าพระยาอัษฎงค์มีหนังสือส่งหีบเพลงของแขกที่ฝากมาแต่กัลกัตตามา กับหนังสือพิมพ์ด้วย ย่ำค่ำเศษไปวัดพระแก้วและท้องสนาม พระสวดมนต์ตามเคย พูดกับสมเด็จจนเวลา ๔ ทุ่มครึ่งพระสวดมนต์จบกลับ กับวันนี้พระนรินทรอ่านบอกเมืองระนองฉะบับหนึ่ง พระยารัตนเศรษฐีและลูก ๒ คน พระสัจจามาหาด้วย

เจ้าพระยามหินทรว่าด้วยความมรดกมารดาขุนพินิจนิกรเปนกับบุตรเลี้ยง ว่าถูกเสมียนตระลาการโยกโคลงให้ ๆ การจำหน่ายไม่ตกเพราะสืบพยานได้แต่ ๑๒ คนไม่ท่วมของ กับ

เรียงความเห็นมาด้วยฉะบับหนึ่ง กาพย์จดหมายมาว่าเป่าแตรไฟไหม้ทหารขาด ๔ คนกับจับบ่าวทหารลักชามได้

วันนี้ท่านเล็กบอกว่าทองแถมเจ็บเป็นไข้ กับกาพย์บอกว่าทหารเจ็บมากด้วย ได้จดหมายถึงหมอสายให้ๆ หมอไปรักษา วันนี้ไม่ได้นอนอ่านหนังสือเซอร์ยอนเบาริงแต่งอยู่จน ๓ ยามออกไปคอยดูจันทรจับ เวลา ๓ ยาม ๔๔ หรือ ๔๕ เริ่มจับ เวลา ๑๐ ทุ่มได้ออกไปข้างนอกอาบน้ำแล้วได้ความว่าจับเวลา ๔๗ มินิตเป็นแน่ แจกเงินหลวงโลกากร ๕ ตำลึงเป็นบาทถูก หมื่นพิทักษ์เทวา ๓ ตำลึงบาทเคียง กลับเข้ามาย่ำรุ่งกินเข้าแล้วนอนเกือบโมง

วันศุกร์ ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๙ ปีฉลูนพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

ตื่นนอนบ่าย ๒ โมงเสศเกือบ ๓ โมง ออกไปปิดทองแล้วหลวงพินิจนำแผนที่เมืองกระบิลซึ่งมิศเตอแปทำฝากมาให้ย่ำค่ำเสศออกไปวัดพระแก้ว แล้วไปท้องสนามพระสวดมนต์ตามเคย แต่วันนี้ได้ไปจุดเทียนบูชาเทวรูปที่พลับพลาริมกำแพงด้วย พระยาพิพัฒอ่านบอกเมืองนนท์ ๒ ฉะบับ ๆ หนึ่งน้ำฝนต้นเข้า ฉะบับหนึ่งขอปืนสำหรับเมือง วันนี้พูดกับสมเด็จด้วยราชการต่างๆ ได้สั่งให้ทำพิธีต่อไป กลับ ๔ ทุ่มเสศ เมื่อกลางวันกาพย์จดหมายบอกเข้ามาด้วยทหารยามประ

ตูย่ำค่ำจับบ่าวหม่อมเจ้าสาลีว่าเอาน้ำมนต์เข้าวัง ได้สั่งให้ปรับตามธรรมเนียม อีกฉะบับหนึ่งบอกด้วยกอปราลชมกอมปนีที่ ๖ ถึงกำหนดไปบ้านแล้วไม่กลับมาให้คนมาบอกว่าเป็นลมขอรักษาตัว ๒-๓ วัน ได้ให้หมอไปตรวจแล้วมีคนมาฟ้องว่าสูบฝิ่นด้วย เขียนหนังสือตอบไปฉะบับหนึ่งว่าด้วยทหารขาดไฟไหม้และทำโทษคนลักชามเมื่อวานนี้ กับนายชมไม่กลับให้ไปตรวจนั้นดีแล้ว ถ้าสูบฝิ่นต้องขังเสียให้อดให้ได้ กับกาพย์ยื่นหนังสือไปรเวตว่าด้วยทหารใส่เสื้อไม่เหมือนกัน เพราะหมื่นสราภัยกับหลวงศัลยุทธขอให้มีรีกุเลแช่นเสีย

วันเสาร์ แรม ๑ ค่ำ เดือน ๙ ปีฉลูนพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

กรมนเรศ เทวัญ ยื่นบัญชีทาสที่ให้รวมจะช่วยในวันเฉลิมพระชนม์พรรษา แล้วให้กรมพิชิตไปถามปากคำ กรมพิชิตอ่านคำตัดสินความ พระเทพผลู ขุนวิถีธรรมสัญจร หากันด้วยเรื่องเงินกู้ ๑ อีกเรื่องหนึ่งนายกร นายเรือง หากันด้วยเรื่องทาส แล้วยื่นสารบบความแพ่งกลางเดือน ๘ ความเดิม ๓๖ ใหม่ ๘ รวม ๔๔ แล้ว ๑ ยังค้างชำระ ๔๓ เรื่อง กับสารบบใบสัจ ซึ่งหลวงเทพราชธาดาทำแต่เดือน ๕ ถึงเดือน ๘ รวม ๕๔ เรื่อง แล้ว ๕๐ เรื่อง คงค้าง ๔ เรื่อง กาพย์นำจดหมายหมื่นวิชิตมาให้ดูฉะบับหนึ่ง ว่านายคำบุตร์หม่อมราชวงศ์น้อย

เป็นทหารไปรเวตในกอมปนี บ้านอยู่สามเสนวิวาทกับจีนชาวเรือ จีนชาวเรือไปกล่าวโทษ กรมขุนบดินทรไม่มีหมาย มาจับตัวเอาเอง จดหมายต่อว่ากรมขุนบดินทรฉะบับหนึ่ง ด้วยผิดในข้อบังคับทหาร มนุษย์ยื่นจำนวนฎีกาซึ่งได้เซ็นไปในเดือน ๗ รวม ๒๔ เรื่อง พระยาเวียงในเอาแผนที่ในวังแถวนอกมาให้ดูแล้วให้กรมนเรศไปคิดทำเรือน รับหนังสือพระยาราชแต่บางปอินว่าด้วยได้ชำระหลวงวิเศษเจ้าภาษีผู้ขายปูน ได้ความไม่สมแกรซีฟ้อง การที่จะก่อขึ้นไปให้ถึงที่ตั้งพระเจดีย์ก็ไม่มาก แกรซีไม่รับทำทันก็จะรับทำเอง แต่ขอกรมนเรศขึ้นไปชี้แจงการ คุณแพมาบอกว่าเบดแมนตายจะฝังวันนี้ ได้สั่งให้หมื่นสราภัยไปช่วยการฝังศพ ให้เงิน ๑๐๐ เฟื้อง ผ้าขาว ๒ พับ

ย่ำค่ำไปวัดพระแก้วและท้องสนาม พระยาพิพัฒอ่านบอกเมืองระยองว่า เสนานาบังที่นาช่อหลวงได้จำไว้ พูดกับสมเด็จกับกาพย์เรื่องทหารแล้วกลับเวลายามเศษ

แล้วกรมขุนบดินทรตามเข้ามาหาพูดด้วยเรื่องเกาะตัวหม่อมหลวงคำเอาคำหาคำให้การเข้ามาให้ กับร่างหมายเฉลิมพระชนม์พรรษาด้วย

วันอาทิตย์ แรม ๒ ค่ำ เดือน ๘ ปีฉลูนพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

พระชัยยศมาพูดด้วยเงินพระคลังข้างที่มีตัวอยู่คลังนอก

ถึง ๓๐๐๐ เศษแล้วอยากจะให้ส่งไว้พระคลังข้างใน กับบอกด้วยทำเงินบาทที่โรงกระสาปน์ทั้งเก่าใหม่ด้วย

กรมนเรศนำหนังสือกรมเจริญมาให้ ๒ ฉะบับๆ หนึ่งขอกาพย์ไปช่วยจัดการในงานวันเกิด ฉะบับหนึ่งบอกให้ไปประชุมในวัน ๖ ค่ำ กับตัวอย่างมอนิแมนคุณปลัดน้อยที่วัดนิเวศน์ธรรมประวัติแกรซีเอามาให้ด้วย จดหมายถึงกาพย์ให้ว่างริกุเลเช่นแต่งตัวทหารเข้ามากับให้ไปช่วยการกรมเจริญด้วย รับหนังสือโสณบัณฑิตย์ว่าด้วยที่บ้านซึ่งขอวังหน้ายังไม่ตกลง จดหมายถึงพระยารองเมืองให้ว่ากล่าวขอร้องเสียให้แล้วด้วยฉะบับหนึ่ง กรมขุนบดินทรจดหมายเข้ามาว่าด้วยไปเกาะหม่อมหลวงดำนั้นจดหมายตอบไปฉะบับหนึ่ง แจ้งความในพระราชบัญญัติทหารไปด้วย ท่านกรมท่าส่งสำเนาหนังสือราชทูตโปรตุเกศ ที่เมืองมลกา บอกได้รับ เป็นราชทูตไทย ด้วยพระอินทรเทพ พระเทพผลู บอกด้วยคนกินเหล้าแล้ววิวาทกันตายที่คลองภาษีเจริญ คนละฉะบับ

จดหมายถึงพระอินทรเทพให้พร้อมกันกับพระยามหามนตรีชำระ พระยาภาษนำหีบกระจับปี่หีบซอและหนังสือตำราต่าง ๆ ซึ่งเป็นของบาบูเมืองกัลกัตตาฝากมาให้นั้นเข้ามาให้ กับมิสเตอยุเกอฝากหนังสือมาให้ฉะบับหนึ่ง ว่าได้พรรณเข้ามาแต่เมืองพม่าเข้ามาให้ลองปลูกดูในกรุงเทพฯ นี้จะ

ดีหรือไม่ดี จดหมายตอบขอบใจไปฉะบับหนึ่งแล้ว จดหมายถึงพระยาราชว่า ด้วยที่นาซึ่งจะให้ทาสที่ช่วยในวันเฉลิมพระชนม์พรรษาเอาที่นาคลองเปรมประชากร ๙๐๐ ไร่ กับกระบือนั้น ๖๐ ตัวเป็นแน่อย่าให้ต่ำลงมา กับเรื่องแกรซินั้นให้กรมนเรศจดหมายสั่งไปให้ยิ้มปูนบางปอินไปใช้ก่อน กับพรรณเข้ายุเกอให้ให้มารับไปปลูกด้วย รับหนังสือหมอแมกฟาลันด์ขอบใจด้วยช่วยเงินทำสกูลเพ็ชร์บุรี

ย่ำค่ำไปวัดพระแก้วและท้องสนาม สวดมนต์ตามธรรมเนียม พระนรินทรอ่านบอกเมืองระนองส่งเงินอากรดีบุก ค่านา กับบอกเมืองภูเก็ตส่งเงินอากรดีบุกค่านา แต่หักไว้ใช้ราชการครั้งจีนกำเริบบ้าง รับหนังสือเสมอใจบอกด้วยส่งเงินเข้ามาตามบอก วันนี้สั่งให้เลิกการพิธี กลับเวลายามเศษ รับหนังสือจมื่นสราภัยออกตัวด้วยใส่เสื้อดำผิดตอบไปฉะบับหนึ่งให้รักษาในราชการอย่าให้ผิด วันนี้เสด็จยายประชวรรำมนาดกระทบปลายบัฏฆาฏด้วย

วันจันทร์ แรม ๓ ค่ำ เดือน ๘ ปีฉลูนพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

รับหนังสือสมเด็จกรมพระขัดข้องด้วยรายฎีกาหลวงอังกนิสรเบิกเงินไม่สักหลังฎีกาให้หักเงินค้างเจ้าภาษีนายอากร

ตามที่สั่งไปในท้ายบัญชีครั้งก่อน จะขอตัวเงินไปใช้พระชัยยศด้วยเงินรายนี้ได้รองไปแล้ว จดหมายตอบฉะบับหนึ่งว่าให้เอาตามคำสั่งเดิมเพราะตัวเงินที่หลวงอังคนิศรจะได้ไปนั้นยังมิถึง ๑๓๐๐ ชั่งเศษ รับหนังสือพระนายศรีแต่เมืองสิงคโปร์ว่าได้ไปหากอลอแนลแอนซัน แล้วจะโดยสารเรือไปบัตเตเวียต่อไป บำรุงนำเรื่องราวขุนจงรักษ์ราชากรกล่าวโทษพระยาศรี พระยาโชฎึก ว่าเอาตัวมาจำตรวนเร่งเงินรายประกันจีนเง็กฮุย ๆ ได้จำนำที่บ้านใช้พ้นจากตัวประกันแล้ว

ออกขุนนาง พระยาศรีอ่านบอกพระยาปรีชา ๓ ฉะบับ ว่าด้วยน้ำฝนต้นเข้า เข้าราคาเกวียนละ ๗ ตำลึง ๒ บาท กับสักเลขขึ้นอีกและเรื่องคน พระพรหมบริรักษ์บอกมาแต่เมืองสุพรรณฉะบับหนึ่ง ว่ายังไม่ได้ตัวผู้ร้าย กับเมืองพิศณุโลกบอกมาด้วยจับพระแก้วซึ่งหนีได้ส่งลงมา พระนรินทรอ่านบอกเมืองปราณส่งแตงอุลิตเข้ามาให้ ๕๐๐ พระศิริสมบัติเขียนหนังสือขอตราความชอบ พังเทศน์

วันอังคาร แรม ๔ ค่ำ เดือน ๘ ปีฉลูนพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

รับหนังสือพระนายศรีอีกฉะบับหนึ่ง ว่าซึ่งจะโดยสารไปเรือลำก่อนนั้น บัดนี้เรือนั้นจะไม่แวะบัตเตเวีย จะต้องไปเรือลำใหม่ กับกงซุลไทยที่บัตเตเวียบอกเตลิกราฟตามมา

ที่พระยาอัษฎางค์ว่าจะออกไปด้วยราชการอะไร พระยาอัษฎางค์ได้ตอบไปแล้ว เขียนหนังสือตอบไปฉะบับหนึ่ง ให้เงินพระคลังข้างที่ไปใช้สอย ๑๐ ชั่ง แล้วเขียนใบสั่งเงินให้หลวงพินิจซื้อบิลส่งไป พระยามหามนตรีคัดคำหาคำให้การเรื่องความขุนกลางเข้ามาให้ พระเจริญเข้ามาบอกด้วยลักษณพยานซึ่งไปปรึกษาสมเด็จเจ้าพระยา แล้วนำความมรดกอำแดงสัมฤทธิ์เข้ามาให้ กับพูดด้วยความมรดกซึ่งเจ้าพระยามหินทรมาว่าด้วย พระยาอภัยรณฤทธิ์เข้ามาให้เขียนคำสั่งทำโทษจมื่นทิพเสนา (รุ่ง) ให้ไปด้วย แล้วออกไปที่พระที่นั่งทำใหม่ดูให้เขียนด้วย เซ็นแซงชั่นฉะบับหนึ่ง

ออกขุนนาง พระยาศรีอ่านบอกเมืองตาก๒ฉะบับว่าได้ชำระทำโทษประหารชีวิตอ้ายพรามกับส่งเมียอ้ายพรามและฟ้อง ๖๐ เรื่อง กับคำปรึกษาโทษลงมาด้วย ให้เงินเบี้ยเลี้ยงค่าหลวงเอาเงินสินบลให้ด้วย หลวงบริบาลบอกมาแต่เมืองเชียงใหม่๕ ฉะบับว่าด้วยเมืองเชียงตุงและลาวไม่ส่งคน และทำตึกหลวงกับเจ้านายลาวเข้ากับโจทย์จำเลยความและได้ชำระความแล้วไป ๑๑ เรื่อง เงิน๑๐๐๐เศษ ศุภอักษรเมืองเชียงใหม่มีมาด้วยเมืองเชียงตุงฉะบับหนึ่ง แล้วพระยาศรียื่นสัญญาป่าไม้มาให้ดูแล้วคืนไป เรื่องเจ้านายเข้ากับโจทย์จำเลยนั้น ได้ให้พระยาศรีมีศุภอักษรไปต่อว่าด้วย พระยาพิพัฒอ่านบอกเมืองจันทบุรีส่งเงินแทนต้นไม้ทองเงินเครื่องบรรณาการ พระนรินทรนำ

หนังสือคุณสุรวงศ์ ขอจีนซิมขิม จีนซิมขี เป็นผู้ช่วยเมืองระนอง ทั้ง ๒ คน ให้สัญญาบัตร์ จดหมายให้พรกรมเจริญในการวันเกิด กับสั่งเงินส่งไปถวายท่านด้วย ๕ ชั่ง ให้นายชิดไป นายดั่นทหารม้า ยื่นเรื่องราว กล่าวโทษหลวงศรีมโหสถว่าปรึกษาชี้ขาดไม่ถูก หลวงนายเดชคัดฟ้องมรดกให้เรื่องหนึ่ง เจ้าพระยามหินทรมีหนังสือบอกมาด้วย พระอาหารไป ขายเข้าระ–บาทว์นุดอาหารได้เงิน ๔๒ ชั่งเศษ หลวงอังคนิศรจมื่นสราภัยว่าด้วยขอตัวเงินในฎีกาไปใช้พระไชยยศ เพราะเจ้าของเงินรายนี้เป็นหนี้พระยาสุรศักดิ์ ถ้าหักเสียและไม่มีเงินใช้หนี้พระยาไชยยศ รับหนังสือรายาเบนาริศ ๒ ฉะบับ ๆ หนึ่งเป็นหนังสืออังกฤษ ฉะบับหนึ่งเป็นหนังสือสังสกฤต กาพย์เขียนหนังสือมา ๒ ฉะบับ ว่าด้วยนายศรพลลาไปเยี่ยมพระมหาเทพ ฯ ฉะบับหนึ่งเล็กว่าด้วยเครื่องชักรูปห้างมูลเลอจะขายราคานอก พึ่งเทศน์

วันพุธ แรม ๕ ค่ำ เดือน ๘ ปีฉลูนพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

เขียนหนังสือถึง สมเด็จกรมพระฉะบับหนึ่ง ส่งเรื่องราวหลวงอังคนิศรจมื่นสราภัยว่าด้วยสั่งไปก่อนนั้น ให้ท่านคิดตรึกตรองใหม่เป็นไปรเวต พระยามหามนตรีจดหมายเข้ามาฉะบับหนึ่ง ว่าจับผู้ร้ายปล้นเมืองสุพรรณได้ ที่คลองบางหลวง ตาม

พระพรหมบริรักษ์ตอบมา รับหนังสือท่านเล็กว่าด้วยไปวังกรมเจริญกลับมารถโดนเจ๊กตายที่สพานช้างโรงสีเพราะบังเหียนขาด สั่งเงินให้หมอสายส่งเมชั่นครั้ง ๓ ค่าเรือใบไฟเงิน๕๐๐ชั่ง พระยาภาษบอกว่าช่างเขียนเยอรมันซึ่งเขียนรูปมาให้อยากจะได้เห็นลายมือขอเข้ามา ได้เขียนหนังสือสั่งพระยาภาษให้ตอบขอบใจเขาแล้ว ให้ส่งหนังสือนั้นไปให้เขาดูเซ็นชื่อไป ๒ อย่างทั้งไทยอังกฤษ จดหมายถึงเจ้าพระยาภาณุวงศ์ว่าซอซึ่งบาบูกัลกัตตาให้นั้น ได้รับแล้ว กับหนังสือมหาราชาเบนาริศนั้น ว่ามีของด้วย ให้ช่วยสืบดูว่ายังค้างอยู่ที่ไหน แล้วคำเขียนไปอีกฉะบับหนึ่ง ว่าอย่าให้ตามเพราะเป็นของรายสมเด็จเจ้าพระยาเอามานั้นเอง แต่หนังสือนี้จะค้างอยู่ที่ไหนก็ไม่รู้แต่ว่าเน้นลงมาแต่เดือนหก จดหมายสั่งให้พระยาอาหารไปรับพรรณเข้าที่ยุเกอให้แล้วให้แบ่ง ๔ ส่วน ส่งพระยาราช ๒ ส่วน กรมท่ากระลาโหมคนละส่วน

วันพฤหัสบดี แรม ๖ ค่ำ เดือน ๘ ปีฉลูนพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

กาพย์เขียนหนังสือมาว่า หม่อมราชวงศ์ แปลกโปรโวตฟ้องหม่อมราชวงศ์แดงสัปลุตเตอแนลทหารอินเยอเนีย ว่าหม่อมราชวงศ์แดงว่าคำหยาบช้าถึงมารดาและเอาแซ่ม้าตี จะขอโจทย์ไปอยู่กอมปนี ๖ ได้เรียกหม่อมราชวงศ์แดงมาถาม

ว่าเป็นแต่การหยอกกันเล่น เขียนตอบไปฉะบับหนึ่ง ควรสอบคำให้การคำรับถูกต้องแล้วเพียงนั้นก็ให้แล้วกันเสีย ถ้าหาเป็นการจริงจังควรต้องสืบ ถ้าเพียงหยอกเท่านั้น กล่าวโทษนายไม่จริงก็มีความผิด แต่เห็นว่าเล็กน้อยภาคฑัณฑ์ไว้ แล้วให้คงกอมปนีอยู่ตามเดิม พระนานายื่นบัญชีซ่อมเครื่องแต่งเรือนสุขุมาลย์ให้เงินไป ๒ ฉะบับ จ่ายวดนำเรื่องราวคลังในขวาฟ้องกล่าวโทษพระรัตนสมบัติ ว่าคัดคำให้การแล้วเพิ่มเติมคำเอาเองถวายสมเด็จ ได้เซ็นคืนไปไม่รับเพราะข้ามสมเด็จมา คุณแพนำหนังสือสำเนามิศเตอมูลเลอร์ผู้ว่าการกงซุลสวิเดนนอรเว ท่านกรมท่าส่งมาว่าได้กระแดนแฉนมา จะขอเข้ามาหารับเอกซกวาดเตออย่างกงซุลทั้งปวง แต่ท่านกรมท่าเห็นว่าเป็นคนเยอรมันไม่ใช่ชาตินอรเวสวิดเดนและเป็นกงซุลพ่อค้าด้วย จะไม่ให้เฝ้าใหญ่ จะขอให้แต่ขนาดกลางรับในพระที่นั่งบรมราชสถิตย์มโหฬารเป็นไปรเวต เพราะมีกระแดนแฉนจึงให้รับต่อพระหัตถ์พระเจ้าแผ่นดินเท่านั้น กับส่งสำเนากระแดนแฉนมาด้วย แล้วคุณแพเล่าว่า สมเด็จเจ้าพระยาท่านกรมท่ามาเยี่ยมประชวรเสด็จขาย แต่ส่งกาดเข้าไปครั้นจะมาหาด้วยก็กลัวจะเป็นมาหาไม่ได้มาเยี่ยม

จดหมายตอบไปฉะบับหนึ่งว่าดีแล้ว ถึงจะใส่เสื้อเยรบับด้วยก็ได้แต่ให้มีแต่กรมท่า กับต่อไปถ้าหนังสือชื่อของเป็นคำฝรั่งจะเขียนไทยแล้วให้มีคำอังกฤษกำกับด้วย

ออกขุนนาง พระยาพิพัฒอ่านบอกเมืองตราษว่าด้วยต่อเรือกันโบตไว้ลาดตะเวนเสร็จแล้วได้เอาเงินส่วยรองไป ได้สั่งให้หักใช้เสียทีเดียว กับเมืองนนท์บอกมาฉะบับหนึ่งว่าพ่อคนหนึ่งนั่งกินเข้าลูกเล็กตีนตกลงไปในฟากเรือนให้ลูกใหญ่ไปรับก็ไม่ไป จึงได้เอาไม้กระบอกขว้างไปถูกหัวกระดูกแตกตาย ได้สั่งให้เลิกกันเพราะเปนพ่อลูกไม่แกล้ง

วันศุกร์ แรม ๗ ค่ำ เดือน ๙ ปีฉลูนพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

อาลบาสเตอเขียนหนังสือ แล้วมาหาพูด ด้วย เรื่องพงศาวดารเชียงใหม่ พระศรีสุนทรเอาเรื่องราวพระแก้วซึ่งเปนพระราชนิพนธ์ทูลกระหม่อมมาให้ พระนายไวยมาหาพูดด้วยเรื่องที่จะไปบางปอิน ได้สั่งให้บอกคูลนิตไปดูกระจกที่พระยารัตนเศรษฐีให้ แล้วคิดที่ติดเสียที่พระที่นั่ง จดหมายสั่งกรมพิชิตให้บังคับความแพ่งกลางแพ่งเกษม พระไชยยศจดหมายมาว่าด้วยเงินเหรียญคลังข้างในซึ่งแลกไปทำโรงกระสาปน์นั้น บัดนี้ได้รับเงินบาทมาแล้ว แต่เงินกำไรยังรวมอยู่ในเงินงวดยังไม่ได้ส่งคลังใน จดหมายถึงพระยาพิพิธโภไคให้ชักเงินงวดกำไรโรงกระสาปน์ส่งคลังใน คิดชั่งละสิบสลึงตามโรงกระสาปน์ส่งเงิน ๓๐๐๐๐ ชั่ง เปนเงิน ๙๓๗ ชั่ง ๑๐ ตำลึง รับหนังสือกาพย์ ๒ ฉะบับ ๆ หนึ่งว่าด้วยจัดทหารไปบางปอินกับ

เรื่องความหม่อมราชวงศ์แปลก หม่อมราชวงศ์แดงนั้น ตกลงเป็นหาไม่จริง ฉะบับหนึ่งว่าด้วยรับหนังสือพระยาอัษฎางค์ ให้ลูกเข้ามากรุงเทพฯ แล้วจะขอพามาหาด้วย กับมีหนังสือฉะบับเล็กว่าด้วยเรื่องรูปมาอีกฉะบับหนึ่ง จดหมายตอบไปฉะบับหนึ่งให้มีโทษขัง กับลูกพระยาอัษฎางค์นั้นให้มาพรุ่งนี้บิดทองหนังสือออกขุนนาง พระยาศรีอ่านบอกเมืองอุไทยธานี ๒ ฉะบับ ๆ หนึ่งว่าด้วยรับจ้างไม่มีหนังสือ ฉะบับหนึ่งน้ำฝนต้นเข้า เข้าเกวียนละ ๙ ตำลึง กับเมืองฉะเชิงเทราบอกด้วยน้ำฝนต้นเข้า เข้าเกวียนละ ๑๐ ตำลึง ๒ บาท แต่มีหนอนกัดด้วย พระยาจ่าแสนย์บอกด้วยกรมการคุมศพพระยามหานุภาพลงมาถึงกับกรมการนั้นมีของกำนัลมาให้ด้วย และนำคำปรึกษาเรื่องเงินแดงเมืองฉะเชิงเทรา กับคำโอวาทให้พระพิทักษ์อุไทยเขตต์ปลัดขวา พระศรีสุนทรเทพ ปลัดซ้ายเมืองอุไทยธานีด้วย เขียนหนังสือถึงมิสเตออาลบาสเตอฉะบับหนึ่ง บอกด้วยเรื่องเมือง ท่านเล็กนำฎีกาหม่อมเจ้าบรรจงในกรมสถิตย์สถาพร ห้องนายเทพาทำชู้กับน้องสาวแล้ว สมคบทาส ไปด้วยอุทธรณ์เจ้ายินดีไม่ชำระกลับเอาห้องเก่าของนายเทพา ซึ่งกรมพระเทเวศให้ยกเสียมาชำระ เจ้าเมฆินกรมอมเรนทรยื่นเรื่องราวกล่าวโทษพระครูพิเชต ว่าปรึกษาไม่เอาคำพยานด้วยเซ็นฎีกาและแซงชั่น หลวงนายเดชคัดความมรดกมาให้เรื่องหนึ่ง พึงเทศน์ นายชิตยื่นเรื่องราวยืมเงินทำทุนซื้อเข้า๔๐๐ชั่ง

วันเสาร์ แรม ๘ ค่ำ เดือน ๙ ปีฉลูนพศก จุล-ศักราช ๑๒๓๙

ปิดทองหนังสือและบรรจุพระบรมธาตุพระเจดีย์วัดนิเวศน์ธรรมประวัติที่จะเอาไปเรือไรซิงซันในเวลาพรุ่งนี้ กาพย์พาลูกพระยาอับฎงค์มาหา นำหนังสือพระยาอับฎงค์มาให้ฉะบับหนึ่ง ว่าด้วยให้ลูกเข้ามาจัดการโรงสี พระยาศรีมาพูดเรื่องความราชบุตรเมืองเชียงใหม่ฟ้องเจ้ากาลวิโลรส ว่าไม่มีคำได้ตัดสินเป็นแต่เจ้ากาลวิโลรส ว่าพระเจ้าอังวะให้คนมาซื้อช้างจึงถวายไปให้เป็นเกียรติยศ ก็ตัดสินกัน ตัดผม แล้วเขียนหนังสือถึงกรมขุนบดินทรเดือนให้ทำการโรงพิมพ์ จดหมายถึงท้าวภัณฑสารให้ ให้เงินนายชิตยืม ๔๐๐ ชั่ง จดหมายถึงมิศเตออาลบาศเตอ บอกด้วย ตัดสินความ ราชบุตร กับ เจ้ากาลวิโลรส กับบอกเรื่องประเทศราช ๔ อย่าง กับพระเจ้าแผ่นดินไทยควรเป็นเอมปเรอ

ออกขุนนาง พระนรินทรอ่านบอกเมืองเพ็ชรบุรีน้ำฝนต้นเข้า พระยาพิพัฒอ่านบอกเมืองสมุทสงครามน้ำฝนต้นเข้าเหมือนกัน จดหมายตอบเจ้าพระยามหินทรให้เจ้าหมู่มาเผาเงินเอง กับค่าฎีกานั้นอย่าให้ต้องซื้อให้โรงพิมพ์หลวงเบิกเงินไปใช้ค่ากระดาษ จดหมายตอบหลวงอังคณิศร จมื่นสราภัยฉะบับหนึ่ง ไม่ได้ยอมให้หักเงินเพราะไม่มีสิ่งไรเป็นสำคัญใน

บัญชี ถ้าลูกหนี้พระยาสุรศักดิ์มีเท่าไรให้ยื่นเรื่องราวมาจะช่วยชำระให้ ฟังเทศน์ สมเด็จกรมพระจดหมายเป็นใบเล็กมาฉะบับหนึ่ง ถามจะมีดอกไม้เพลิงในการบรรจุพระเจดีย์วัดนิเวศน์ สั่งให้มีวันหนึ่งและลาที่จะไปด้วย กาพย์จดหมายบอกด้วยนายถมซายันอินเยอเนียบิดพลิ้ว กับทำโทษหม่อมราชวงศ์แปลกแล้ว กับเจ้าเข่งเอาหนังสือพระยาภาษมีมาว่าเมียเจ็บขอหมอในทหาร กรมขุนสราภัยให้ไปเยี่ยมเยียนด้วย ได้จดหมายตอบกาพย์ฉะบับหนึ่ง ว่าด้วยให้จัดแบ่งการทหารอินเยอเนียใหม่เพราะการอยู่ข้างมากกับเงินเดือน กับควรขังนายถม เรื่องพระยาภาษขอนั้นยอมให้ได้

วันอาทิตย์ แรม ๘ ค่ำ เดือน ๘ ปีฉลูนพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

เช้า ๓ โมงเศษ มีเจ้านายมาส่งแล้วได้ออกไปที่ตำหนักแพ สั่งพระนรินทรให้บอกคุณสุรวงศ์ดูแลราชการ มีการสิ่งใดให้บอกขึ้นไปบางปอิน แล้วลงเรือโสภณออกเวลา ๔ โมงเช้า ถึงบางปอินบ่าย ๒ โมงครึ่งไปที่ศาลเจ้า แล้วกลับมาดูวิววัดบนเรือนสูงแล้วกินเข้ามุขด้านสระ เย็นข้ามไปวัดดูการแล้วย่ำค่ำกลับ เมื่อจะลงเรือไปวัดนั้นพระยามหามนตรีเอาเกี้ยว ๔ คนหามอย่างจีนมาให้ ได้ขี่ไปจนถึงสพานแล้วลงเรือ กับได้สั่งพระยานุรักษ์ให้คนลงไปเอาต้นโพธิ์ขึ้นมาปลูก

ด้วย วันนี้พระสาสนโสภณกับพระครูพุทธขึ้นมาบางปอิน ด้วยเรือโสรวาร

วันจันทร์ แรม ๑๐ ค่ำ เดือน ๘ ปีฉลูนพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

พระยาอ่างทอง หลวงบำราศเอาของมาให้ ได้พูดกับพระยาอ่างทองเรื่องผู้ร้ายปล้นเมืองสุพรรณ เย็นลงเรือเก๋งข้ามไปวัดขี่เสลี่ยงไปกำลังฝนตกไปถึงโรงพิธี แล้วฝนตกอยู่จนกลับมา ถวายผ้าแล้วจุดเทียนรับศีล แล้วพระสาสนโสภณจุดเทียนไชย ราชาคณะ ๔ องค์ที่สวดพิธีฝนนี้ คือ พระธรรมราชา พระพรหมเทพาจารย์ พระญาณรักขิต พระปริยัติวงศาจารย์ สมเด็จกรมพระและพระยาราชมาด้วย เวลายามเศษสวดมนต์จบแล้วกลับมากินเข้า

วันอังคาร แรม ๑๑ ค่ำ เดือน ๘ ปีฉลูนพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

พระยามหามนตรี นำหนังสือพระอินทรเทพ บอกด้วยผู้ร้ายมาให้ดู ได้สั่งไปให้พระอินทรเทพชำระ และขี่เกี้ยวไปที่ศาลเจ้าและกลับมาดูงิ้วที่พลับพลาอยู่ครู่หนึ่ง กลับมากินเข้า แล้วกลับไปที่โรงพระญวนสวด ทิ้งกระจาดให้เงินทำบุญ ๑๐๐ บาท แล้วเวียนเทียนศาลเจ้าพ่อของที่พระยานรนารถทำ

มาถึงก็ได้ทิ้งกระจาด แล้วทิ้งทานเจ้านายข้าราชการราษฎรในสระแล้ว กลับเข้าไปทิ้งข้างในแล้วไปสวน ค่ำไปที่โรงพิธีฝน แต่ไปขึ้น สะพานใหม่ ตรงโรงพิธีสวดมนต์ จบเวลา ยามเศษกลับ วันนี้พระสาสนโสภณได้สวดกัปปิยกุฎีแล้วกลับลงไปกรุงเทพ ฯ ด้วยเรือนกอินทรีย์ วันนี้ได้รับริโปดทหารมหาดเล็กเฝ้าวังมา ๒ ฉะบับ

วันพุธ แรม ๑๒ ค่ำ เดือน ๘ ปีฉลูนพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

พระยามหามนตรี นำหนังสือ มาแต่ กรุงเทพ ฯ ด้วยเรือนกอินทรีย์มาให้ เป็นหนังสือท้าวนางบอกพระอาการเสด็จยาย และพระองค์แม้นเขียนและในวังสบายดีอยู่ด้วยกันหมด เสด็จยายฝากของมาให้ กับหนังสือท้าวภัณฑสาร บอกมาฉะบับหนึ่ง ว่าด้วยได้รับเงินกำไรโรงกระสาปน์ที่พระไชยยศส่งนั้นแล้ว กับจมื่นวิไชยยุทธบอกริโปดทหารเฝ้าวังมาด้วยฉะบับหนึ่ง เย็นลงเรือขะนูไปทางคลองในสวนขึ้นที่กลางสวนเดินไปดูการพอฝนตกก็กลับ ค่ำไปโรงพิธีสวดมนต์ตามเคย สมเด็จเอาริ้วสระขนานใหญ่ ปีขานโทศก ศักราช ๑๑๙๒ มาให้เป็นกระบวนช้างเล่มหนึ่ง

วันพฤหัสบดี แรม ๑๓ ค่ำ เดือน ๘ ปีฉลูนพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

เวลาย่ำรุ่งไปที่วัดจุดเทียนรับศีลแล้ว ขึ้นไปบรรจุพระเจดีย์แล้วกลับลงมาชักต้นโพธิ์ลงที่ แล้วเลี้ยงพระถวายของไทยทานเล็กน้อยแล้วกลับขึ้นไปดูวิวบนร่างร้านที่บรรจุพระเจดีย์อีก แล้วได้ปิดทองด้วย เวลา ๒ โมงเศษกลับ กินเข้าแล้วนอน เวลาบ่าย ๒ โมงเศษตื่น พระยามหามนตรีนำหนังสือพระยารองเมืองซึ่งมีมาถึงนั้นมาให้ดู ว่าจ่าแผลงไปจับอายุบแขกสัปเยกต์อังกฤษเล่นไพ่ ๓ ใบมาจำตรวน นิวแมนมีหนังสือขึ้นมา พระยารองเมืองตอบไกล่เกลี่ยไปฉะบับหนึ่งแล้ว ส่งตัวแขกกลับคืนไปแล้ว พระวิสูตรสาครดิฐขึ้นมาเที่ยว แล้วแวะมาหาพูดกันอยู่ประมาณครึ่งชั่วโมง แล้วลงเรือขะนูข้ามไปที่สวน ดูการแล้วไปลงเรือ ที่กลางคลอง พายไปแวะบ้านยายศรีวิไลยครู่หนึ่งกลับ วันนี้เวียนเทียนพระเจดีย์ ขึ้นไปดูจุดดอกไม้เพลิงที่พระที่นั่งชั้นสูง แล้วสมเด็จเอารีวกระบวนม้ามาให้

วันศุกร์ แรม ๑๔ ค่ำ เดือน ๘ ปีฉลูนพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

สั่งพระยาราชให้หาทาสที่กรุงเก่า ที่เหนือปีฉลูเบ็ญจศก ๑๒๑๕ ขึ้นไปจะช่วยในการเฉลิมพระชนม์พรรษานั้น แล้วไปที่ศาลเจ้าครู่หนึ่ง กลับมาลงเรือโสภณเออกเวลาเที่ยง ๑๕ มินิต

พอมาถึงบางคูวัด เรือต้องเดินช้า ๆ เพราะกรับรองไฟยุบใส่ไฟสติมไม่ขึ้น แล้วให้เรือนกอินทรีย์จูงไปพอได้แก้กรับ แวะวัดปรมัยยิกาวาศดูการแล้ว ล่องลงไป เรือนกอินทรีย์ไม่ได้จูง ถึงตำหนักแพเวลา ๕ โมงเศษ มีขุนนางพระยาอภัยรณฤทธิ์ พระโทรเลข ราชเศรษฐี แล้วเข้าไปข้างใน

อนึ่งที่บางปอิน รับหนังสือเจ้าพระยามหินทรฉะบับหนึ่ง ส่งความเห็นจะจัดการในสัสดีเร่งเงินมา กับยอดบัญชี ขุนหมื่นคัดขึ้นและไพร่หลวงจ่ายคงกรมส่วยด้วย

กาพย์จดหมายมาว่าด้วยเงินเดือนทหารที่ขาดวันนั้นจะคิดอย่างไรกับเจ้าต่างไม่มีผู้ยื่นบัญชี กรมอดิศรไม่เข้าเวรถึง ๒ วิกจะให้ทำอย่างไร

ได้เขียนตอบฉะบับหนึ่ง เงินเดือนขาดพ้น ๗ วันจึงคิดลด แต่เจ้าต่างให้เบิกไปเดือนหนึ่งก่อนแล้วจึงจะย้าย กรมอดิศรนั้นต้องตามกฎหมาย รับหนังสือพระยาเทพประชุนมาแต่เชียงใหม่ไปรเวต ๓ ฉะบับ

วันเสาร์ ขึ้น ๑ ค่ำ เดือน ๑๐ ปีฉลูนพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

กาพย์มีจดหมายมา ๒ ฉบับ ๆ หนึ่งว่าพระยาภาษมีหนังสือมาขอเบิกเงินเดือนเสมียนให้ ๕ คน กับเสมียนมิศเตออาลบาศเตอขออีกคนหนึ่ง กับทหารแตรนั้นไม่รู้ตัวขาดคิดตั้งเงินเดือนลดไม่ถูก ฉบับหนึ่งว่าทหารยามจับนายแจ้งทหารม้าว่ามีผู้ฟ้อง ว่าลักกระดานไม่มีหมายมาไปขอ ก็จะให้มีประกันกับสัปลุตเตอแนนนายถมบวชไม่มีตัวว่าการ จดหมายตอบ ๒ ฉบับ เรื่องนายแจงจะถามพระยามหามนตรีก่อนกับนายถมบวชให้เปซายันว่าการแทนเหมือนคราวหลวงสรจักร์ฉบับหนึ่งว่าด้วยเสมียนพระยาภาษให้ใช้เสมียนในทหาร ถ้ามีการมากให้มีแต่ ๒ คนแต่รับการทหารด้วย อาลบาศเตอนั้นยอมให้ กับเรื่องแตรกรมอดิศรว่า ได้ยื่นบัญชีแล้ว กับเรื่องไม่เข้าเวรนั้นห้องไม่มีอยู่ให้คิดจัดเสียใหม่ ท่านกรมท่าจดหมายมาว่ามิศเตอร์มูลเลอยอมจะเข้ามาที่พระที่นั่งบรมราชสถิตย์มโหฬาร กับส่งสำเนาคำเตลิกราฟเจ้าหมื่นศรีบอกมาแต่บัตเตเวีย ๒ ฉบับว่าด้วยไปถึงและเขาจะรับวันที่ ๕ จดหมายตอบฉบับหนึ่งนัดให้มิสเตอมูลเลอมาวัน ๕ ค่ำ กับกงซุลฝรั่งเศสมานานแล้วยังไม่ได้มาหาให้มาวันพฤหัสบดี หรือวันศุกร์ก็ได้ คุณสุรวงส์

มีหนังสือมาว่า มิศเตอน๊อกซ์ส่งคำฟ้องกะลินากอมปนีขึ้นมาฉะบับหนึ่ง กล่าวโทษจีนเถ้าแก่แบงว่าทำดีบุกในที่ จะให้หลวงพิพิธภักดีถือตราออกไปเมืองสงขลา ส่งต้นหนังสือมิศ-น๊อกซ์และคำฟ้องกะลินากอมปนีและร่างตรามาด้วย เขียนจดหมายตอบไปฉะบับหนึ่งส่งร่างตราคืนไป จดหมายถึงพระยามหามนตรีเรื่องนายแจ้งทหารฉะบับหนึ่ง กรมพิชิตพระเกษม หลวงเทพราชธาดา จดหมายเรื่องราวเข้ามาขออนุญาตจัดการในศาลแพ่งกลางแพ่งเกษม ๑๒ ข้อ พระเกษมหลวงเทพราชธาดายื่นสารบบเดือน ๔ พระยาศรีเข้ามาอ่านร่างตราถึงพระเทพ พระยาสุจริต และศุภอักษรถึงเจ้าเมืองเชียงใหม่ แล้วยื่นเรื่องราว ขอ พระศิริวงษา เจ้าเมืองหล่มศักดิ์เป็นพระยาด้วย

ออกขุนนาง พระนรินทรบอกด้วยพระยารามกำแหงพระนครเขื่อนขันธ์ ซึ่งไปทำแผนที่บางสพานน้อยกลับเข้ามาด้วยทำมาได้เพียงบางทลุ ต่อนั้นไปถึงเมืองเพ็ชร์ทำไม่ได้น้ำมาก พระยารองเมืองบอกด้วยแขกที่จ่าแผลงจับเขาทำโทษให้ด้วย พระยาโชฎึกยื่นขัดข้องด้วยภาษีเกลือตัวนายอากรกับประกันต่างคนต่างฟ้องให้เอาออก เขียนหนังสือถึงท่านกลางถามด้วยธรรมเนียมหอรัษฎาตัดสินอย่างไร พระศรีกาพสมุดนำหนังสือเจ้าพระยามหินทร ว่าด้วย ขอให้เผาเงินที่หอสัสดี นายเสนอยื่นบัญชีคนคุก พระนรินทรยื่นราย

เดือนภายีผีนร้อยชัก ๓ เดือนแปดหลัง ส่งเงินทำขวัญมโนรถ ลูกน้ำฉายเฉิดฉะบับหนึ่ง กาพย์จดหมายว่าด้วยห้องแอดเดอ-กงและว่าด้วยนายช่วงซายันเมเยอจะเบิกเงินเดือน และพระยานครเขื่อนขันธ์จะขอให้ประกาศ และขอให้นายอาดเปนกอป-ราลด้วย

วันอาทิตย์ ขึ้น ๒ ค่ำ เดือน ๑๐ ปีฉลูนพศก จุล-ศักราช ๑๒๓๙

ท่านกลางมาหาพูดด้วยขัดข้องภาษีเกลือที่พระยาโชฎึกยื่น เขียนหนังสือถึงกาพย์ฉะบับหนึ่ง ให้ตั้งนายอาดลูกพระเพ็ชรชฎาเปนกอปราลตามขอ กับพระยานครเขื่อนขันธ์นั้นให้คงยศอยู่ตามคำสั่งเดิม แล้วกาพย์จดหมายเข้ามาอีกฉะบับหนึ่งว่าด้วยจัดทหารแต่งในการเฉลิมพระชนม์พรรษา และถามด้วยมิวเซียมจะจัดอย่างแต่ก่อนหรือไม่ ได้เขียนหนังสือถึงมิศเตออาลบาศเตอให้คิดจัดการ แต่ไม่อยากจะเชิญฝรั่ง คุณสุรวงศ์จดหมายเข้ามาฉะบับหนึ่ง ว่ากัปตันลอบตัสจะขอเรือไฟไปทำแผนที่ตามลำแม่น้ำป่าสัก จะไปวัน ๕ ค่ำนี้ ได้เขียนตอบไปฉะบับหนึ่งดีแล้ว กรมพิชิตยื่นสารบบศาลฎีกาเดือน ๙ เดิม ๕๐ แล้ว ๖ เรื่องคงค้าง ๔๔ เรื่อง กับกรมภูธเรศยื่นสารบบชี้ขาดและใบสัจ กับหลวงเทพราชธาดายื่นใบสัจเดือน ๙ ด้วย

ออกขุนนาง พระยาจ่าแสนย์ยื่นริโปดเดือน ๘ ความเดิม ๗๑ ใหม่ ๒๕ รวม ๙๖ แล้ว ๓๕ ยังค้าง ๕๘ พระยารองเมืองนำคำปรึกษาลูกขุนเรื่องปล้นบางขุนนนท์มาให้ จดหมายตอบขัดข้องพระยาโชฎึกราชเศรษฐีให้ตำรวจไปให้ รับหนังสือกอลอเนลแอนซันตอบที่ได้หนังสือแต่เจ้าหมื่นศรี พระยานครเขื่อนขันธ์ ยื่นริโปดที่ไปทำแผนที่บางสพานน้อย พึ่งเทศน์ นายเสน่ห์นำหนังสือเจ้าพระยามหินทร บอกเรื่องเลขสมวังหน้าที่ถามไปว่ามี ๘๘๖๓ คน รับหนังสืออาลบาศเตอว่าด้วยการมิวเซียมที่จะไม่เชิญฝรั่งฉะบับหนึ่ง กาพย์จดหมายบอกด้วยทหารที่ไปดูอาการคุณแพมาฉะบับหนึ่ง สมเด็จจดหมายมาแต่กรุงเก่าว่าจะลงมาต่อวันสี่ค่ำ วันนี้ได้ให้คำอนุญาตศาลแพ่งกลาง แพ่งเกษมกับกรมพิชิตไป ความ ๑๒ ข้อ

วันจันทร์ ขึ้น ๓ ค่ำ เดือน ๑๐ ปีฉลูนพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

กาพย์มาพูดเรื่องจะจัดมิวเซียม ได้สั่งไปให้ทำประกาศว่าจะเปิดแต่ไม่เชิญฝรั่งไทยเหมือนครั้งก่อน เพราะฝนมากและของไม่ใคร่ประหลาดอะไร กาพย์บอกด้วยทหารแตรคนหนึ่งเมาเหล้าถือดาบไล่ฟันคนในโรง ได้สั่งให้กรมอดิศรกับกาพย์ชำระ พระยาศรีเข้ามาอ่านบอกพระยาเทพมาแต่เมือง

เชียงใหม่ ๓ ฉะบับ ว่าด้วยไปถึงและสืบความหม่องไป๊และตั้งโปลิศ และความหม่องโพสัญญาทำป่าไม้ ศุภอักษรเชียงใหม่ ๓ ฉะบับ ว่าด้วยจ่ายเงินเดือนข้าหลวงและเก็บเงินค่าตอไม้ ๓ จำนวนเปนเงิน ๖๕๘๖๔ รูเปีย กับได้แต่งคนแต่งช้างรับพระยาเทพและสืบความหม่องไป๊ว่ายางแดงปล้นพ้นที่โปลิศ กับเรื่องหนานดินผู้ร้ายโปลิศเชียงใหม่จับได้ และหนีโปลิศข้างแม่น้ำสะละวินจับได้ ไปขอไม่ให้มา ได้มีหนังสือโต้ตอบกันแล้ว พระยาศรี บอกด้วยหนานด้วงเมืองขุขันธ์ทำเรื่องราวมาฟ้องอ้ายรุ่งทิพเสนา ว่าเดิมมีคนปลอมเปนข้าหลวงไปเร่งเงินส่วย พระยามหาอำมาตย์รู้ได้ ให้จับตัวมาถึงเมืองจำปาศักดิ์ จมื่นทิพเสนาเอาเงินแล้วปล่อยตัวเสีย ได้สั่งให้มีกระทู้ถามทิพเสนา แล้วพระยาศรีย่นคำสารภาพหลวงสุริยามาตย์ด้วยได้ตัดสินให้จำไว้เดือนหนึ่ง และยื่นความเจ้าจำปาศักดิ์ฟ้องหลวงปลัดเมืองเสลำเภาด้วย พระอินทรเทพยื่นริโปดความอำเภอเดือน ๘–๙ แล้ว ๑๖ เรื่อง กับวิ่งราวด้วยฉะบับหนึ่ง สั่ง เจ้าเพ่งนำหนังสือพระยาภาษฝากมาให้เปนหนังสือพิมพ์พระสยามธุรพาหะส่งว่าด้วยการสงคราม ๒ ฉะบับ กับหนังสือแครฮานฉะบับหนึ่งขอให้ลูกรับการต่อไป แล้วมองซิเอออาลเบิศแครส่วนลูกมีมาด้วยฉะบับหนึ่งส่งรูปมาด้วย กับหนังสือแครฮาน และพระยาอับฎงค์ มาถึง พระยาภาษด้วย คนละฉะบับส่งมาให้ดู กับพระยาอับฎงค์มีหนังสือมาว่าด้วยเข้าที่เมือง

สิงคโปร์แพงฉะบับหนึ่ง รับคำเตลิกราฟด้วย ๒ ฉะบับ แล้วได้ส่งหนังสือคอลอแนลแอนซัน ๑ แครฮาน ๑ ลูกแครฮาน ๑ ไปให้พระยาภาษแปล เขียนหนังสือถึงมิศเตออาลบาศเตอให้คัดเรื่องราวเชียงใหม่เป็นไทยให้ฉะบับหนึ่ง จะส่งขึ้นไปให้พระยาเทพประชุนเมืองเชียงใหม่ แล้วเขียนตอบพระยาอัษฎางค์ด้วยเข้าแพงฉะบับหนึ่ง กรมขุนบดินทรยื่นริโปดศาลเดือน ๕-๙ ได้ตัดสินไปแล้ว เก่า ๔ ใหม่ ๘ รวม ๑๒ ยังค้างเก่า ๑๕ ใหม่ ๖ รวม ๒๑ เจ้าพระยาภาณุวงศ์ส่งสำเนาหนังสือแครฮานมีมาเตือน หนังสือตราตั้ง จัดการ เอกซหิบิเช่นและขอให้ลูกรับการต่อไป และส่งรูปลูกมาความเหมือนกับที่พระยาภาษส่ง

ออกขุนนาง พระศรีกาฬสมุดนำหนังสือเจ้าพระยามหินทรขัดข้องด้วยมหาดเล็ก ๔ เวรไม่นำเงินราชการมาส่ง ให้เครื่องยศถาดหมากคนโททองเสื้อผ้า พระยานครเขื่อนขันธ์นายเสน่ห์ นำหนังสือเจ้าพระยามหินทรบอกด้วยเรื่องเลขสมวังหน้าบอกเกณฑ์เหมือนกันฉะบับหนึ่ง พระยาอาหารจดหมายบอกด้วยขายเข้าระบาทว์ กรมช้างบอกด้วยพระเสวตวิสุทธิเทพาเจ็บ กาพย์ส่งริโปดและประกาศการมิวเซียมอาลบาศเตอตอบด้วยจะคัดเรื่องเชียงใหม่ เขียนหนังสือถึงเจ้าพระยาภาณุวงศ์ด้วยการปิดเข้าที่เสียเปรียบ สวดมนต์หล่อพระชนม์พรรษาที่อาภรณ์พิโมขวันนี้

วันอังคาร ขึ้น ๔ ค่ำ เดือน ๑๐ ปีฉะลูนพศก จุล-ศักราช ๑๒๓๘

พระเสวตวิสุทธิเทพาตายเมื่อคืนวานนี้ ๘ ทุ่ม เวลาเช้า ๒ โมงออกไปหล่อพระชันษา กรมพิชิตอ่านตัดสินความแล้วท่านกรมท่ามาหาพูดเรื่องปีดเข้า ตกลงเปนไทยให้ออกได้ด้วย เพราะคนที่ค้าขายไม่มาก แล้วคัดสำเนาหนังสือสิเกรตรีอินเดีย ตอบด้วยความหม่องไปว่า เปนธุระของฟอเรนออฟฟีศที่เมืองลอนดอน แล้วเขาจะเอาเปนธุระไม่ได้ เปนสำเนาอาลบาสเตอแปลฉะบับหนึ่ง มาจากกงซุลอังกฤษคัดไว้กับบัญชีเงินใช้สอยในกรมท่าเดือนละ ๑๐ ชั่ง จำหน่ายปีชวดปีกุญ กับค่าเรือนตะเกียงด้วย พระยาศรีเอาบอกเมืองเชียง-ใหม่ ซึ่งว่าด้วยสัญญาหม่องโพทำป่าไม้ กับเรื่องหนานดินที่พระยาเทพมีหนังสือโต้ตอบนั้นมาอ่านให้ฟังอีก พระยามหามนตรี เอาคำอ้ายรุ่งทิพเสนา รับสารภาพ เรื่องปล่อยคนที่ปลอมเปนข้าหลวงมาให้แล้ว พระยาศรีอ่านบอกท้าวด้วงเมืองขุขันธ์ที่ฟ้อง กับว่าได้ไปถามพระยามหาอำมาตย์ได้ความว่า ได้มีหนังสือไปให้ทำโทษที่เมืองอุบล แต่จมื่นทิพเสนาปล่อยเสีย คุณสุรวงศ์มีหนังสือไปรเวตมาฉะบับหนึ่ง ว่าด้วยการขุดคลองแล้วทำริโปดการที่จะขุดมาด้วย เขียนตอบไปฉะบับหนึ่ง แล้วเขียนถึงมิศเตออาลบาสเตอถามด้วยเรื่องสิเกรตรีอินเดียตอบมาด้วยไม่เปนธุระนั้นฉะบับหนึ่ง กับเรียก

หลวงนายทั้ง ๔ มาสั่งให้ไปชำระเงินราชการเสีย แต่หลวงนายเดชยื่นเรื่องราวว่าเงินราชการจำนวนปีวอกเก็บมาแล้ว แต่ไฟไหม้บ้านเสียหมดไม่มีตัวจะใช้ แต่เลขในตัวนั้นเก็บได้ปีละ ๒ ชั่ง ๑๖ ตำลึง ๑ บาท ตั้งแต่ปีวอกมา พอเป็นกำลังได้ใช้สอย ขอทั้งเลขสมปีวอก เลขในตัว ๕ จำนวนจะไม่ส่ง

ออกขุนนาง พระนรินทรนำหนังสือคุณสุรวงศ์มายื่นว่าด้วยพระยาดำรงค์สุจริตจางวางเมืองระนอง ขอทำภาษีดีบุกเมืองหลังสวนที่เหมืองคลองโรงกรวง แต่จะขอภาษีฝิ่น สุรา บ่อนเบี้ย ค่าน้ำรวมด้วย แล้วส่งเรื่องราวนั้นเข้ามากับหนังสือด้วย เซ็นใบสั่ง ๔ ฉะบับ ฎีกา ๔ ฉะบับ พระยาจ่าแสนย์อ่านตราถึงพระยานุภาพไตรภพให้ชำระ พระศิริภักดีและหลวงปลัดที่ส่งเสบียงวัดถาตามเจ้าเมืองมโนไพรฟ้องมากับบอกเรื่องทิพ-เสนาไปด้วย พระยารองเมืองบอกด้วยเจ๊กตายเรื่องหนึ่ง กับยื่นคำปรึกษาเรื่องปล้นบางขุนนนท์ พระยาพิพัฒลาไปชำระผู้ร้ายเมืองนนท์ เวลาเกือบทุ่มไฟไหม้ที่บางขุนพรหม กาพย์จดหมายมา ๒ ฉะบับ เป็นรีโปตทหารขาดไฟไหม้ฉะบับหนึ่ง อีกฉะบับหนึ่งหลวงสรสิทธิ์ทำเรื่องราวมาให้มาให้ยื่นว่าด้วยม้าหายเห็นที่บ้านเกษมสันต์ไปขอไม่ให้ กับพระอินทรเดชนำเรื่องราวมายื่นที่กาพย์กล่าวโทษว่าหลวงสรสิทธิ์ยืมม้าไปวิ่งแล้วไม่ส่งจนบัดนี้

วันพุธ ขึ้น ๕ ค่ำ เดือน ๑๐ ปีฉลูนพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

พระยารองเมืองยื่นจำนวนไฟไหม้เมื่อวานนี้ ว่าไหม้บ้านนายพันเรือนแพอยู่หน้าวัดสามพระยา ต้นไฟอ้ายวุ่นทาสเติมน้ำมันปริกโตรเลียมแล้วตะเกียงหกไฟจึงลุกขึ้นติดฝาเรือน ไหม้เรือนฝากระดานเครื่องสับสามห้อง ๔ หลัง ครัวไฟเครื่องผูก ๒ ห้อง ๑ หลัง รวม ๕ หลัง พระอินทรเทพยื่นอีกฉะบับหนึ่งความคล้ายกัน จดหมายถึงท่านเล็กส่งเรื่องราวหลวงสรสิทธิ์ กับเรื่องราวพระอินทรเดชไปชำระ พระยาภาษส่งคำแปลหนังสือกอลอแนลแอนซันฉะบับหนึ่ง หนังสือแครฮานฉะบับหนึ่ง กับลูกแครฮานฉะบับหนึ่ง กับคำเตลิกราฟเจ้าหมื่นศรีบอกมาว่าการสำเร็จ ๒ ฉะบับ พระวุฒิการยื่นความปาราชิกสมีแจ้ที่รับเปนสัตย์ ได้ตัดสินไปให้เฆี่ยนผู้ชาย ๖๐ ส่งเปนไพร่หลวงมหันตโทษ ผู้หญิง ๓๐ ส่งเปนไพร่หลวงโรงสี พยานรางวัดให้เลิก เพราะเพิ่งเปนกัน ๒ หนเร็วนักไปให้คำตัดสินที่พุทธมณเฑียร มิศเตอมูลเลอกงซุลสวิดเดน นอร์เวย์ เข้ามารับเอกซกวาดเตอในพระที่นั่งบรมราชสถิตย์มโหฬาร มีตำรวจ และทหารมหาดเล็ก แต่งเต็มยศกรมท่าอิฟนิงเดรส

พระนานายื่นภาษีในคลังสินค้าจำนวนปีฉลู

ออกขุนนาง พระยาศรีอ่านบอกเจ้าพรหมเทวาเมือง อุบล ๓ ฉบับ ๆ หนึ่งว่าได้ตรวจด่านทาง และสืบข่าวนักองค์วัดถา ฉบับหนึ่งบอกด้วยเจ้าอุปราชตาย ฉบับหนึ่งว่าพระยาวิชิตศักดา ขุนนางเขมรเข้ามาสามิภักดิ์ ส่งตัวเข้ามา ถามเป็นคำให้การว่านโรดมใช้ไปรบพระยาราชเดชะแล้วกลับมาว่าเข้ากับวัดถา จึงหนีมา

ชาติสุรินทรยื่นริโปดความกรมกระลาโหม

พระไพรัชนำหนังสือราชการในกรมท่าซึ่งมีไปมา

ไปพุทธมณเฑียรทำบุญวันสิ้นพระชนม์แม่เพย มีสมเด็จกรมพระเสด็จมาด้วย ได้พูดด้วยเรื่องพระยาจางวางเมืองระนองขอทำภาษีดีบุกเมืองหลังสวน เรื่องเจ้าพระยามหินทรเผาเงินที่หอสัสดี แล้วเรื่องเมืองปราจิณน้ำท่วม เวลายามนานกลับ

อาลบาศเตอตอบด้วยเรื่องสิเกรตรีอินเดียว่า ควรจะรอฟังพระยาเทพก่อน

กาพย์จดหมายมาว่าการมิวเซียมอาลบาศเตอรับแต่ห้องสัตว์ห้องเดียว ทำมากกลัวจะเจ็บด้วยไม่สบาย นอกนั้นกาพย์จัดกอมมิตี ๓ คน แล้วเอาทหารอินเยอเนียเผ้าจัดการเผ้ายามด้วย กับสูบน้ำมี ๓ สูบ แต่ไม่มีสายขอสั่งสายอีก ๓ สาย ซื้อสูบอีก ๒ สูบ กับความนายแนบทหารแตรถือดาบนั้นเป็นสัจ และทำโทษแล้ว

วันพฤหัสบดี ขึ้น ๖ ค่ำ เดือน ๑๐ ปีฉลูนพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

เงินเมียพระวรภัณฑ์มายื่นเรื่องราวมรดกสารพัดช่างคนเก่าซึ่งเป็นพี่ชาย ในเรื่องราวเป็นคำตัดฟ้องว่าเป็นผู้หญิงเคยอยู่แต่ในวังไม่เข้าใจในความ เซ็นคืนไปไม่รับ เพราะเรื่องนี้ฟ้องซับซ้อนกันถึง ๒ ชั้น แล้วผัวก็มิให้ช่วยคิดกันเถิด

โนรี เมียหลวงพิพิธอภัย บุตรพระยามหานุภาพทำเรื่องราวมาขอเงินค่าตัวเลขที่พระยามหานุภาพใช้เสีย เป็นเงิน ๘ ชั่ง ๑๐ ตำลึง

เขียนหนังสือถึงกาพย์ฉะบับหนึ่ง ยอมให้ตั้งกอมมิตีและสูบที่จะซื้อต้องรักษา

กงซุลฝรั่งเศสคนใหม่มาหา

กรมพิชิตทำบัญชีทาสที่ไปถามปากคำมาให้

รับหนังสือท่านกรมท่าฉะบับหนึ่ง ว่ากงซุลอเมริกันไปหาว่าสุลต่านเมืองบอเนียวมีหนังสือมา กงซุลจะขอเข้ามาให้กับมือเอง แล้วส่งสำเนาเป็นหนังสืออังกฤษ ท่านกรมท่าแปลเป็นไทยกำกับมาให้ด้วยฉะบับหนึ่ง กับเมื่อก่อนกงซุลได้มีหนังสือถามด้วยการจะตั้งกงซุลเมืองวอชิงตัน ที่พูดไว้จะตกลงอย่างไรส่งสำเนามาด้วยแล้ว

จดหมายตอบไปฉะบับหนึ่ง ด้วยการที่กงซุลจะนำ

มาให้เองนั้นก็ไม่มีข้อขัดข้องสิ่งไร แต่จะเกี่ยวข้องกับวิลันดาห้ามหวงบ้างหรืออย่างไรก็ไม่รู้ให้สืบเสีย ถ้าไม่เกี่ยวข้องให้มาวัน ๑๐ ค่ำ แต่เรื่องตั้งกงซุลนั้นไม่มีประโยชน์อะไรเปนแต่เอเยนต์ฟังราชการเท่านั้น ให้ปรึกษาสมเด็จเจ้าพระยาเสียท่านจะเห็นอย่างไรได้ตอบไป กับจดหมายตอบเจ้าพระยามหินทรด้วยยอมให้ช่างเงินไปเผาเงินที่หอสัสดี แต่รายส่งเงินนั้นเผาแล้วให้มาส่งหอรัษฎา

ออกขุนนาง พระยาศรีอ่านบอกเมืองนครนายก ๔ ฉะบับ ๆ หนึ่งน้ำฝนต้นเข้า น้ำยังน้อยเข้าเกวียน ๑๑ ตำลึง ฉะบับหนึ่งจับกระบือไม่มีหนังสือพิมพ์และเดินทาง ฉะบับหนึ่งจะขอให้คนออกตรวจตรา จับคนจรที่ไม่มีหนังสือเดินทาง และเจ้าหมู่และข้อมือขาวจะขอไว้เปนเลขคงเมือง ได้สั่งไปว่าถ้าคนไม่มีหนังสือแต่สักแล้วให้ไล่เลียงดู ถ้าปรกติแล้วให้ปล่อยไป ถ้าข้อมือขาวควรคืนหมู่ให้คืนถ้าพอสมควรจะให้ ฉะบับหนึ่งว่าด้วยพี่น้องฆ่ากันตาย กับบอกเมืองฉะเชิงเทราว่าด้วยผู้ร้ายปล้นฉะบับหนึ่งให้พระยาจ่าแสนย์ชำระทั้ง ๒ ราย

พระนรินทรนำหนังสือสมเด็จเจ้าพระยามาให้ว่านายชิตนั้น เดิมได้ทำจดหมายไปฟ้องพระยาเวียงในว่าฝากเงินไปทำดอกเบี้ยนานแล้วไม่ให้ ๓ ครั้ง ท่านได้เรียกพระยาเวียงในมาว่าเปนการปราณีปรานอม ที่พระยาเวียงในจะรับว่าจะใช้เงินนั้นหามิได้

พระยารองเมืองเอาคำให้การผู้ร้ายตีเจ๊กตายมาให้ สั่งให้ขึ้นลูกขุน

สั่งความปลัดเมืองเสลำเภาให้

กรมเจริญเอาบัญชีเกณฑ์แต่งเฉลิมพระชนม์พรรษามาให้

ลงไปเยี่ยมประชวรเสด็จยาย วันนี้สุขุมาลย์เจ็บท้องลงไปอยู่จนรุ่ง

วันศุกร์ ขึ้น ๗ ค่ำ เดือน ๑๐ ปีฉลูนพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

เช้าอยู่เรือนสุขุมาลย์ แล้วกลับขึ้นมากินเข้าหน่อยหนึ่งแล้วกลับลงไป สมเด็จกรมพระเข้ามาด้วย เวลาเช้า ๓ โมง ๒๑ นาทีออกเป็นผู้หญิง กลับขึ้นมาจดหมายถวายเสด็จที่วัดให้ท่านทรงทำดวง แล้วนอนกลางวันหน่อยหนึ่ง ออกไปห้องเขียวได้รับดวงเสด็จที่วัดประทานมาว่าดี

พวกกอมมิตีจัดมิวเซียมจดหมายเข้ามาฉะบับหนึ่ง ขอของเอกซหิบิเชนฝรั่งเศสตั้งมิวเซียมก่อน

ออกขุนนาง พระยาศรีอ่านบอกเมืองพรหมว่าตั้งตำบลโคกระบือขึ้นอีกตำบลหนึ่ง เก่าใหม่เป็น ๔ ตำบล กับอุทธรณ์เรื่องวิวาทกันแก้ความมาด้วย แล้วยื่นหนังสือเรื่องเลข

วันเสาร์ ขึ้น ๘ ค่ำ เดือน ๑๐ ปีฉลูนพศก จุล–ศักราช ๑๒๓๙

ไปเลี้ยงพระตักบาตร์น้ำผึ้ง พระดิฐการยื่นสารบบความกรมท่าเดือน ๔ ความเดิม ๔๐ ใหม่ ๑๖ รวม ๕๖ นั้น ความส่งตามกระทรวง ๖ ชำระแล้ว ๑๘ รวม ๒๔ คง ๓๒

รับคำโทรเลขเมืองสมุทว่า เจ้าพระยาภาณุวงศ์กลับขึ้นมาเมื่อเช้านี้ แต่วังหน้ามาแต่คืนนี้แล้ว

จดหมายถวายสมเด็จฉะบับหนึ่ง สั่งให้พนักงานช่างเงินไปเผาเงินที่หอสัสดี

ตัดสินความพระยาเวียงในฉะบับหนึ่ง ตามคำลูกขุนเวียงในชนะ เซ็นใบสั่งฉะบับหนึ่ง ฎีกา ๔ ฉะบับ

ออกขุนนาง พระนรินทรมาบอกว่าคุณสุรวงศ์สั่งมาว่าสมเด็จเจ้าพระยาขอให้เอาคนโทษเมืองระนองไปจำคุก (ดูเหมือนราชบุรี) ด้วยในคุกนี้คนมากนัก

วันอาทิตย์ ขึ้น ๙ ค่ำ เดือน ๑๐ ปีฉลูนพศก จุล-ศักราช ๑๒๓๙

พระยาอภัยรณฤทธิ์ พระยามหามนตรี ถวายคำให้การจมื่นทิพเสนารุ่ง แล้วพระยามหามนตรีนำจดหมายบอกด้วยทหารแตรมหาดเล็กคนหนึ่งกับทนาย พระยาเพ็ชรชฎา ทาสพระองค์ชิต วิวาทฟันกันยังถามอยู่

กรมภูธเรศเอาความมรดกอำแดงเพงมารดา จีนแสง

หม่อมเจ้านวลจันทร์โจทย์ ทิม จำเลยมาให้อ่านแล้วตัดสินไป เย็นไปเรือนสุขุมาลย์ทำขวัญ มีสมเด็จกรมพระและเจ้านายทั้งปวง และเจ้าพระยาภาณุวงศ์และขุนนางพี่น้องข้างสมเด็จองค์น้อยมาหมด เมื่อเวียนเทียนแล้วได้ให้สมเด็จเจ้าพระยาภาณุวงศ์ เจ้าพระยาศรีพิพัฒมาเจิมด้วย

ออกขุนนาง ไม่มีราชการอะไร ได้จดหมายถึงสมเด็จด้วยนายเสน่ห์มาว่า ๆ วันนี้ไม่ได้รับเงินเพราะพนักงานเผาไม่ไปให้ท่านกำชับกันเสีย พระพิเรนทรยื่นสารบบความนครบาลเดือน ๔ ความเดิม ๒๙๙ ใหม่ ๘ รวม ๓๐๗ เรื่อง แล้ว ๑๐ เรื่อง คง ๒๙๗ เรื่อง กับสมุดสารบบความเก่าครั้งเคาน์ซิลที่รับไปเดือน ๔ ปีกุญสัปตศก ได้ชำระถึงเดือน ๘ ปีฉลูนี้ ความเดิม ๔๕๑ จำหน่าย ๒๒๗ งดชำระ ๑๗ คงชำระ ๒๐๗ เรื่อง กับในระหว่างนั้นฟ้องประทับใหม่และยื่นเรื่องราว และหัวเมืองส่งความ ๒๗๓ เรื่อง จำหน่าย ๑๗๙ งด ๒ คงชำระ ๙๒ เรื่อง

กาพย์จดหมายมาฉบับหนึ่ง ว่านายด้วน บุตรพระวิจิตรโปรโวตกอมปนีหนึ่ง เมาเหล้าขังแล้ว กับพระวรภัณฑ์นายขุนทองซายันป่วยหลายวันแล้ว ขอบาแรกซายันมาช่วยการคลังจ่ายของกับเรื่องทหารวิวาทที่ท่าเตียนด้วย

เจ้านิลเขียนหนังสือมายื่นว่า ได้ไปอยู่บ้านใหม่วันนี้ขอรื้อฉางไปด้วย

วันจันทร์ ขึ้น ๑๐ ค่ำ เดือน ๑๐ ปีฉลูนพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

พระยาราชมาหานำบัญชีทาสกรุงเก่า และบัญชีจองนาคลองนครเนื่องเขตต์ที่ราษฎรรับใบจองไปแล้วมาให้ กับสรรเพธนำที่ใส่บุหรี่กับที่สำหรับเขี่ย ทำด้วย ทองลงยา ที่สั่งให้ทำมาให้ด้วย

คุณสุรวงศ์มาหา พูดเรื่องขุดคลอง และเรื่องนา เรื่องเชียงใหม่ เรื่องบ้อม เรื่องตึกดิน แล้วเซ็นใบสั่งเงิน ๒ ฉะบับ สมเด็จกรมพระจดหมายบอกด้วย อากรสุรา อากรบ่อนเบี้ย เมืองหลังสวนว่ามีจีนรับทำ แต่ค่านานั้นพระอิศราทำ ๕ หัวเมือง ปีละ ๑๑๐ ชั่ง ซึ่งพระยาดำรงค์สุจริตแยกแต่เมืองเดียว เงิน ๘ ชั่ง นั้นน้อยนักสงสัย

ออกขุนนางไม่มีราชการสิ่งไร พระชลธารนำหนังสือพระยาวิเศษเมืองฉะเชิงเทราว่าด้วยจะขอขุดคลองแต่บางไผ่ไปธารวังเย็นทาง ๔๐๐ เศษ กับสมุดเป็นแผนที่จองนาคลองนครเนื่องเขตต์ด้วย

ได้สั่ง จมื่นทิพ เสนาให้ บอก พระยา มหามนตรีให้ จ่ายผ้พายให้พระมหาสงครามนายงานทำตึกดิน ๑๐๐ คน ให้กรมเจริญทำรากพระปรางค์ และพระอุโบสถวัดเทพศิรินทร ๒๐๐ คน

วันอังคาร ขึ้น ๑๑ ค่ำ เดือน ๑๐ ปีฉลูนพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

พระชลธารเอาแผนที่ที่จะขุดคลองใหม่แต่ปลายคลองบางไผ่ไปถึงธารวังเย็น ซึ่งคิดกับพระยาวิเศษฦๅไชยมาให้ดู ได้เขียนหนังสือถึงคุณสุรวงศ์ฉะบับหนึ่ง ส่งต้นหนังสือพระยาวิเศษมีมาไปให้ดู แล้วให้พระชลธารเอาแผนที่ไปให้ดูด้วย กับรายคลองที่จะขุดแขวงเมืองนครเขื่อนขันธ์ ที่พูดกันเมื่อวานนี้นั้นให้เจ้าเมืองเขาเข้ามาพบด้วย

รับจดหมายกาพย์ ๒ ฉะบับ ว่าคลังคืนฎีกาเบิกเงินเพราะประทับตราไม่ลงผู้รับพระบรมราชโองการ แต่เดิมพระยาภาษก็ไม่ได้ลง ฉะบับหนึ่งว่าหลวงสรจักรที่ลาไปรักษาบิดานั้นได้เกณฑ์ให้มาแต่งในการเฉลิมพระชนม์พรรษาก็รับจะมาแล้วๆ บิดพลิ้วเสียไม่มา ให้ไปตามก็ไม่พบ ว่าไปอยู่บ้านล่าง ได้เขียนหนังสือถึงพระยาธรรมจรรยาฉะบับหนึ่ง ถามด้วยเรื่องหลวงสรจักรและให้ว่ากล่าวเสีย แล้วเขียนตอบกาพย์ฉะบับหนึ่ง ว่าที่คลังไม่รับฎีกานั้นชอบแล้ว ถึงพระยาภาษก็เคยลงผู้รับพระบรมราชโองการเสีย กับเรื่องหลวงสรจักรนั้น ได้จดหมายถามพระยาธรรมจรรยาไปแล้ว แต่คนที่เกณฑ์นั้น ถ้ารับไว้แล้วไม่มาทำการให้เกาะมาทำการอย่าให้ไปบ้านจนสิ้นการ

คุณสุรวงศ์จดหมายเป็นไปรเวตเข้ามาฉะบับหนึ่ง ว่าด้วยการทำแผนที่ปากน้ำ ขอให้กรมท่ารับคนไปทำตามกรม

ได้จดหมายถึงท่านกรมท่าให้เป็นธุระ รับคนไปทำแผนที่จนสิ้นเขตต์เมืองสมุทเแขวงกรมท่า พระยาจ่าแสนย์อ่านตราถึงพระยาคทาธร ว่าด้วยมีบอกมาด้วยพวกวัดถาหนีเข้ามาใกล้เขตต์แดนเรานั้น ถ้าเข้ามาในเขตต์แดนให้จับตัวให้ได้ และให้กำชับหัวเมืองเราอย่าให้ส่งเสบียงและลูกดินกับพวกวัดถา กงซุลอเมริกันมาหานำหนังสือสุลต่านเมืองบอเนียวมาให้เป็นหนังสือมลายูกับคำแปลเป็นอังกฤษ จมื่นวิชิตเอาที่สำหรับใส่บัสตันบีนแคตลิง ทำในกรุงเทพฯ นี้ราคาอันละ ๔๐ บาท ใช้ได้ดีทีเดียว

ออกขุนนาง พระยาศรีอ่านบอกพระพรหมบริรักษ์ว่าได้ตัวผู้ร้ายมาชำระบ้างได้ของกลางแล้วยังสืบจับตัวอยู่อีก กับกรุงเก่าบอกน้ำฝนต้นเข้าลงมาฉบับหนึ่ง พระโบราณลงมาหาด้วย แล้วพระยาศรีบอกว่าพระยาวิชิตศักดาเขมรที่มาสามิภักดิ์นั้น จะขอออกไปตั้งทำมาหากินอยู่ที่เมืองพระตะบองด้วยพี่น้องมีอยู่ที่นั้น ได้สั่งให้ทำหนังสือให้ไปเหมือนพระยาวิชิตณรงค์ กาพย์จดหมายเข้ามาว่า จะจัดโรงเลี้ยงน้ำร้อนในการเฉลิมพระชนม์พรรษาให้คนที่มาดูมีวเซียม ขอรูปต่าง ๆ ไปแต่งด้วย

วันพุธ ขึ้น ๑๒ ค่ำ เดือน ๑๐ ปีฉลูนพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

หลวงพินิตนำหนังสือเจ้าหมื่นศรีมาให้ฉบับหนึ่ง มี

มาแต่บัตเตเวียบอกด้วยไปถึง และให้ผู้ว่าการกงซุลไทยมี หนังสือถึงสิเกรตรีเกาวนาเยเนอราลๆ ตอบนัดวันรับ คัดสำเนาส่งเข้ามาด้วย

ออกขุนนาง พระยาศรีอ่านบอกเมืองอ่างทองน้ำฝนต้นเข้า เข้าเกวียนละ ๑๐ ตำลึง เมืองนครสวรรค์บอกมาด้วยอีกฉะบับหนึ่ง เข้าเกวียนละ ๖ ตำลึง ๒ บาทเมืองฉะเชิงเทราบอกมาอีก ๓ ฉะบับ เป็นน้ำฝนต้นเข้าฉะบับหนึ่ง เข้าเกวียนละ ๘ ตำลึงฉะบับหนึ่ง บอกด้วยพร้อมกันกับข้าหลวงสวดมนต์เลี้ยงพระปากคลองนครเนื่องเขตต์ แล้วให้ราษฎรจองนาฉะบับหนึ่ง ขอหลวงมหาดไทยเป็นยกระบัตร แล้วเซ็นฎีกาเงิน ๔ ฉะบับ สมเด็จกรมพระจดหมายเข้ามา ๒ ฉะบับๆ หนึ่งเห็นด้วยที่ควรจะมีการเพิ่มในวัน ๔ ค่ำอีกวันหนึ่ง ฉะบับหนึ่งว่าด้วยพระยาทิพมณเฑียรมาทูลว่าวัน ๑๑ ค่ำ มีเสียงผู้หญิงร้องกรีดขึ้นที่หลังพระที่นั่งอิศเรศกับโรงช้าง ครั้นให้คนไปดูพบผู้หญิงมีแผลแล้วว่าผู้ชายฟัน จับตัวผู้ชายได้เป็นหม่อมราชวงศ์ในทหารมหาดเล็ก วังหน้าจึงให้พระยาทิพมณเฑียรมาทูล สมเด็จท่านทรงสั่งให้หลวงสรสิทธิ์ไปรับตัวมาแล้ว

วันพฤหัสบดี ขึ้น ๑๓ ค่ำ เดือน ๑๐ ปีฉลูนพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

เวลาบ่ายโมงออกไปอมรินทร พระพิมลธรรมเทศนา

รัตนสูตร์ เจ้าหมื่นศรีสรรักษ์มาแต่บัตเตเวียมาหา จดหมายคำที่โต้ตอบกับเกาวนาเยเนอราล และคัดกอปี้หนังสือสิเกรตรี-เกาวนาเยเนอราลตอบ ท่านกรมท่ามาให้ด้วย พูดอยู่จนบ่าย ๒ โมง แล้วไปที่ดุสิดาภิรมย์ดูการที่แต่งทั้งปวง พวกญวนนายกองเอาดอกไม้ธูปเทียนมาให้ แล้วกลับไปที่ราชฤดีพวกจีนเจ้าภาษีเอาของมาให้ เสมอใจกับหลวงโกษากลับมาแต่เมืองภูเก็ตมาหาได้สั่งให้เข้าไปข้างใน กลับเข้าไปข้าง ใน เจ้าคุณทั้งปวง และคุณเหญิงพัน และ เจ้าจอมมารดาเอม และคนทั้งปวงเอาดอกไม้มาให้ แต่มารายกันนั้น ๒ วันมาแล้ว เสมอใจเข้ามาหาได้พูดกันเรื่องเมืองภูเก็ต และเรื่องภาษีดีบุกเมืองหลังสวนที่พระยาดำรงสุจริตยื่น

เวลาย่ำค่ำออกไปอมรินทร ถวายไตรพระ ๖๐ แล้วสวดมนต์ ไปนั่งพูดกับวังหน้าและเจ้านาย งานคราวนี้ให้มีโหรบูชาพระเคราะห์ด้วย สวดมนต์จบแล้วออกไปที่เก๋งวรราชสภา-ภิรมย์ พูดกับท่านเสนาบดีและขุนนางผู้น้อยทั้งปวง แล้วขึ้นรถไปดูไฟ ออกประตูวิเศษไชยศรี เลี้ยวบ้อมเผด็จดัสกรไปลงถนนเจริญกรุง เลี้ยวถนนเฟื่องนคร กลับมาลงบำรุงเมืองกลับเข้ามาในวัง หยุดรถจุดดอกไม้ซุ้มสมเด็จกรมพระหน่อยหนึ่ง แล้วกลับมานั่งในสนามหญ้า แล้วเข้าไปข้างใน

อนึ่งเมื่อกลับมาพระญวนทั้งปวงทำหนังสือมายื่น จะขอสวดให้พรในการนี้แต่ไม่ได้ยอมให้สวด

อนึ่งงานคราวนี้ ทางบกมีไฟมากกว่าทุกปี แล้วมีการเล่นต่าง ๆ รอบวังด้วย

วันศุกร์ ขึ้น ๑๔ ค่ำ เดือน ๑๐ ปีฉลูนพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

เวลาเช้า ๒ โมงออกไปอมรินทรสรงมุรธาภิเศกแล้วเลี้ยงพระ พระฉันถวายของไทยทานแล้ว กลับมาข้างในเวลาเช้า ๔ โมงเศษ เปลี่ยนเมียพระยาภาษเอาคาถาปักด้วยผ้ามีครอบกระจกมาให้คาถาว่า ---

เมียพระยาศรีเอาแหวนหัวนกหงิมประดับเพ็ชร์มาให้วงหนึ่งกับของพระนายศรีฝากมาให้ได้มาแต่บัตเตเวียผ้าห่มสก๊อต ๒๐ ผืนเกือกสลิบเปอ ๑๕ คู่ เมียหลวงพินิตให้หีบโมรารีมนาก

เวลาเที่ยงออกไปพระที่นั่งอนันตสมาคม แต่งเต็มยศทหารมหาดเล็ก ขุนนางเข้าเฝ้าเสบชั้นแล้ว กรมหลวงวรศักดาอ่านคำให้พรแทนเจ้านาย เจ้าพระยาธรรมาอ่านแทนขุนนางมิศน๊อกซ์อ่านแทนกงซุลทั้งปวงแล้ว เราสปีชตอบ จบแล้วให้คำสปี่ชสมเด็จเจ้าพระยาแล้วกลับมาไพศาลทักษิณ ท่านใหญ่อ่านคำให้พรแทนเจ้านาย ท้าววรจันทร์อ่านแทนข้าราชการ แล้วแจกเงินคนแก่ข้างใน ๑๒ คน ๆ ละ ๑๐ ตำลึง ผ้าคนละสำรับ แล้วออกไปอมรินทรแจกข้างหน้าอีก ๑๓ คนแล้วกลับ

เจ้าพระยาภาณุวงศ์เอาซองบุหรี่ซิกาเรตประดับเพ็ชรลงยามาให้ซองหนึ่ง กรมนเรศให้เข็มผ้าผูกคอ เพ็ชรเป็นรูปเถาองุ่น ๑ พระวิสูตรสาคร ม้าทองแดง ๒ ตัว สำรับตั้งม้ากระจก ๑ กับหนังสือให้พร ลูกสาว ๓ คนให้ปี่นแคตลิงสำหรับใส่บุหรี่ ๑ อาลบาศเตอให้รูปแผ่นเล็ก ๆ เป็นรูปสะเคตเมืองจันทบุรี และเกาะต่าง ๆ ที่ฝั่งทะเลตะวันออกหลายแผ่น มิศเตอไปรเยอให้หนังสือเป็นคำโคลงไทยฉบับหนึ่ง พระยากระสาปน์ให้เครื่องตั้งหน้ากระจกเป็นรูปกาไหล่ทองนั่งเก้าอี้ดูลูกโลก ๑ พระยาภาษให้ถ้วยโมรา ๔ ใบ จานรองปี่น ๑ ทั้งสำรับ เจ้าหมื่นเสมอใจเป็นปี่น ๒๑ ตัน สำหรับใส่บุหรี่ ๑ เจ้าหมื่นศรีที่ใส่หมึกเครื่องเงิน ๑ หลวงพินิตสมุดรูป ๑ มองซิเออยุเกอเป็นที่ตั้งกลางโต๊ะจานกาดและขวดปักดอกไม้ ๑ สั่งเงินให้เจ้าพระยาภาณุวงศ์ช่วยในการมิบอล ๕๐ ชั่ง คุณแพเอาไปให้เวลาย่ำค่ำออกไปอมรินทร จุดเทียนบูชาพระแล้วเวียนเทียนพระที่นั่งทั้ง ๒ หมู่ เจ้านายมาเลี้ยงโต๊ะชั้นล่าง วังหน้ามาช้าหน่อยหนึ่งแต่งเต็มยศตำรวจยามเลิก สมเด็จกรมพระให้แหวนเพ็ชรเม็ดเดียววงหนึ่ง ท่านกลางซองบุหรี่อย่างเจ้าพระยาภาณุวงศ์ ท่านเล็กเข็มเพ็ชรปักผ้าผูกคอหนึ่ง เทวัญหีบเขียนหนังสือมีเครื่องอัดในตัวด้วย ๑ เวลายามเศษใส่เสื้ออีฟนิงเดรสตราจุลจอมเกล้าไปลงเรือโสภณเที่ยวดูไฟ ล่องลงไปจนถึงห้างบอเนียวกัมปนี กลับขึ้นมาแวะที่บ้านเจ้าพระยา

ภาณุวงศ์ทักทายปราสัยคนยุโรปที่มาบอลแล้ว กลับเวลา ๕ ทุ่มเศษ แล่นขึ้นไปทางบนจนถึงบางลำภู กลับเวลา ๒ ยาม คราวนี้สมเด็จเจ้าพระยาจุดไฟเป็นไลท์เฮาส์ที่โรงผื่นด้วย ผู้หญิงไปดูด้วยตามเคย

วันเสาร์ ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐ ปีฉลูนพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

เวลาบ่าย ๒ โมงออกไปที่อมรินทร เจ้าพระธรรมมุณหิศเทศนามงคลสูตรจบแล้วปิดทอง แล้วออกไปที่เก๋งวรราชสภาภิรมย์ กรมพิชิตและสรรเพธพาทาสที่ช่วยมาให้ กรมพิชิตอ่านสารกรมธรรม์เป็นคนคนไป แล้วชุบน้ำแล้วรดน้ำให้ตัวทาสนั้น ให้ของเครื่องใช้สอยต่าง ๆ ทุก คน ๆ เป็นจำนวนคนตัวทาส ๓๖ ลูกทาส ๙ รวม ๔๕ คน เงินค่าตัว ๕๘ ชั่ง ๓ ตำลึง ๓ บาท กรมพิชิตยื่นบัญชี เงินที่ใช้นี้เป็นเงินพระคลังข้างที่ คิดวันได้ ๘๗๖๗ วัน แต่วันเกิดมาจนวันพฤหัสบดี ขึ้น ๑๐ ค่ำ เดือน ๑๐ นี้ เงิน ๘๗๖๗ บาทนั้น ใช้ค่าตัวทาส ๕๘ ชั่ง ๓ ตำลึง ๓ บาท ใช้ทำโรงนาให้ตัวทาสที่ช่วยเงิน ๒๐ ชั่ง ซื้อกระบืออีก ๑๕ ชั่ง แจกคนแก่ ๑๒๐๐ คน ๆ ละบาท เงิน ๑๕ ชั่ง ยังเหลืออยู่อีก ๑ ชั่ง ๓๒ บาท จะไว้แจกคนที่ช่วยนี้เมื่อไปอยู่โรง เวลา ๕ โมงเศษกลับเข้าไปข้างใน เวลาย่ำค่ำออกไปอมรินทรถวายไตรพระไทย ๕ มอญ ๕ สวดมนต์จบ

แล้ว ไปที่เก๋งวรราชสภาภิรมย์ ออกขุนนาง พระยารองเมือง ยื่นบัญชีคนแก่ที่จะได้รับทานตั้งแต่พรุ่งนี้ รวมคน ชายอายุตั้งแต่ ๖๐ ปีขึ้นไปถึง ๙๐ ปีขึ้นไป ๑๘๕ หญิงอายุแต่ ๖๐ ปีขึ้นไปถึง ๑๒๑ ปี ๗๑๕ คน รวม ๙๐๐ คน แล้วขึ้นสะเลียงไปที่โรงทหาร ซึ่งกาพย์จัดเป็นที่ให้คนดูรูปต่าง ๆ และเลี้ยงน้ำร้อนนั้น แล้วเดินไปดูในมิวเซียม เวลายามเศษกลับ

วันนี้ทหารออฟพีศเซอทั้งปวงเข้าชื่อกัน ๒๑ คน มีกาพย์เป็นหัวหน้าสับสคริบชั่นกันซื้อหีบเพลงดีดให้ ในการเฉลิมพระชนม์พรรยาคราวนี้ตั้งไว้ในมิวเซียม

วันอาทิตย์ แรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๐ ปีฉลูนพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

เช้ามีเลี้ยงพระแต่ไม่ได้ออกไป เวลาบ่าย ๒ โมงเศษไปแจกเงินคนแก่ที่พระที่นั่งเก่านั่งที่ประตูตรงต้นมะกรูด คนแก่มาตรงลานหน้าหอพระคน ๑๐๐ คนแจกคนละบาท แล้วออกไปอมรินทรพึงเทศน์ เจ้าพระยาอรุณเทศนาเมตตสูตร จบแล้วออกไปเก๋งวรราชสภาภิรมย์ แจกเงินเจ้านายให้ช่วยแจกคนแก่คนละ ๒๐ บาท มีกรมขุนบดินทร กรมเจริญ กรมนเรศ เทวัญ มนุษย์ สวัสดิ์ ประวัติ วรวรรณ โสณ์ ศรีวิไลย เหลือนอกนั้นได้แจกไปก่อนแล้วจึงให้เจ้านายแจก เวลา ๕ โมงเศษกลับ เวลาย่ำค่ำออกไปอมรินทรจุดเทียนพระสวดมนต์ ไปพูดกับ

สมเด็จ พระสวดมนต์จบแล้วไปนั่งที่ราชฤดี พระยาอาหารกับพระชลธารเข้ากันมีลครให้ดูเล่นเรื่องเสือโค เมื่อท้าวสันนุราชชุบตัว ออกขุนนางที่นั้นด้วย เวลา ๔ ทุ่มเศษกลับ

วันจันทร์ แรม ๒ ค่ำ เดือน ๑๐ ปีฉลูนพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

เวลาบ่าย ๒ โมงเศษไปแจกเงินคนแก่ข้างใน ๑๐๐ แล้วออกไปอมรินทร เสด็จทรงเทศนาเทวตาอุทิศแล้วออกไปแจกคนแก่ที่เก๋งวรราชสภาภิรมย์เหมือนวานนี้ แต่วันนี้มีหญิงแก่คนหนึ่งอายุได้ ๑๐๖ ปีให้เติมเงินอีก ๓ บาททั้งของ เดิมเงิน ๔ บาท กลับเวลา ๕ โมงเศษ เวลาค่ำออกไปอมรินทรถวายไตรมีแพรตัวหนึ่ง ย่ามกำมะหยี่พระวัดราชบพิธ ๒๕ รูปแล้วสวดมนต์ ขุนสมุทนำหนังสือพระยาเทพประชุนมาแต่เมืองเชียงใหม่มาให้ ว่าด้วยความหม่องไป๊สืบได้ความว่าโปลิศแม่น้ำสะละวินจับได้ยางแดงคนหนึ่ง เป็นพวกปล้นหม่องไป๊กับส่งคำแปลและต้นหนังสือหม่องไป๊มีถงมากรุงเทพฯ มีฝากหลวงสุริยามาตย์มาด้วยพระยาอาหารนำหนังสือมาให้พรฉะบับหนึ่ง สวดมนต์จบแล้วไปจุดดอกไม้ที่ดุสิดาภิรมย์ แล้วกลับมานั่งที่สนามจันทร์ ดูลครพระยามหามนตรีเล่นดึกดำบรรพ์เรื่องอุณรุท ตั้งแต่ท้าวบรมจักรกฤษณ์ไปหาฤาษี จนฆ่าวิรุณจักร เวลา ๕ ทุ่มกลับเข้าข้างใน

วันอังคาร แรม ๓ ค่ำ เดือน ๑๐ ปีฉลูนพศก จุล-ศักราช ๑๒๓๙

เช้า ๔ โมงออกไปเลี้ยงพระอมรินทร พระฉันแล้วถวายของไทยทานแล้วเอาครอบน้ำถวายเจ้าพระอรุณสวด เวลาเที่ยงกลับ

รับหนังสือคุณสุรวงศ์ส่งคำประกาศเรื่องขุดคลองฉะบับหนึ่ง แก้คำของพระยาวิเศษ แล้วมีฉะบับหนึ่งมา อีกฉะบับหนึ่งขอขุนรักษ์โยธาในกรมพระกระลาโหมเป็นหลวงจำนงทวยหาญ

เวลาบ่าย ๒ โมงเศษไปแจกคนแก่ข้างในแล้วออกไปอมรินทรพระสาสนโสภณเทศนามงคลวิเศษ แล้วออกไปแจกเงินคนแก่ที่เก๋งวรราชสภาภิรมย์ มียายแก่คนหนึ่งอายุ ๑๒๑ ปีต้องอุ้มมา ได้เติมเงินให้อีก ๑๑ บาท เก่าใหม่เป็น ๓ ตำลึงเวลา ๕ โมงเศษเกือบย่ำค่ำกลับ

วันพุธ แรม ๔ ค่ำ เดือน ๑๐ ปีฉลูนพศก จุล-ศักราช ๑๒๓๙

เช้า ๔ โมงเศษออกไปเลี้ยงพระที่อมรินทร ถวายของไทยทานแล้ว พระสัพพีสวดยสฺมึ ปเทเส เหมือนเมื่อวานนี้แล้วประสุร่ายเชิญพระชันษาใหม่แล้วไปเชิญพระมหาพิไชยมงกุฎแล้วกลับเข้าไปข้างใน

เวลาบ่าย ๓ โมงเศษออกไปดูงิ้วที่หน้ามิวเซียมซึ่งพระยา

โซฎิกได้มีมาแต่วัน ๒ ค่ำ จับเรื่องว่าเป็นวันเกิดพระอิศวรเทวดาให้พรแล้วเล่นชุดเมื่อบุนอ๋องไปรับเกียงจูแหย แล้วไปดูของในมิวเซียมกลับเกือบย่ำค่ำ เวลาทุ่มเศษออกไปอมรินทรจุดเทียนบูชาพระแล้วไปจุดดอกไม้ แล้วกลับมาดูลครที่สนามจันทร์ เล่นเมื่อหิรัณยักษ์ม้วนแผ่นดินจนพระนารายน์มาฆ่าจนพระอินทร์สร้างเมืองให้ท้าวอโนมาตันอยู่ เวลายามเศษกลับ

วันพฤหัสบดี แรม ๕ ค่ำ เดือน ๑๐ ปีฉลูนพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

รับคำเตลิกราฟมาแต่เมืองสมุท ว่าวังหน้าลงไปวันนี้เช้า ๓ โมงถึงจอดอยู่ที่ป้อมเสือซ่อนเล็บ พระยาเจริญเอาข้อพระราชบัญญัติลักษณพยานที่แก้มาให้ ได้ให้อาลักษณเขียนเป็น ๓ ฉบับ

พระปรีชามาแต่เมืองปราจิณเขียนหนังสือบอกด้วยสวดมนต์เลี้ยงพระ แจกทาน จุดไฟ ในการเฉลิมพระชนม์พรรษาที่เมืองปราจิณด้วยฉบับหนึ่ง

สั่งประหารชีวิตผู้ร้ายปล้นบางขุนนนท์วันนี้ ให้พระยารองเมืองไป

ออกขุนนาง นายเสน่ห์เอาหนังสือเจ้าพระยามหินทรบอกด้วยขายเข้าระบาทว์ ทั้งเก่าใหม่มาให้ รวมเป็นเข้า ๑๐๔

เกวียน เกวียนละ ๑๔ ตำลึง เป็นเงิน ๗๓ ชั่ง ๓ ตำลึง เงินเก่า ๔๒ ชั่ง ๑๔ ตำลึงนั้นส่งแล้ว

พระยารองเมืองบอกด้วยเพลิงไหม้กุฎีวัดสังเวชวิศยาราม วันนี้๒หลัง พระนรินทรอ่านบอกเสมอใจ หลวงโกษา๒ฉะบับๆ หนึ่งบอกด้วยจำหน่ายเงินซื้อของถวายพระ และแจกผู้ที่ถูกจีนปล้น และคนที่มาช่วยราชการตายนั้นด้วย ฉะบับหนึ่งว่าด้วยเรื่องสลัดที่กงซุลบีนังบอกเสมอใจได้มีหนังสือไปกำชับหัวเมืองก็สงบเรียบร้อยลง แต่ที่เมืองพังงาเกิดสลัดปล้นที่เกาะยาวจับตัวได้แล้วเอามาชำระที่เมืองภูเก็ตได้ส่งตัวสลัดเข้ามาจำคุกด้วย พระพิเรนทร เอาคำลูกขุน ปรึกษา วางบท เรื่องฆ่า กันตาย มาให้ฉะบับหนึ่ง แต่ผู้ตายเป็นผู้ร้ายจะลักของในสวนพระยาราไช

อ้ายรอดทำเรื่องราวมายื่น กล่าวโทษพระยาสุพรรณ หลวงมหาดไทยบุตร ว่าสมคบผู้ร้าย และพระยาอุไทย พระยาสรรค์ก็ไม่เอาใจใส่ดูแลด้วย

กรมขุนบดินทรถวายขัดข้องความรายเลขกรมพระเทวศ เจ้ากรมนำสักไว้เจ้าพนักงานเร่งเงินราชการที่ค้าง เจ้ากรมว่ากรมพระเทวศเก็บเงินไว้แล้ว แต่เจ้าขาวว่าเงินอยู่ที่เจ้ากรมสั่งไปให้สมเด็จกรมพระชำระตัดสิน

วันศุกร์ แรม ๖ ค่ำ เดือน ๑๐ ปีฉลูนพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

เขียนหนังสือถึงพระยาราชให้จัดเจ้าพนักงานพร้อมด้วยสรรเพธจ่ายที่นาให้คนที่ช่วยในการเฉลิมพระชนม์พรรษา

สรรเพธพาคูลนิต เอาแผนที่ศาลชำระความใหม่มาให้ดู ขอไว้คอยคุณสุรวงศ์ก่อน กับอย่างประตู ๒ ชั้นอีกฉะบับหนึ่ง ให้เอาไว้คอยสมเด็จ

พระยาอภัยรณฤทธิ์มาถามด้วยจะทำโรงพิธีกวนเข้าทิพ สั่งให้เอาโรงทอง พระยามหามนตรีมาพูดเรื่องชำระผู้ร้ายปล้นท่าข้ามศีร์ษะกระบือ ว่าอินทรเทพจับอ้ายทองเจ้าสำนักได้ ยังถามอยู่

ท่านกรมท่ายื่นบัญชีเข้าที่ลูกค้าไทย ต่างประเทศ ยื่นเข้ามาให้เป็นจำนวนรวม ลูกค้าต่างประเทศ ๑๘ ราย เป็นเข้ากล้อง ๓๓๑๕๖๒ ๓๘ หาบ รวมลูกค้าสยาม ๕ ราย เป็นเข้ากล้อง ๙๕๓๖๕ หาบ รวมลูกค้า ๒๓ ราย เป็นเข้ากล้อง ๔๒๖๙๒๗ ๓๘ หาบ คิด ๒๐ หาบเข้ากล้องเป็นเกวียนเข้าเปลือก ได้เข้า ๒๑๓๔๖ ๓๖ ๑๘ เกวียนคิดเป็นเข้ากล้องได้ ๑๐๖๗๓ ๑๘ ๙ เกวียน กับสำเนามิศนอกซ์ตามขึ้นมาด้วยจะกำหนดปิดเข้าให้จำหน่ายเมื่อไร กับร่างตอบฉะบับหนึ่ง ได้แก้ไปที่ว่ากลางเดือน ๑๑ จึงจะรู้นั้นให้เป็นสิ้นเดือน ๑๑

กาพย์จดหมายเข้ามาฉะบับหนึ่ง ว่าด้วยนายเล็กทหารโปรโวตกอมปนีที่ ๒ ลูกนายอิ่งช่างไม้ งัดตู้ลักเงินนายขิ้ม

สับเลบเตอแนนชำระได้ความรับเป็นสัตย์แล้ว คนเลวอยาก จะคัดออกเสียด้วยมีมากหลายคน จดหมายตอบไปให้เฆี่ยน ๓๐ ไล่เสีย แต่คนนอกนั้นยังไม่มีเหตุอย่าเพ่อให้ทำจะเป็นที่สดุ้งสะเทือนไป

จดหมายตอบคุณสุรวงศ์ด้วยเรื่องราวพระยาดำรงสุจริต จางวางเมืองระนองขอทำภาษีดีบุกเมืองหลังสวนนั้น ให้รอไว้ว่ากันปีหน้าเมื่อสิ้นปีก่อน

ออกขุนนาง พระยาศรีอ่านบอกเมืองตาก ๒ ฉะบับว่าด้วยรายเงินหม่องผิว เรื่องพระพล กับรายพระพลทำสัญญาให้หม่องคอแซ เก็บเงินค่าตอไม้ฉะบับหนึ่ง อีกฉะบับหนึ่งพระเชียงทองตาย เมืองสระบุรีบอก ๒ ฉะบับ ๆ หนึ่งว่าได้จ่ายปืนให้พระยาโคราชตามท้องตรา ๒๐๐ กระบอก ฉะบับหนึ่งน้ำฝนต้นเข้า กับเมืองอินทร์ เมืองปราจิณ บอกน้ำฝนต้นเข้าเมืองละฉะบับ เข้าเกวียนละ ๗ ตำลึงทั้งนั้น

พระนรินทรอ่านบอกเสมอใจว่าด้วยเงินภาษีเมืองภูเก็ต ๒๐๐๐ ชั่งนั้น ครั้งนี้จำหน่ายใช้ราชการสิ้น ๘๐๐ ชั่งเศษ เหลือนั้นส่งเข้ามา

วันเสาร์ แรม ๗ ค่ำ เดือน ๑๐ ปีฉลูนพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

กรมพิชิตอ่านตัดสินความ

พระยาอนุชิตทำหนังสือมาว่า ไม่รับเป็นที่เดโชที่สั่งให้กรมพิชิตไปถาม จมื่นทิพเสนาเอาหนังสือพระยามหามนตรีว่าด้วยได้อ้ายทอง เจ้าสำนัก ผู้ร้ายปล้น ท่าข้ามหัวกระบือมาให้ พระชลธารมาหาได้พูดเรื่องประกาศขุดคลอง สมเด็จเจ้าพระยามาพูดเรื่องเตลิกราฟเตือนให้ทำด้วยว่าเสาตัดไว้แล้ว กับเรื่องทางโคราชขอให้เจ้าพระยามหินทรเป็นผู้ทำ กับเรื่องบึดน้ำเรื่องเชียงใหม่ และเรื่องอื่น ๆ อีกหลายเรื่อง

พระยาจ่าแสนย์บอกพระยานุภาพไตรภพว่า ได้มีหนังสือไปถามเลอเรเปรยันตังด้วยเรื่องพระเสนานุชิต เรื่องแก้วมโนยง ซึ่งเป็นพวกวัดถาหนีมาจับไว้ เขาจะให้ส่งไปไหนตามท้องตรานั้น เขาตอบมาว่าให้ส่งไปเมืองพนมเป็ญจึงได้มีบอกเข้ามาตามท้องตรา ได้สั่งให้ไปบอกสมเด็จเจ้าพระยาว่าเห็นจะต้องส่งท่านจะให้ความมีหนังสือไปอย่างไรบ้าง กับพระปรีชา บอกเจ้าเมือง เรื่องทำการต่าง ๆ ที่เมืองปราจิณในวันเฉลิมพระชันษาอย่างที่มีหนังสือมาให้

เจ้าต่างเอาตัวอย่าง ประดับศิลาฐานพระวัดปรมัยยิกาวาสมาให้ดูให้เอาตามนั้น เขียนหนังสือถึงคุณสุรวงศ์เตือนให้ทำเตลิกราฟตามสมเด็จเจ้าพระยาเตือน

รับหนังสืออาลบาศเตอ ส่งพงศาวดารเชียงใหม่ฉะบับหนึ่งว่าพรุ่งนี้จะมาหาเอาคำเพิ่มเติมมาให้ด้วย กับจะเอาหีบเงินต่าง ๆ ของกงซุลเยอรมันฝากมาให้ดู

ออกขุนนาง พระยาศรีอ่านบอกเมืองฉะเชิงเทรา ๒ ฉะบับๆ หนึ่งว่าด้วยฝรั่งยื่นบัญชีเข้า ๓ รายเป็นเข้า๘๐๐เกวียน เศษได้สั่งให้ส่งจำนวนไปกรมท่า ฉะบับหนึ่งว่าได้สวดมนต์ เลี้ยงพระในการเฉลิมพระชนม์พรรษา เมืองนครนายกบอกอีก ฉะบับหนึ่งเหมือนกัน

พระนรินทรอ่านบอกเมืองเพ็ชรบุรี ๒ ฉะบับ ๆ หนึ่งบอก ส่งเงินค่านา ฉะบับหนึ่งว่าด้วยได้สวดมนต์เลี้ยงพระในการ เฉลิมพระชนม์พรรษา พระยาศรีเอาคำลูกขุนปรึกษาเรื่องเมา เหล้าวิวาทฆ่ากันตายเมืองกระบิลมาให้ แล้วบอกยกกระบัตร เมืองนครสวรรค์ลาไปเมือง พระยารองเมืองเอามาให้อีกฉะบับ หนึ่งปล้นบางเขน แล้วได้เซ็นคำปรึกษาที่พระพิเรนทรเอามา ให้คืนไปเซ็นใบสั่งด้วยอีกฉะบับหนึ่ง เจ้านิลยื่นเรื่องราวราย เลขกรมอดูลที่เผาศพ และทำเมรุจำนวน ปีกุญ ปีชวด ว่ากรม สัสดีไม่หักให้

วันอาทิตย์ แรม ๘ ค่ำ เดือน ๑๐ ปีฉลูนพศก จุล-ศักราช ๑๒๓๙

พระสุพรรณเอาสังวาลย์ทับทิมของศรีวิไลยมาให้ ท่าน กรมท่าส่งสำเนาหนังสือมิศเตอแซนซินเยอที่เป็นสิเกรตรีแอด-มิราลเรนอมีมา ขอรับเป็นกงซุลที่เมืองอเมริกาและขอเป็นผู้รับ ธุระส่งเด็กไปเรียนหนังสือด้วยฉะบับหนึ่ง จดหมายไปฉะบับ

หนึ่งตามเรื่องที่ได้พูดกับกงซุลอเมริกันเมื่อเร็ว ๆ นี้ แต่ให้พูดเกี่ยวไว้เห็นจะดี กับเรื่องเด็กนั้นให้ไปเยอรมันมากแล้ว หลวงอังคนิศร จมื่นสราภัยยื่นเรื่องราวจดจำนวนลูกหนี้พระยาสุรศักดิ์มาให้ ได้ให้กรมนเรศคัดไปถวายสมเด็จ

มิศเตออาลบาศเตอมาหา เอาคำเพิ่มเติมอธิบายเรื่องพงศาวดารเชียงใหม่ที่จะให้พระยาเทพมาให้ กับหีบเงินของกงซุลเยอรมันส่งมาให้ดู ได้ให้เงินเชียงใหม่ไป กับทองพดด้วงสองสลึง ๑ หนึ่งสลึง ๑ สองไพ ๑ กับให้เงินตัวอย่างกึ่งตำลึงให้อาลบาศเตอไปไว้มิวเซียมด้วย พระยาภาษเอาร่างหนังสือตอบราชาเบนาริศมาให้ดู กับหนังสือแครฮานฉะบับหนึ่ง

วันนี้ไม่ได้ออกขุนนาง ร่างหนังสือถึงพระยาเทพ แล้วได้รับหนังสือคุณสุรวงศ์ฉะบับหนึ่งว่าด้วยการเตลิกราฟที่จะสั่งจะให้ปรึกษาเคาน์ซิลอีก ได้ตอบไปฉะบับหนึ่ง ว่าไม่ควรจะปรึกษาจะเป็นที่พูดไปต่าง ๆ

กรมช้างยื่นอาการพระยาเศวตสุวภาพรรณ ว่าเจ็บเป็นไข้สารทเนียนนอน

วันจันทร์ แรม ๘ ค่ำ เดือน ๑๐ ปีฉลูนพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

คุณสุรวงศ์มาหาพูดเรื่องเตลิกราฟ และเรื่องขุดคลอง

เรื่องเมืองเชียงใหม่ เรื่องที่บีดน้ำ เรื่องทางโคราช แล้วกาพย์มาบอกกำหนดด้วยจะไปกัลกัตตากับเรื่องบันยงเส็ง วันแรม ๑๒ ค่ำ แล้วเขียนหนังสือถึงท่านกรมท่าบอกกำหนดไปแล้วให้ทำหนังสือนำด้วย

จมื่นทิพเสนานำหนังสือพระยามหามนตรีว่าจับผู้ร้ายปล้นได้อีก ๕ คนและอ้ายเอี่ยมรับเป็นสัตย์ได้ของกลางบ้างแล้ว

พระยาศรีเข้ามาอ่านตราถึงพระยาเทพประชุนฉะบับหนึ่ง ว่าด้วยสัญญาหม่องโพทำป่าไม้และเรื่องหนานดิน ถึงพระยาสุจริตเมืองตากฉะบับหนึ่ง ว่าด้วยเรื่องพระพลทำสัญญาให้หม่องตอแฮเก็บเงินค่าตอไม้ปีชวด

เจ้าปฤษฎางค์เอาแผนที่ ๆ ไปทำตามลำแม่น้ำเหนือบางปอินที่จะแก้น้ำแทงมาให้ดู ได้สั่งให้เธอไปคิดแก้มาดูก่อน

ออกขุนนาง พระนรินทรอ่านบอกเมืองประทุมธานีน้ำฝนต้นเข้ากับพรรณเข้าเมืองพม่านั้นได้ปลูกแล้ว

เซ็นคำลูกขุนปรึกษาปล้นบางเขน ให้มหาดเล็กไปให้พระยารองเมืองฉะบับหนึ่ง จดหมายถึงพระยาเทพไปรเวตส่งพงสาวดารเชียงใหม่และสำเนาหนังสือกัปตันจิก สำเนาหนังสือสิเกรตรีอินเดียตอบฉะบับหนึ่ง พึงเทศน์ วันนี้พระมหาเทพเอาความฆ่ากันตายโจทย์หนี้ฉะบับหนึ่ง กับคำลูกขุนปรึกษาเรื่องบ่าวหนีนายตีบ่าวเลยตายฉะบับหนึ่งมาให้

วันอังคาร แรม ๑๐ ค่ำ เดือน ๑๐ ปีฉลูนพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

ให้รางวัลพระสุพรรณทำสังวาลย์ศรีวิไลยเงิน ๒ ชั่ง พระยามหามนตรีกับพระอินทรเทพมาพูดด้วยเรื่องผู้ร้ายปล้น

เจ้าพระยามหินทรเอาตัวอย่างโรงรถมาให้ดู แล้วได้พูดเรื่องทำทางโคราชและเรื่องปิดน้ำ พระนรินทรมาพูดเรื่องคนมีความชอบในราชการเมืองภูเก็ตเมืองระนอง

พระนายศรีเอาหนังสือเมซั่นมีมา เรื่องฝากเงินได้ให้คืนวิสิตไปลงชื่อใหม่

ออกขุนนาง พระยาศรีอ่านตราถึง เมืองขุขันธ์ เมืองศรีสะเกษ เมืองเดชอุดม ฉะบับหนึ่ง ว่าด้วยชำระทิพเสนารุ่งเป็นสัตย์ทำโทษแล้ว แต่ช้าง ม้า โค กระบือ ซึ่งไปลงเอากับราษฎรนั้น ครั้นจะให้เอาไปคืนเจ้าของก็ลำบากมากแล้วจะเป็นอันตรายไป จึงได้ให้พระปรีชาจำหน่ายที่เมืองปราจิณได้เงินนั้นแล้วจะหักเป็นเงินส่วยที่ค้าง ให้เจ้าของตามราคาแล้วให้ทำบอกรายตัวเข้ามาด้วย พระยาพิพัฒอ่านบอกเมืองนนท์ทำการเฉลิมพระชนม์พรรษา กาพย์งดหมายมา ๒ ฉะบับ ฉะบับใหญ่ว่าด้วยนายสุดทหารเมาเหล้าเข้ามาในโรง กับที่จะไปอินเดียใครจะเป็นผู้รับพระบรมราชโองการกับการโต๊ะบ๋อยมอบให้จิตรเจริญดูแล เล็กฉะบับหนึ่งขอมิศเตอเปรีเสมียน

โทรเลขไปด้วย ในระหว่างเปจีไม่อยู่จะให้มิศเตอเรฟกินรับแทน กับขอนายเจ๊กกอปราลทหารม้าไปด้วยคนหนึ่ง กับพระอมรสั่งไปซื้อลา ๔๐ ด้วย เขียนหนังสือถึงท่านกรมท่าด้วยเรื่องกาพย์จะไปอินเดียให้มีหนังสือถึงมิศนอกซ์เสียด้วย กับหนังสือท่านกรมท่าต้องมีไปถึงกงซุลสยาม เมืองร่างกุ้ง สิงคโปร์ กัลกัตตา บอมเบ หรือปีนังด้วย แล้วเขียนถึงคุณสุรวงศ์ฉะบับหนึ่ง ส่งเรื่องเปจีจะไปกับกาพย์ พึ่งเทศน์เสมอใจมาหาพูดเรื่องจะแจกตราคนทำความชอบเมืองระนองภูเก็ต วันนี้พระเสวตวรสรรพางค์ตายเวลาเช้า

วันพุธ แรม ๑๑ ค่ำ เดือน ๑๐ ปีฉลูนพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

รับหนังสือท่านกรมท่า ว่าด้วยเรื่องจะมีหนังสือถึงมิศนอกซ์เรื่องกาพย์ไปอินเดีย กับส่งร่างมาด้วย เขียนตอบฉะบับหนึ่งให้มีไปแต่สั้น ๆ แล้วเขียนหนังสือถึงกาพย์ฉะบับหนึ่ง ในระหว่างไม่อยู่ถ้าทหารกอมปนี ๑-๒-๓ เข้าเวรให้จมื่นวิชิตว่าการแทน ถ้ากอมปนี ๔-๕-๖ เข้าเวรให้จมื่นสราภัยว่าการแทน เงินเดือนกาพย์ต้องเป็นหาฟเป แต่ผู้ว่าการแทนเพิ่มเมื่อว่าการ ๔๐ บาท จมื่นราชาบาลนำหนังสือมาลาไปบอมเบพร้อมกับกาพย์ว่าจะไปทวงเงินลูกหนี้ ยอมอนุญาตให้ พระยามหามนตรี ทำหนังสือ มาบอก ด้วย ทหารยาม จับ นายพัน ทหาร

มหาดเล็กลักของจีนกาจับได้ นายพันไม่รับกลับว่าทหารยาม เอาบิด มีด สิ่ว ใส่เอาขอให้มีผู้ช่วยสืบ ได้ให้พระรองเมือง ไปช่วยสืบแล้ว

เขียนหนังสือถึงคุณสุรวงศ์ฉะบับหนึ่ง ว่าด้วยมีนาย หน้ามายกย่องนักปราชญ์เตลิกราฟคนใหม่จะได้ให้ไล่เดวิแซน เสีย กับว่าด้วยการที่จะสอนคนหัวเมืองให้คิดรับสอนเสีย

แล้วจดหมายถึงสมเด็จเจ้าพระยา๒ฉะบับ ราชการฉะบับ หนึ่ง ไปรเวตฉะบับหนึ่ง ในหนังสือราชการว่าด้วยได้เรียกเจ้า พระยามหินทรมาพูดเรื่องทำทางโคราช พูดจะขอให้ท่านเสนา-บดีกะการให้ ฉะบับไปรเวตว่าด้วยได้เรียกคุณสุรวงศ์มาปรึกษา เธอเห็นว่าควรจะให้พระยามหาอำมาตย์ไปทำด้วยว่างอยู่ แล้ว เคยบังคับหัวเมืองด้วย เจ้าพระยามหินทรนั้นการก็มีอยู่ที่กรุง-เทพฯ มาก แล้วจดหมายถึงคุณสุรวงศ์อีกฉะบับหนึ่งส่งประ-กาศขุดคลองไปให้ตรวจแล้ว ให้ๆ สมเด็จเจ้าพระยาดูด้วย

รับหนังสือหมอดีนขอบใจด้วยรับกระดุมหัวนกกับบอก มาด้วยแหม่มจะไปเยี่ยมพี่น้องที่อินเดีย เขียนหนังสือให้พร ไปฉะบับหนึ่ง กาพย์เข้ามารดน้ำสังข์เจิมให้แล้ว ให้เงินค่าที่ ต้องลดเงินเดือนเป็นหาฟเป ๓ ชั่ง พระยาจ่าแสนย์มาอ่านตรา ถึงพระยานุภาพไตรภพเรื่องส่งพระเสนานุชิตแก้วมโนยง กับ ขัดข้องความหัวเมือง ๓ ฉะบับ มีเรื่องขุดทรัพย์ประหลาดด้วย เรื่องหนึ่ง เมืองฉะเชิงเทรา

ออกขุนนาง พระยาศรีอ่านบอกพระพรหมบริรักษ์มาแต่สุพรรณว่าด้วยได้ชำระผู้ร้ายได้ตัวบ้าง กับความค้างที่เมืองสุพรรณถึง ๓๗๕ เรื่อง ได้ให้เร่งชำระแล้ว ๔๒ คงค้าง ๓๓๓ เรื่องฉะบับหนึ่ง อีกฉะบับหนึ่งเรื่องอ้ายปลอดที่หนีคุกไปปล้นท่าทำเนียบ ข้าหลวงยังสืบจับตัวอยู่กับจับพวกได้คนหนึ่งกับตัวมารดามาเร่งอยู่แล้ว พระยาภาษเอาหนังสือซึ่งจะมีไปถึงฝรั่งมาให้เซ็น ว่าด้วยกาพย์ไปอินเดีย คือ ลอร์ดลิดตอนไวสรอยฉะบับหนึ่ง เซอริเชิดเตมเปลอเกาวนาบอมเบฉะบับหนึ่ง มิศเตออีเดนเลบเตอแนนเกาวนาเบงคอลฉะบับหนึ่ง เซอแอนครูคลากฉะบับหนึ่ง เฟาล์ฉะบับหนึ่ง ลับกาฉะบับหนึ่ง แอนซันฉะบับหนึ่ง สะเลเดนฉะบับหนึ่ง รายาเบนาริศฉะบับหนึ่ง กับมิตอบแครฮานและลูกแครฮานคนละฉะบับหนึ่ง

วันพฤหัสบดี แรม ๑๒ ค่ำ เดือน ๑๐ ปีฉลูนพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

กรมนเรศเอาบัญชีความชอบคนไปช่วยราชการ และผู้จัดการเมืองระนองเมืองภูเก็ตมาให้กะตรา

รับหนังสือคุณสุรวงศ์ ว่าด้วยมิศเตอฮอเวนักปราชญ์เตลิกราฟให้รอไว้ก่อนเมื่อมีการจะเรียกก็ได้กับมิศเตออาลบาศเตอไปแจ้งว่าการซึ่งจะตรวจโทรเลขไม่สู้จะเข้าใจ จะขอมิศฮอเวช่วยแต่ขอให้มีบำเหน็จเขาสัก ๕๐ เหรียญ เธอได้ยอมไป

แล้วแต่เป็นไปรเวต กับเรื่องประกาศขุดคลองนั้นได้ให้สมเด็จเจ้าพระยาดูแล้วคืนมา

คุณแพนำกฤชมาให้กับหนังสือสมเด็จเจ้าพระยาฉะบับหนึ่งว่าด้วยทำทางโคราชยอมให้เอาพระยามหาอำมาตย์ กับหนังสือกงซุลเยอรมันฉะบับหนึ่ง ขอบใจให้เงินเชียงใหม่และทองพตด้วง รับหนังสือท่านกรมท่าว่าด้วยพระยาโชฎึกมาแจ้งความด้วยจีนที่ขายเข้าสารไม่มีเข้าเปลือกจะสีเพราะไม่มีใครลงมาขายเหตุประกาศปิดเข้าหัวเมือง เข้าราคาแพงขึ้นตอบไปฉะบับหนึ่งให้ร่างหมายประกาศบอกหัวเมืองให้ราษฎรเอาเข้าลงมาจำหน่ายส่งมหาดไทยกระลาโหม ท่านกลางมาหาพูดเรื่องภาษีฝ่ายยาสูบกับที่บ้านจ่ายวด พระยาอภัยรณฤทธิ์มาพูดเรื่องน้ำฝน กับตัดสินความเจ้าอมรอำนวยเรื่องหนึ่ง กับเซ็นความฆ่ากันตายโจทย์หนึ่งและคำลูกขุนปรึกษาให้พระยามหาเทพ พระยาอาหารเอากรงนกคีรีบูนใหญ่มาให้ เวลาเกือบทุ่มออกไปวัดพระแก้ว สวดมนต์ถือน้ำพูดกับสมเด็จด้วยการต่างๆ มีน้ำน้อยกลัวเข้าแพงเป็นต้นกับเรื่องเลขเจ้านิลอยู่จนพราหมณ์อ่านรัตนพิมพ์วงศ์แล้วจึงกลับกับได้สั่งกาพย์ให้เอานายนิลเปลี่ยนแทนมิศเตอเปจีด้วย

วันศุกร์ แรม ๑๓ ค่ำ เดือน ๑๐ ปีฉลูนพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

เวลาเช้า ๔ โมงเศษออกไปวัดพระแก้วถือน้ำ ได้ให้

ไปเชิญสมเด็จเจ้าพระยามาปรึกษาด้วยเรื่องประกาศขุดคลอง และทำทางอื่น ๆ หลายอย่าง เวลาเที่ยงนานกลับ เมื่อถือน้ำข้างในแล้วเข้าไปในหอพระบรมอัฐิเห็นพระบรมอัฐิทูลหม่อมซึ่งเชิญมาแต่บรมพิมานตั้งอยู่ที่โต๊ะไม่ตั้งบนบุษบก ได้สั่งให้สมเด็จกรมพระชำระฎีกามาลา ได้ความว่านายเวรขี้เกียจให้เฆี่ยน ๓๐ ถอดออกเสีย ได้สั่งกรมนเรศให้จดหมายส่งประกาศบิดคลองไปให้พระชลธารลงพิมพ์ ค่ำเกือบทุ่มไปที่ปราสาทสวดมนต์พิธีสารท พูดกับสมเด็จกรมพระจนเวลายามเศษกลับแล้วเขียนหนังสือถึงกรมท่าด้วยความเจ้ากันรายถูกผู้ร้าย กาพย์ไปกัลกัตตาด้วยเรือเมสเสดสเซียนวันนี้

วันเสาร์ แรม ๑๔ ค่ำ เดือน ๑๐ ปีฉลูนพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

เช้า ๔ โมงนานไปเลี้ยงพระถวายไถเข้ายาคู แล้วออกขุนนางมีพระยาราชมาด้วย พระยาศรีบอกด้วยเรื่องลพบุรีบอกขัดข้องลงมาว่า เข้าเสียหมด เมื่อก่อนออกประกาศบิดเข้ามีจีนสัปเยกต์ไปซื้อเข้าตั้งยุ้งไว้มาก บัดนี้ราษฎรพากันขายเข้าเข้าหมดไม่ได้ในปีนี้ แล้วราษฎรจะต้องซื้อเข้าแพงขึ้นเป็นแน่จะควรห้ามไม่ให้ขายหรืออย่างไร เวลาเที่ยงกลับ ตัดสินความ ๔ เรื่อง

คุณแพเอาตราเบิดเข้าหัวเมืองที่ท่านกรมท่าร่างมาให้จด

หมายตอบท่านกรมท่าฉะบับหนึ่ง บอกด้วยเรื่องเมืองลพบุรี บอกมาจะกีดกันกับเบิดเข้าดอกกระมัง

มิศเตอไปเยอเอาแมวกับนก ที่ทำเปนรูปในเมืองไทยนี้ มาให้แล้ว ได้ให้เขียนหนังสือชอตแฮนด์ให้ดูด้วย พระชล-ธารเอาคำประกาศขุดคลองเข้ามาเพิ่มเติมคำบ้าง พระยาภาษ เอาจดหมายไปรเวตถึงเซอแอนดรูคลาก ส่งเรื่องพงศาวดาร เชียงใหม่ที่อาลบาศเตอแต่งไปให้

จมื่นวิชิตผู้แทนผู้รับพระบรมราชโองการ เอาจดหมาย มาให้ฉะบับหนึ่ง ว่าด้วยนายนิลนายเจ๊กไปกับกาพย์ขอเปน เปซายันว่าการแทน นายนิลขอทหารเลวคนหนึ่ง ว่าการแทน นายเจ๊ก จดหมายตอบไปฉะบับหนึ่งยอมอนุญาตแต่เปซายัน ต้องเพิ่มเงินเดือนขึ้นอีก ๘ บาท กับนายนิลนายเจ๊กไปกับ กาพย์นั้นเหมือนไปราชการอยู่ เงินเดือนเวลาเข้าเวนหรือออก เวนให้ตั้งเต็มเดือนจนกลับมา

เกือบทุ่มออกไปมหาปราสาทสวดมนต์แล้วพูดกับสม-เด็จ ๆ ท่านเอาพงศาวดารคำให้การ ขุนหลวงหาวัด มาให้ ๓ เล่ม เปนเล่ม ๒. ๔. ๕. แต่เล่ม ๑. ๓. ท่านจะเที่ยวค้นก่อน ยามกลับ

วันอาทิตย์ แรม ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐ ปีฉลูนพศก จุล-ศักราช ๑๒๓๙

เช้า ๔ โมงนานไปมหาปราสาทเลี้ยงพระถวายโถเข้ายาคู

แล้ว ออกขุนนาง พระยาราชมาด้วยได้ถามถึงเข้าในฉางว่ายังมีอีกสัก ๖ เดือนพอใช้ พระยาศรีอ่านตราถึงพระพรหมบริรักษ์ส่งผู้ร้ายออกไป และให้ตรวจความเมืองสุพรรณดูด้วยพอที่จะเปรียบเทียบแล้วให้เปรียบเทียบ กับเรื่องอ้ายปลอดหนีคุกนั้นได้บอกไปให้มีตราถึงเมืองกรุงเก่าอ่างทองนนท์ ให้ช่วยจับดูแล้วเวลาเที่ยงกลับ

คุณแพเอาหนังสือท่านกรมท่าว่าด้วยเรื่องเข้ามีผู้ซื้อขึ้นไว้มากจะห้ามไม่ได้ จะไม่ให้ราคาขึ้นลงได้ก็แต่เพียงประกาศกำหนดราคาเสีย กับร่างตราถึงหัวเมืองได้ให้สมเด็จเจ้าพระยาดูท่านเห็นด้วยแล้ว เขียนตอบไปฉะบับหนึ่งให้รีบส่งมหาดไทย กระลาโหมมีไปเสีย แต่ที่จะประกาศกำหนดราคาเข้านั้นยากอยู่หน่อยต้องปรึกษากันเสียให้ตลอด

อาลบาศเตอจดหมายเข้ามาว่าด้วยเงินสำหรับกาพย์ใช้ไปอินเดียว่ากาพย์ไปขอกระดิดบิลแต่ห้างบอเนียวกำปนี เขาไม่เชื่ออาลบาศเตอจึงรับว่าจะเข้ามาบอกให้ๆเถิด เขาจึงให้ไป ๔๐๐ ชั่ง บัดนี้จะขอคำอนุญาต เขียนตอบไปฉะบับหนึ่งให้ไปพูดกับพระยาภาษ ด้วยได้สั่งให้กาพย์ไปเอาเงินที่อับกาใช้ กำหนดเพียง ๒๐๐ ชั่งแล้ว เวลาเกือบทุ่มไปที่มหาปราสาทพูดกับเสด็จที่วัดท่านรับสั่งด้วยพระเข้ามาจากลังกา เป็นคนเมืองกาญจนดิฐไปบวชพม่าแล้วจึงไปอยู่ที่ลังกา ถือหนังสือพระสุภูติเข้ามา มีของเข้ามาให้ และผ้าไตรจะถวายพระราชา

คณะธรรมยุตติกาในนี้มากเดี๋ยวนี้อยู่ที่วัด แล้วพระสวดมนต์มาพูดกับสมเด็จด้วยเรื่องคำให้การขุนหลวงหาวัด สวดมนต์จบแล้วไปรดน้ำสังข์เจิมพวกเจ้ากวนเข้าทิพ แล้วไปที่โรงทองเจิมพายและรดน้ำสังข์ในกระทะแล้ว ให้สวัสดิ์เทเนย ไชยันต์เทน้ำ ทับทิมน้ำส้มแล้วกวนเข้าทิพแล้วกลับ

จมื่นวิชิตมาพูดด้วยมิศนอกซ์นายครัวจะขอเงิน ถ้าไม่ได้เงินจะขอออกเงินรายครัวทหาร ๖๐๐ บาท กับเงินค้างกาพย์ไม่รู้ว่าเงินใด ๔๐๐๐ เหรียญ แต่ได้ตอบไปว่า จะรับใช้เงิน ๖๐๐ บาทได้ แต่เงิน ๔๐๐๐ เหรียญไม่ทราบว่าเงินค่าอะไร ได้เขียนตอบไปฉะบับหนึ่ง ว่าให้สืบดูสัญญาที่ทำกับเข้านั้นจะมีหรือไม่ หน่อยจะเถียงกันด้วยเต็มเดือนไม่เต็มเดือน และกับเข้าออฟพิศเซอนั้น ให้ว่ากับจีนจิ๋วไปทำ ให้ปรึกษากันกะราคาเสีย แล้วจมื่นวิชิตจดหมายเข้ามาอีกฉะบับหนึ่งว่าด้วยนายปุ่นเมาสุราเข้ามาในโรง ตอบไปว่าถ้าไม่วุ่นวายอะไรต่อไปให้ปรึกษาทำโทษขังเสีย
